

Hallinnollinen ohjaus ja toimijaverkosto
Amurin koulun jätepolitiikan määrittäjinä

Tanja Juvani
Pro gradu -tutkielma
Ympäristöpolitiikka
Yhdyskuntatieteiden laitos
Tampereen yliopisto
Toukokuu 2008

Tampereen yliopisto
Yhdyskuntatieteiden laitos

JUVANI, TANJA SINIKKA: Hallinnollinen ohjaus ja toimijaverkosto Amurin koulun
jätepolitiikan määrittäjinä

Ympäristöpolitiikan pro gradu -tutkielma, 107 sivua, 5 liitesivua

Toukokuu 2008

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten hallinnollinen ohjaus ja toimijoiden muodostama verkosto määrittävät Amurin koulun jätepolitiikkaa. Hallinnollinen ohjaus rajautuu tässä yhteydessä opetussuunnitelmaan ja Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikkaan. Toimijaverkostoon kuuluvat koulukiinteistön työntekijät, oppilaat ja viisi kaupunkihallinnon vastuuhenkilöä.

Jätepolitiikalla tarkoitan 1) jätehuoltoa, joka muodostuu piha-alueen jätetilasta ja jäteastoiden tyhjennyksistä, 2) jätteiden lajittelua, 3) jätteen synnyn ehkäisyä, 4) käyttökelpoisten tavaroiden uudelleenkäyttöä ja 5) kohtien 1–4 huomioonottamista koulun hankinnoissa. Tutkimuksen pääasiallisena aineistona on 13 teemahaastattelua. Kaupungin ympäristöpolitiikkaan ja opetussuunnitelmiin liittyvät kirjalliset materiaalit ovat tärkeää pohja-aineistoa. Lisäksi olen havainnoinut ja valokuvannut koulukiinteistössä ja piha-alueella.

Haastatteluaineisto on järjestetty teemoittelemalla, minkä jälkeen aineistosta on haettu vastauksia tutkimusongelmaa avaaviin ja teoreettisesta viitekehyksestä johdettuihin kysymyksiin. Käsitteelliset työkalut pohjaavat yhteisöön, yhteisöllisyyteen ja toimijoiden verkostoon, joita ylläpitävät rakenteet, rutinoituneet käytännöt ja totunnaistunut toiminta. Toimijaryhmien dynamiikkaa, vuorovaikutusta ja yhteistyötä avaamiseksi käsitteillä identiteetti, dialogi, toimija, toimija-asema, toiminnan tila ja diskurssi.

Ennakko-olettamukseni, että toimijaverkosto nousee hallinnollista ohjausta tärkeämmäksi jätepolitiikkaa rajaavaksi tekijäksi, pitää osittain paikkansa. Toimijoiden vuorovaikutus ja yhteistyö sekä tiedottaminen ovat edellytyksiä hallinnollisen ohjauksen toteutumiselle. Opetussuunnitelma vaikuttaa opetuksen sisältöön ja opetuskäytäntöihin, ympäristöpolitiikka suoraan käytännön jättesioihin. Amurin koululla on monia toimivia lajittelu-, kierrätys- ja jätteenvähentämiskäytäntöjä.

Ammatti-identiteetit ja roolit määrittävät toimijoiden toimintamahdollisuuksia ja tapaa nähdä Amurin koulu. Toimijaverkostossa on sekä vahvoja yhteistyökuvioita ja ydinryhmiä että toimijoita, jotka jäävät toiminnan tasolla yksin. Yhteistyökuviot noudattavat pääosin kaupungin sektorijakoa. Yhteisön sisäinen hierarkia ja vastuunjako ovat paikoitellen epäselviä ja ristiriitaisia. Aukot vuorovaikutuksessa ja toimintojen jakautuminen sektoreihin vaikeuttavat käytännön jätepolitiikkaa. Toisaalta byrokratian rajat saattavat hävitä koulun arjessa. Vastaantulo, asenne ja tieto eri yksiköiden toiminnasta helpottaisivat tilannetta, jolloin kankeista raja-aidoista voitaisiin joustaa kohti yhteisiä päämääriä.

Avainsanat: kouluyhteisö, jätepolitiikka, ympäristöpolitiikka, toimijaverkostot, hallinnollinen ohjaus, opetussuunnitelma

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	7
1.1 TUTKIMUSONGELMA.....	7
1.2 TUTKIMUSKOHDDE	8
2 AINEISTO.....	11
2.1 TEEMAHAASTATTELUT	12
2.2 YHTEISTYÖN KEHITTÄMINEN KOULUKIIHTEISTÖISSÄ -KOULUTUSTILAISUUS.....	15
2.3 HAVAINNOT JA VALOKUVAT	16
2.4 TAMPEREEN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖPOLITIikka	17
2.5 Opetussuunnitelma	20
3 AIKAISEMMAAT TUTKIMUKSET	21
3.1 TAMPEREEN KOULUJEN JÄTEHUOLTOSELVITYS	21
3.2 JÄTERAPORTTI	22
4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA KESKEISET KÄSITTEET	24
4.1 YHTEISÖ JA TOIMIJOIDEN VERKOSTO	25
4.2 KÄYTÄNNÖT, RUTIINIT JA TOTUNNAISTUNUT TOIMINTA	27
4.3 IDENTITEETTI, TOIMIJA JA DIALOGI	29
4.4 TOIMIJA-ASEMA, TOIMINNAN TILA JA DISKURSSI	31
5 AMURIN KOULUN JÄTEPOLITIikka	33
5.1 JÄTEHUOLTO JA LAJITTELU	33
5.2 UUDELLEENKÄYTTÖ JA KIERRÄTYS	39
5.3 JÄTTEEN SYNnyN EHKÄISY	46
5.4 HANKINNAT JA JÄTTEET.....	49
6 HALLINNOLLINEN OHJAUS	58
6.1 KAUPUNGIN YMPÄRISTÖPOLITIikka	58
6.2 Opetussuunnitelma	62
6.3 KOULUTUS.....	63
6.4 BYROKRATIA	67
7 TOIMIJA, TIEDONKULKU JA VUOROVAIKUTUSSUHTEET	72
7.1 AVAINHENKILÖT.....	73
7.2 PUITTEIDEN YLLÄPITÄJÄT	77
7.3 KASVATTAJAT	82
7.4 AKTIIVISET KERHOLAISET.....	87
7.5 TOIMINTOJEN JÄRJESTÄJÄT.....	92
7.6 YHTEISÖ YHTEISÖN SISÄLLÄ.....	94
7.7 MEIDÄN KOULU	94
8 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	97
LÄHTEET.....	102
LIITTEET	108

1 JOHDANTO

Tampereen kaupungin ympäristöpalveluiden (entisen ympäristövalvonnan) ja Tampereen yliopiston yhdyskuntatieteiden laitoksen yhteistyönä on laadittu vuosien 2007–2008 aikana neljä ympäristöpolitiikan oppialaan liittyvää tilaustutkimusta. Nämä pro gradu -tutkielmat täydentävät jo olemassa olevaa Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikan vaikuttavuutta koskevaa aineistoa. Vuonna 2008 ilmestynyt Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikan vaikuttavuutta selvittävä julkaisu kokoaa yhteen aiheeseen liittyvät aineistot, selvitykset ja tutkimukset.

Graduntekijöistä kukin lähestyy kaupungin ympäristöpoliittista toimintaa eri näkökulmista erilaisien tapausten avulla. Leena Karppi (2007) ja Satu Routa-Lindroos (2007) tarkastelevat ympäristöasioiden ilmentymistä kaupungin energiapolitiikassa. Karppi tutkii ympäristönäkökulmaa Tampereen Sähkölaitoksen ja Routa-Lindroos Johanneksen koulun toiminnassa. Johanna Kujansuu (2008) puolestaan selvittää, miten ympäristöasiat näkyvät Hämeenkadun ja Keskustorin hankintapolitiikassa. Omassa tutkimuksessani kaupungin ympäristöpolitiikka näyttäytyy yhtenä Amurin yhtenäiskoulun jätepolitiikkaa määrittävänä tekijänä.

Tämä tutkielma rakentuu siten, että luvussa 1 kuvaan tutkimusongelman ja taustoitan tutkimuskohteen valintaa. Luvuissa 2–4 esittelen aineiston, aikaisemmat tutkimukset ja tutkimusmenetelmän sekä määrittelen keskeiset käsitteet. Luvussa 5 kuvaan, miten Amurin koulun jäteasiat on järjestetty, ja millaiset tekijät niitä määrittävät. Luku 6 pureutuu siihen, miten hallinnollinen ohjaus muovaa koulun jätepolitiikkaa. Tarkastelun kohteina ovat kaupungin ympäristöpolitiikka ja opetussuunnitelma sekä koulutus ja byrokratia. Luvussa 7 keskityn tarkemmin toimijaverkoston: eri toimijoihin, tiedonkulkuun ja vuorovaikutussuhteisiin. Luvussa 8 vedän yhteen johtopäätökset.

1.1 Tutkimusongelma

Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, **millä tavalla hallinnollinen ohjaus ja toimijaverkosto määrittävät Amurin koulun jätepolitiikkaa**. Ennakko-olettamukseni on, että toimijaverkosto nousee hallinnollista ohjausta tärkeämmäksi jätepolitiikkaa rajaavaksi tekijäksi. Verkostoon kuuluvat koulun työntekijät, oppilaat ja viisi kaupunkihallinnon vastuuhenkilöä. Hallinnollisella ohjauksella tarkoitan kaupungin ympäristöpolitiikkaa ja opetussuunnitelmaa.

Jätepolitiikan rinnalla puhun tavanomaisemmin jäteasioista. Seuraavaksi määrittelen jätepolitiikkaan liittyvät käytänteet ja toiminnot. Aloitan käänteisesti ketjun lopusta, jätehuollosta, ja jatkan jätteen elinkaarta taaksepäin kohti hankintoja. Koska tarkastelen koulukiinteistöä, tämän tutkimuksen ulkopuolelle rajautuvat tavarantuotanto ja siinä tehtävät jätepoliittiset valinnat.

(1) *Jätehuolto* muodostaa puitteet, joiden avulla jätteeksi muuttunut tavara jatkaa matkaansa hyödynnettäväksi tai loppukäsiteltäväksi. Tällaisia puitteita ovat koulun pihalla oleva jätetila, sieltä löytyvät jäteastiat ja astioiden tyhjennykset. Tätä ennen (2) *jätteet lajitellaan* luokissa, käytävillä ja ruokalassa, ja lajitteluastiat tyhjennetään ulkoastioihin. (3) *Jätteen syntyä* koetetaan mahdollisuuksien mukaan *ehkäistä ja vähentää* esimerkiksi (4) *kierrättämällä käyttökelpoisia tavaroita ja laitteita*. Viidentenä tasona on edellä mainittujen jäteasioiden huomioonottaminen (5) *koulun hankinnoissa*. Tarkastelen näitä asioita kaikissa koulun toiminnoissa lukuun ottamatta koulun yhteydessä toimivaa hammashoitolaa. Amurin koulun jätekäytäntöjä kuvaan tarkemmin luvussa 5.

Tutkimusongelmaa lähdän purkamaan seuraavien tarkentavien tutkimuskysymysten avulla.

- Millaisia toimija-asemia ja toiminnan tiloja koulun toimijoilla on? Millainen koulun jäteasioista huolehtivien toimijoiden ja toimintojen verkosto on, ja mitkä ovat sen vahvuudet ja ongelmakohdat?
- Miten kaupungin ympäristöpolitiikka ja opetussuunnitelma näkyvät koulun jätepolitiikassa, ja miten niitä on integroitu käytännön tasolle? Miten toimijaverkosto vaikuttaa hallinnollisen ohjauksen käytännön toteutumiseen?

Luvuissa 6 ja 7, ja osittain jo luvussa 5, vastaan sekä päätutkimuskysymyksistä että keskeisistä käsitteistä ja haastattelukysymyksistä johtamiini pienempiin osakysymyksiin. Analyysimenetelmästä kerron tarkemmin luvussa 4. Analyysikysymykset on listattu liitteeseen 2.

1.2 Tutkimuskohde

Tutkimuksen tilaajan, kaupungin ympäristöpalveluiden, muotoilema alustava ja yleisluontoinen aihe ”Tampereen kaupunki luonnonvarojen kuluttajana” jakautui kahden graduntekijän, minun ja Johanna Kujansuun, kesken. Kujansuu päätti keskittyä ketjun alkupäähän, kaupungin hankintoihin,

ja minä loppupäähän, jätteisiin. Yhdessä tilaajan kokoaman pro gradu -töiden ohjausryhmän kanssa aloimme tarkentaa aihetta ja pohtia sopivia tutkimuskohteita.

Aluksi kohteeksi oli tarkoitus valita ympäristö- ja jäteasiat parhaiten tai mahdollisimman hyvin huomioon ottava kaupungin yksikkö. Tausta-ajatuksena oli, että tällaisesta yksiköstä on tutkimuksellisesti enemmän hyötyä kuin huonosta. Jos niin sanotussa huonossa kohteessa ei yritetä juuri lainkaan panostaa jäteasioiden toimivuuteen, ei ole, mitä tutkia. Hyvää tai parasta yksikköä tarkastelemalla saadaan sitä vastoin selville, millaiselle tasolle ympäristöasiat huomioonottamalla voidaan päästä, ja mistä mahdolliset ongelmat johtuvat. Valittavan yksikön tuli tuottaa suhteellisen suuria määriä erilaisia jätteitä, sen jättesioihin tuli liittyä monenlaisia toimijoita, ja sen tuli toiminnassaan ottaa ympäristöasiat hyvin huomioon.

Kaupungin eri yksiköihin tutustuttuani päiväkotit vaikuttivat aluksi sopivimmalta kohteelta. Tampere-laisissa päiväkodeissa otetaan esimerkillisesti huomioon ympäristö- ja kestävän kehityksen asiat, sillä niiden henkilökunnalle on järjestetty laaja-alainen kestävän kehityksen koulutus. Monelle päiväkodille on myönnetty Vihreän lipun käyttöoikeus¹. Päiväkodit ovat kuitenkin usein pienikokoisia yksiköitä, joiden toimija- ja jätemäärät ovat suhteellisen pieniä. Tämän vuoksi päädyinkin tutki-maan peruskoulua. Valintaa puolsi koulutoimijoiden moninaisuus, jätteiden suuri määrä ja koulu-toimintaan liittyvä ympäristökasvatuksellinen aspekti.

Tampereen 54 peruskoulun läpikäyminen olisi ollut aikaa vievää, joten ohjausryhmän suosituksesta kysyin vinkkejä kaupungin kasvatus- ja opetuspalvelukeskuksesta (nykyisestä sivistyspalveluista), josta minulle suositeltiin seuraavaa viittä ympäristöasioissa valveutunutta koulua: Kämmeniemen yhtenäiskoulu, Hatanpään yläaste, Amurin yhtenäiskoulu, Sampolan yläaste sekä Terälahden koulu. Itse kävin läpi koulujen internetsivuja, ja lisäsin ehdokaslistalle vielä Kaukajärven yhteiskoulun ja Klassillisen koulun. Niiden kotisivuilta löysin vihjeitä erityisestä ympäristöasioiden huomioonotta-misesta. Seuraavaksi selvitin oppilaille ympäristöagenttikoulutusta² antavasta luontokoulu Koren-nosta näiden seitsemän koulun aktiivisuutta ympäristöagenttitoiminnassa.

¹ Vihreä lippu on Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry:n myöntämä päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten ympäris-töohjelma, jossa yhdistyvät ympäristökasvatus ja ympäristökuormituksen vähentäminen. Lapset ja nuoret ovat aktiivisia toimijoita projektien suunnittelussa, toteutuksessa ja tulosten arvioinnissa. (Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry. 2006.) Joissakin tamperelaisissa päiväkodeissa on esimerkiksi jäteagentteja, jotka seuraavat, toimiiko päiväkodin lajitte-lu.

² ”Tampereen luontokoulu Korento kouluttaa Tampereen kouluille ympäristöagentteja, joiden tarkoituksena on viedä kestävän kehityksen asioita eteenpäin kouluissa oppilaista käsin. Tavoitteena agenttitoiminnassa on opettaa lapsia ja nuoria vaikuttamaan asioihin, ja myös oikeasti parantaa koulujen toimintatapoja kestävän kehityksen suuntaan.” (Tam-pereen luontokoulu 2006.)

Niin sanottu paras kohde olisi ollut Terälahden koulu, jolla oli sillä hetkellä ainoana tamperelaisena kouluna Vihreän lipun käyttöoikeus. Koulun yhteydessä toimii vuonna 2002 perustettu ympäristö-agenttikoulutusta koordinoiva luontokoulu Korento, ja koululla on oma komposti.

Tässä vaiheessa keskustelimme ympäristöpalveluiden kokoaman ohjausryhmän kanssa ja muutimme tutkimuskohteen valintakriteereitä. Tulimme siihen tulokseen, että olisi sittenkin parempi tutkia hyvää, mutta suhteellisen tavallista ja tyypillistä keskustakoulua kuin ympäristöasioissa ansioituneinta, maaseudulle sijoittuvaa peruskoulua. Tavallinen koulu antaisi paremman yleiskuvan tamperelaiskoulujen jäteasioiden tasosta, vaikkakin tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella nimenomaan yhtä koulua, eikä tehdä vertailevaa analyysia. Lisäksi päädyimme siihen, että toimijoiden kirjo ja oppilaiden rooli tulevat paremmin esille yhtenäismuotoisessa peruskoulussa, jossa on opetusta sekä ala- että yläluokille. Yhtenäiskouluja on Tampereella 7 ja meidän kokoamassamme listassa oli yhtenäiskouluista mukana Kämmenniemi, Kaukajärvi ja Amuri. Kämmenniemen kaukainen sijainti ja muusta Tampereesta poikkeava jätehuolto – alueelta ei tuolloin kerätty lainkaan biojätettä –, tekivät siitä liian poikkeuksellisen koulun. Kaukajärveä on puolestaan tutkittu jo paljon, joten valitsin lopulta tutkimuskohteeksi keskustassa sijaitsevan Amurin yhtenäiskoulun, koska se erottui tästä joukosta tavallisuudellaan.

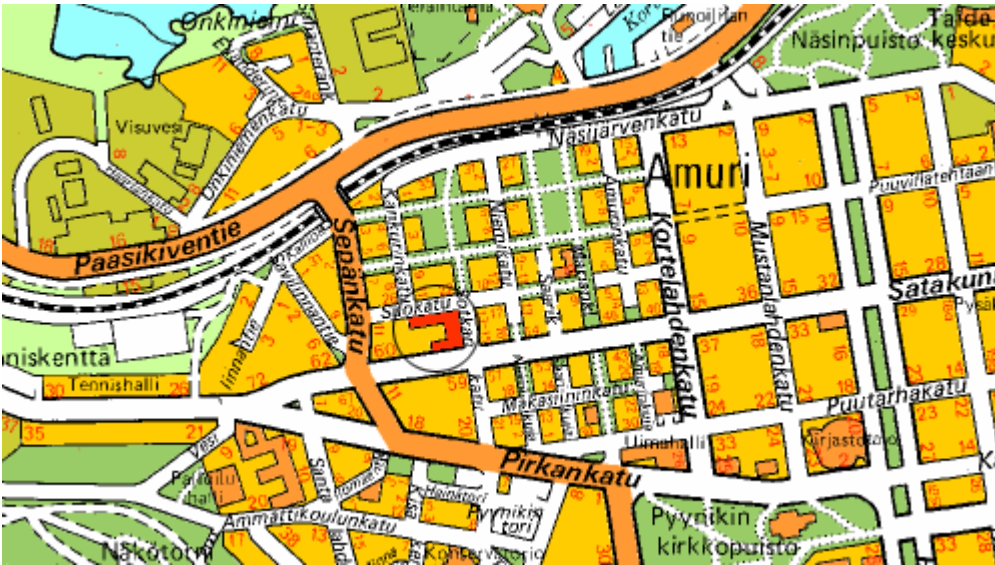
Amurin koulu on yli 50 vuotta vanha.

©: Amurin koulu.

Amurin koulu on yhtenäinen peruskoulu, jossa voi opiskella ensimmäisestä luokasta yhdeksänteen. Amurissa toimii International School of Tampere. Oppilaita on 42 maasta, ja runsas kolmasosa 670 oppilaasta on ulkomaalaisia. Koulun opetuskieliä ovat suomi ja englanti, ja pääsyvaatimuksena on

englannin kielen osaaminen³. Amurin monikulttuurisuus on niin sanotusti hyväosaista. Koulussa ei ole niinkään pakolaistaustaisia tai maahanmuuttajien lapsia, vaan Suomessa työkomennuksella olevien vanhempien tai maailmalla matkustelleiden suomalaisten perheiden lapsia, joiden kielitaidon vanhemmat haluavat säilyttää. (Amurin koulu 2006; Amurin koulun opetushenkilökunta.) Amurin koulussa korostuu kansainvälisyyden lisäksi myös kulttuuriperintö. Seuraavassa kartassa näkyy koulun sijainti Tampereen keskusta-alueella.

³ Englannin opetus on lisääntynyt haastatteluajankohdan jälkeen. Lukuvuonna 2007–2008 Amuriin ei tullut enää suomenkielistä ensimmäistä luokkaa.

Amurin koulu sijaitsee lähellä keskustaa. ©: Tampereen kaupunki.

Voisi ajatella, että kansainvälisyyden vuoksi Amurin koulu ei edusta tavallista tamperelaista koulua. Nykykoulut haluavat erottua toisistaan jollakin erityisosaamisen alueella: yksi keskittyy viestintään, toinen musiikkiin, kolmas liikuntaan. Tässä mielessä en näe, että Amurin kansainvälinen painotus tekisi siitä liian erikoislaatuista. Jätteitä Amurissa syntyy samalla tavalla kuin muissakin kouluissa. Kiinteistönä se on perinteinen, suurehko, 50 vuotta vanha koulu, johon ei ole tehty perusteellista remonttia. 2000-luvulla tilakeskus maalautti koulun käytävien seinät iloisilla väreillä. Teknisen isännöitsijän mukaan viisikerroksinen kaupunkikoulu peruskorjataan vuonna 2009. Aikakauden muutokset näkyvät erityisesti pulpeteissa. Erilaisia malleja löytyy useita viimeisen 50 vuoden ajalta.

Kaikkien koulujen toimintaa sitoo voimakkaasti opetussuunnitelma. Amurin koulun opetussuunnitelma on osa Tampereen kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelmaa (Amurin koulu 2006). Koulu on laatinut myös oman kestävän kehityksen ohjelmansa, jossa esitellään konkreettisia toimenpiteitä kestävän kehityksen edistämiseksi, sekä jätteidenlajitteluohjeen, jossa luetellaan, mitä jätteitä koululla lajitellaan, ja keiden vastuulla eri paikoissa sijaitsevien jäteastioiden tyhjentäminen on. Opetussuunnitelmista, kestävän kehityksen ohjelmasta ja jätteidenlajitteluohjeesta kerron lisää luvuissa 2.5 ja 6.2. Amurin koulun jäteasioiden järjestämiseen palaan luvussa 5.

2 AINEISTO

Laadullisen tutkimukseni pääasiallisena aineistona ovat teemahaastattelut. Varsinaisen haastatteluaineiston lisäksi sain arvokasta taustatietoa tamperelaisten koulujen vahtimestareille, huoltomiehille

ja siivoojille järjestetystä koulutustilaisuudesta. Havainnointi ja valokuvaaminen konkretisoivat haastatteluissa saamiani tietoja. Kuvat jäteastioista ja koulutiloista toimivat muistini apuna. Tärkeässä osassa on myös kaupungin ympäristöpolitiikkaan ja opetussuunnitelmiin liittyvä kirjallinen materiaali.

2.1 Teemahaastattelut

Tutkimuksen aineistona on 13 teemahaastattelua. Suurin osa haastatteluista oli yksilöhaastatteluja. Kolmessa haastattelussa oli mukana kaksi haastateltavaa: kaksi siivoojaa, kaksi ruokalan työntekijää ja molemmat ympäristövastaavaopettajat, joten haastateltavia on yhteensä 16.

Aloitin aineiston keräämisen esihaastattelemalla toista koulun ympäristövastaavaopettajaa, tilakeskuksen huoltoteknikkoa ja kasvatus- ja opetuspalvelukeskuksen vanhempaa suunnittelijaa, joista kahta ensimmäistä haastattelin myöhemmin uudelleen. Heiltä kaikilta sain sekä hyviä vinkkejä sopivista haasteltavista että pohjatietoja, joiden avulla pystyin hahmottamaan kokonaiskuvan koulun jätepolitiikasta. Esihaastatteluja en litteroinut. Varsinaiset haastattelut aloitin keskeisistä toimijoista, kuten rehtorista, ympäristövastaavaopettajista ja vahtimestarista. Heiltä sain vihiä seuraavista sopivista haastateltavista. Haastateltavat valikoituivat siis lumipallomenetelmällä.

Suurin osa haastateltavista työskentelee konkreettisesti koulukiinteistössä. Joukossa on viisi hallintotason viranhaltijaa, joista osa on koululla toimivien työntekijöiden esimiehiä. Nämä henkilöt vastaavat useista kouluista ja toimivat jätepolitiikkaan liittyvien hallinnollisten linjausten ja käytännön toiminnan rajamaastossa. Haastattelemalla heitä selvitän, miten hallinto koordinoi jätepolitiikkaa, ja miten kaupungin ympäristöpolitiikan jäteasioihin liittyviä tavoitteita on todennettu käytäntöön.

Haastateltavat edustavat kaupungin eri yksiköiden alaisia ammattiryhmiä⁴. Kasvatus- ja opetuspalvelukeskus järjestää päivähoitoa, esiopetusta, perusopetusta sekä aamu- ja iltapäivätoimintaa. Kasvatus- ja opetuspalvelukeskuksen (kopaken) alaisuudessa toimivasta opetushenkilökunnasta haastateltavina ovat **rehtori**, **apulaisrehtori** ja kaksi kestävästä kehityksestä koululla vastaavaa **ympäristövastaavaopettajaa** sekä **kotitalousopettajan sijainen**.

⁴ Osa yksiköiden nimistä ja toimenkuvista on muuttunut haastatteluajankohdan jälkeen, mutta viittaa yksiköihin niillä nimillä, jotka olivat käytössä keväällä 2006. Haastatteluajankohdan jälkeen esimerkiksi vahtimestarit ovat siirtyneet suoraan rehtorin alaisuuteen ja hallintopalvelukeskuksen rooli on muuttunut vastaamaan henkilöstöasioista, puhelinvälityspalveluista ja keskusvirastotalon virastomestari- ja lähettipalveluista. Nykyään keskusta kutsutaan HALO:ksi. (Tampereen kaupunki 2006a.)

Ympäristövastaavaopettajat puhuivat ympäristövastaavan roolinsa lisäksi opettajina, toinen biologian ja maantiedon ja toinen luokanopettajan sekä puukäsityönopettajan suulla. Samalla tavalla toinen ympäristövastaava edustaa yläluokkia ja toinen alaluokkia. Ympäristövastaavat ovat mukana ympäristöryhmässä, johon kuuluu 6–7 eri aineiden opettajaa. Ympäristöryhmä on yksi koulun niin sanotuista teemaryhmistä. Virallisesti kaupungin kestävän kehityksen ohjelmissa puhutaan kestävän kehityksen vastaavista, mutta Amurin koululla käyttöön on vakiintunut ympäristövastaava-titteli.

Vaikka ympäristövastaavat edustavatkin kattavasti koulua, halusin haastatella vielä jotakuta opettajaa, joka ei ole heidän laillaan erityisesti mukana ympäristöasioissa. Valitsin heterogeenisesta 60 opettajan joukosta kotitalousopettajan, koska kotitalousluokassa syntyy paljon erilaista jätettä, jonka lajittelusta luokan opettaja ja oppilaat vastaavat itse. Lisäksi haastattelin apulaisrehtoria, joka vastaa yläluokkien hankinnoista yhdessä rehtorin kanssa.

Hallintopalvelukeskusta (hapake) edustavat koulukiinteistöstä vastaava **vahtimestari** ja hänen esimiehensä, kaikkia Tampereen koulukiinteistöjä hallinnoiva **kiinteistötyönjohtaja**. Hapake vastaa kasvatus- ja opetustoimialan tilauksista, suunnittelusta ja kehittämisestä. Keskuksen yhteistyökumppanina on kasvatus- ja opetuspalvelukeskuksen sekä toisen asteen koulutuksen hallintoyksikkö. Hallintopalvelukeskuksen organisaatio jakaantuu kahteen toimintayksikköön: hallinto- ja suunnittelupalveluihin sekä talous- ja henkilöstöpalveluihin. (Tampereen kaupunki 2006a.)

Tilakeskusta edustavat **kaksi siivoojaa** sekä hallinnon tasolta **huoltoteknikko, tekninen isännöitsijä ja siivoustuotantopäällikkö**. Tilakeskuksen kiinteistönpitoyksikön tekninen isännöitsijä vastaa koulujen jätetiloista ja huoltoteknikko kaupungin muiden yksiköiden ohella myös koulujen jätehuollosta⁵. Tilakeskuksen siivoustuotantoyksikköä edustaa siivoustuotantopäällikkö, joka vastaa koulusiivouksen suunnittelusta ja kehittämisestä. Siivoojat hoitavat koulujen jäteastioiden tyhjen-nyksen. Tutkimukseni ulkopuolelle jäävät hyvin vähän jätteiden kanssa tekemisissä olevat tilakeskuksen huoltomiehet. Huoltomies käy tarpeen mukaan koululla tekemässä huoltotöitä. Jätteitä häneltä syntyy lähinnä ilmansuodattimien muodossa.

Tilakeskus suunnittelee, rakennuttaa ja hallinnoi kouluja, huolehtii niiden korjaamisesta ja tuottaa erilaisia kiinteistöpalveluita, kuten huoltoa, siivousta, ulkoalueiden ja teknisten järjestelmien hoitoa sekä jätehuoltoa. Yksikön tehtävänä on järjestää asiakkailleen, noin 80:lle kaupungin yksikölle,

⁵ Analyysissä puhun huoltoteknikon tehtävistä preesensissä, sillä työnkuva on pysynyt samana, vaikka työ onkin siirtynyt vuonna 2006 huoltoteknikolta tilakeskuksen toiselle työntekijälle.

kiinteistöpalvelut tai tietty osa niistä kustannustehokkaasti, tilaaja-tuottaja -mallin mukaisesti. (Tampereen kaupunki 2006c.) Tilakeskuksen hallinnassa on noin 750 kaupungin omistamaa rakennusta. Keskus organisoii kiinteistössä syntyvän jätteen keräyksen, merkitsemisen, lajittelun, säilyttämisen ja kuljettamisen. (Tampereen kaupunki 2007b.)

Koulun ruokalan henkilökunta on Tampereen kaupungin ruokapalvelukeskuksen, Tampereen Aterian, palveluksessa. Tampereen Ateriasta haastattelin kahta Amurin ruokalan työntekijää, **ruokapalvelutyöntekijää** ja **ruokapalveluesimiestä** sekä usean koulun ja päiväkodin ruokapalveluita hallinnoivaa **asiakasvastaavaa**. Tampereen Aterian asiakkaina ovat Tampereen kaupungin palveluyksiköt, jotka tarvitsevat ateriapalveluja oman toimintansa osaksi. Ydinpalveluita ovat lasten ja nuorten ateriat, hoitoalan ja vanhusten ateriat sekä henkilöstöateriat. Ruokailijoita on päivittäin noin 35 000 ja henkilöstöä 507. (Tampereen kaupunki 2007a.) Aikaisemmin hallintopalvelukeskus toteutti koulujen ruokailun, jolloin ruokalan toiminta oli nykyistä lähempänä koulun muuta toimintaa.

Oppilaita tutkimuksessani edustaa yksi koulun silloisista **ympäristöagenttioppilaista**. Amurin koulun ympäristöagentit sanovat itseään luontoagenteiksi, mutta tässä tutkimuksessa käytän yleisessä käytössä olevaa nimitystä ”ympäristöagentit”. Haastatteleamalla jotakuta kaikista koulun ammattiryhmistä, näiden ryhmien esimiehiä ja lisäksi yhtä oppilasta, katson saavuttaneeni riittävän kokonaiskäsityksen Amurin koulun jättepolitiikasta ja eri toimijoiden välisistä vuorovaikutussuhteista.

Haastattelut kestivät yleensä noin tunnin. Osa venyi aina tuntiin ja kolmeen varttiin saakka. Nauhoitin ja litteroin kaikki varsinaiset haastattelut sanatarkasti, pilottihaastatteluissa tein vain muistiinpanoja. Viittaan haastateltaviin titteleillä. Käyttämieni sitaattien luettavuutta olen parantanut poistamalla äännähdykset ja ”tota, niinku, silleen” -tyyppiset toistuvat välisanat. Pitkiä sitaatteja lainatessani olen poiminut sitaatista tutkimuksen kannalta olennaisen asian ja välttänyt toistoa. Poistot olen merkinnyt katkoviivoilla --. Katkoviivat virkkeen alussa tarkoittavat sitä, että virkkeen alusta on jätetty joitakin sanoja pois, jolloin lainaus alkaa virkkeen keskeltä. Hakasulut [] sitaatin sisällä ovat itse tekemiäni lisäyksiä ja selvennyksiä.

Haastattelutyypinä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Koska kyseessä on hyvin heterogeeninen, eri ammattiryhmiä edustava haastateltavien joukko, kävin kysymykset läpi ennen jokaista haastattelua, ja tein tarvittavat muutokset ja kohdistukset sopiviksi juuri kyseessä olevalle henkilölle. Silti kysymyspatteristo on hyvin samanlainen kautta linjan. En kysynyt kaikkia kysymyksiä kaikilta haastateltavilta. Esimerkiksi ympäristöagentti ei ole mukana koulun hankinnoissa, joten häneltä en kysynyt tarkasti kaikkia hankintoihin liittyviä kysymyksiä. Pyysin silti häntäkin arvioimaan

lyhyesti, millaiset kriteerit saattaisivat olla vaikuttamassa koulun hankintapäätöksiin. Esimerkki haastattelurungosta löytyy liitteestä 1.

Muutamia epäselviä asioita kysyin jälkeinpäin sähköpostitse. Tällaisia olivat esimerkiksi lasinkeräyksen tai paristonkeräyksen järjestäminen, joihin sain eri haastateltavilta toisistaan poikkeavia vastauksia. Parihaastatteluissa haastateltavat täydensivät toistensa huomioita, kun yksilöhaastattelutilanteissa oltiin yhden henkilön muistin ja tietämyksen varassa. Parihaastatteluissa saattoi käydä niin, että toinen haastateltava alkoi viedä keskustelua tiettyyn suuntaan, jolloin koetin kysyä mahdollisesti hiljaisemmalta haastateltavalta myös hänen näkemyksiään kyseisestä asiasta.

Esittelemieni yksiköiden lisäksi koulun toimintaan ja jäteasioihin vaikuttavat oppimateriaalikeskus, Tampereen Logistiikka ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy. Oppimateriaalikeskus vastaa oppimateriaalien tilaamisesta ja lainaamisesta. Tampereen Logistiikka hallinnoi kaikkia kaupungin hankintoja. Pirkanmaalaisten kuntien omistama Pirkanmaan Jätehuolto Oy hoitaa käytännön jätehuollon koulukiinteistöllä yhteistyössä tilakeskuksen kanssa. Yhtiön suurin omistaja on Tampereen kaupunki. Näiden tahojen edustajia en haastatellut, mutta Pirkanmaan Jätehuollosta hankin taustatietoja jäteasioista ja niiden tyhjennyksistä, ja Tampereen Logistiikalta kyselin hankintakäytännöistä. Hankinnoista syntyviä jätteitä tarkastellessani olen tuonut esille yksittäisten koulutoimijoiden hankintamahdollisuuksia, ja viitannut yleisesti oppimateriaalikeskuksen ja Logistiikan linjauksiin. Lisätietoja olen saanut myös luontokoulun ja Tampereen kaupungin internetsivuilta, ja suoraan luontokoulu Korennosta.

2.2 Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistöissä -koulutustilaisuus

Osallistuin keväällä 2006 tilakeskuksen, ympäristötietokeskus Moreenian, hallintopalvelukeskuksen ja ympäristöpalveluiden järjestämään koulutus- ja tiedotustilaisuuteen *Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistöissä*. Järjestäjät olivat ideoineet tapahtumaa edellisestä kesästä asti. Tilaisuus oli tarkoitettu koulujen vahtimestareille, huoltomiehille ja siivoojille. Tarkoituksena oli parantaa koulukiinteistössä toimivien ammattiryhmien yhteistyötä, minkä ajateltiin kehittävän kiinteistöjen ylläpitoa. Kiinteistöjen ikääntyminen ja työntekijäpula asettavat haasteita ylläpidolle. Länsi- ja itäpuolen kouluille oli kaksi omaa, samansisältöistä koulutuspäivää helmi- ja maaliskuussa. Itse olin mukana länsipuolen tilaisuuksissa 1. helmikuuta ja 8. maaliskuuta.

Ensimmäisessä tilaisuudessa helmikuussa kuultiin viisi luentoa, joista sain arvokasta taustatietoa omaa tutkimustani varten. Jäteasioita valottivat myöhemmin tutkimukseni haastateltaviksi päätyneiden tilakeskuksen huoltoteknikon esitys kaupungin ulkoalueiden hoidosta ja jätehuollosta sekä hallintopalvelukeskuksen kiinteistöyönjohtajan esitys vahtimestareiden työnkuvasta ja yhteistyöstä. Huoltoteknikko esitteli työnjakoa tilakeskuksen ja jätehuoltoyhtiön kesken. Hän kertoi, että jätehuoltoa ohjaavat lait, asetukset ja kaupungin strategiat. Kiinteistöyönjohtaja korosti vahtimestarin olevan roolimalli lapsille ja nuorille.

Lopuksi siivoojat, huoltomiehet ja vahtimestarit jaettiin ryhmiin siten, että kahden lähikoulun työntekijät muodostivat yhden ryhmän. Ryhmille annettussa tehtävässä tuli pohtia seuraavia asioita: 1) toisten ammattiryhmien työn arvostaminen, 2) koulun sisällä tapahtuva yhteistyö muun henkilökunnan ja rehtorin kanssa sekä 3) tiedonkulun parantaminen eri koulujen välisessä yhteistyössä. Ryhmätyö oli määrä palauttaa seuraavaan koulutustilaisuuteen mennessä.

Toisena koulutuspäivänä maaliskuussa oli neljä luentoa, joista kaksi oli oleellisia minun tutkimukseni kannalta. Siivoustuotantopäällikkö esitteli koulun jätteiden lajittelua siivoojien näkökulmasta. Päällikkö osallistui myöhemmin omaan tutkimukseeni haastateltavana. Ympäristötietokeskuksen ja ympäristöpalveluiden edustajat puhuivat jätehuollosta tiedotuksen ja yhteistyön kannalta. He kysivät olennaisia kysymyksiä: Onko lajitteluohjeistus selvä ja kaikkien nähtävillä? Löytyvätkö luokista paperinkeräyslaatikot, ja kuka huolehtii lajitellut jätteet keräyspisteisiin? Esityksessä korostettiin koulujen kestävä kehityksen vastaavien roolia ja muiden yhteistyötä heidän kanssaan. Esille tuotiin myös ympäristöagenttitoiminta ja vihreä lippu -projekti. Tilaisuuden lopuksi ryhmätyöt käytiin läpi ripeään tahtiin. Ryhmätöiden antia pohdin luvussa 6.3, ja niiden yhteenveto on liitteessä 3.

2.3 Havainnot ja valokuvat

Tein suurimman osan haastatteluista koulun tiloissa. Hallinnon työntekijöitä haastattelin heidän omilla työpaikoillaan. Käydessäni koululla saatoin samalla havainnoida kouluympäristöä, kierrellä pihalla ja tutkia jäteasioita. Saatuaani rehtorilta luvan kuvasin koulun pihaa, jätetilan jäteastioita, ulkovessan tiloja ja kotitalousluokan kierrätysjärjestelmää. Koulun käytävillä ja luokissa en kuvannut, koska en halunnut häiritä opetusta enkä kiinnittää liikaa huomiota.

Koska kävin koululla useamman kerran – ensin sopimassa tutkimuksen käynnistymisestä ja myöhemmin useaan otteeseen haastattelemassa ihmisiä – sain havainnoinnin ja valokuvauksen avulla muodostettua konkreettisen käsityksen koulun jäteasioista. Havainnointi ei ollut säännöllistä eikä täytäkään määrällisen tutkimuksen kriteereitä, mutta tällä tavoin sain arvokasta lisätietoa siitä, miten koulun lajittelu todellisuudessa toimii. Osa kuvista elävöittää tämän tutkielman sivuja.

2.4 Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikka

Peruskoulujen toimintaa ohjaavat monenlaiset strategiat, suunnitelmat ja ohjelmat. Tampereen kaupungin ympäristöpalvelut tilasi neljä pro gradu -tutkimusta Tampereen yliopiston yhdyskuntatieteiden laitokselta, koska se halusi selvittää erityisesti vuonna 2003 julkaistun ja vuosina 2004 ja 2005 päivitetyn kaupungin ympäristöstrategian *Yhteistyöllä ympäristön ykköseksi* vaikutusta käytäntöön, ja arvioida sen vaikuttavuutta laadullisesti. Omassa tutkimuksessani ympäristöstrategiat tulevat esille osana muuta koulun jätepolitiikkaan vaikuttavaa kaupungin ympäristöpolitiikkaa. Tämän luvun tarkoituksena on esitellä, miten kaupungin ympäristöpolitiikka ohjaa Amurin kouluyhteisön jätepolitiikkaa. Luvussa 6.1 pohdin tarkemmin sen käytännön toteutumista Amurissa.

Jo vuonna 1994 valmistuneessa Tampereen kaupungin ympäristöpoliittisessa ohjelmassa yhtenä tavoitteena oli kaupungissa syntyvien jätteiden vähentäminen. Kaupungin ympäristöpolitiikan ja ympäristönhallintajärjestelmän auditoinnissa vuonna 2000 Kiuru totesi kuitenkin, että ”tavoitteen toteuttamista ei voida arvioida jätemäärien seurannan puutteen vuoksi”. Katja Volannon (1997) tutkimusraportti *Tampereen kaupungin koulujen jätehuoltoselvitys* vastasi vuonna 1997 hyväksytyn Tampereen kaupungin koulutoimen ympäristöohjelman tavoitteeseen arvioida ja ajanmukaistaa koulujen jätehuolto. Volannon selvitys keskittyy tutkimusajankohdan jäteastiatilanteeseen ja lajitellun edellytyksiin. Selvityksestä kerron tarkemmin aikaisempia tutkimuksia esittelevässä luvussa 3.1.

Kestävän kehityksen raportit vuosilta 2002, 2004 ja 2006 pohjautuvat edellä mainittuun kaupungin ympäristöpoliittiseen ohjelmaan. Vuosien 2004 ja 2006 raporteissa jätteisiin liittyvinä indikaattoreina olivat paperin kulutus kaupungin virastoissa ja yhdyskuntajätteiden määrä (Tampereen kaupunki 2004a ja 2007c). Koulutoimen omassa ympäristöohjelmassa jätepolitiikka nivoutuu osaksi ”Hyvä ympäristö” -kokonaisuutta. Yhtenä ohjelman tavoitteena on sisällyttää ympäristöasioita arkikäytäntöihin esimerkiksi järjestämällä kouluille ympäristöteemapäiviä ja lajittelumahdollisuuksia sekä antamalla oppilaille vastuuta jätteiden lajittelusta. Teemapäiviin voi liittyä vierailuja ja yhteistyötä

muiden koulujen ja sidosryhmien kanssa. Ohjelma suosittaa valitsemaan koulun hankinnoissa elinkaareltaan ympäristöystävällisiä tuotteita ja palveluja, ja korostaa jätteen synnyn ehkäisemistä. (Tampereen kaupunki 2001.) Koulutoimen ohjelmassa on liitteenä jätteiden lajitteluohje. Lisäksi kaupungin yksiköiden kestävän kehityksen vastaavista on muodostettu verkosto, jonka avulla edistetään kullekin vuodelle valittavia kestävän kehityksen teemoja. Tampereen kaupungin kaikki yksiköt ovat laatineet omat kestävän kehityksen ohjelmansa, niin myös Amurin koulu.

Tampereen kaupungin ympäristöstrategia laadittiin ohjaamaan kaikkea kaupungin toimintaa ympäristönäkökulmasta. Ympäristöstrategia oli yksi kuudesta Tampereen kaupunkistrategiaa *Kaikem paree Tampere – Tampereen tasapainoinen kaupunkistrategia 2001–2012* tukevasta toimintastrategiasta. Muita tällaisia toimintastrategioita olivat henkilöstö-, elinkeino-, asuntopoliittinen, palveluiden hankinta- ja tietohallintostrategia. Ympäristöstrategia korvasi vuonna 1994 valmistuneen Tampereen ympäristöpoliittisen ohjelman. Sen visioksi vuodelle 2012 valittiin kaupunkistrategian ympäristöä koskeva päämäärä ”Tampere on ympäristönsuojelun kärkikaupunki”. Ympäristöstrategiaan listattiin tätä visiota tukevia strategisia päämääriä vuodeksi 2012.

Jätteiden määrän vähentäminen oli yhtenä strategisena päämääränä Tampereen kaupungin ympäristöstrategian ensimmäisessä versiossa vuodelta 2003. Vuoden 2003 aikana tarkoituksena oli saada lajittelun edellytykset kuntoon kaupungin omissa työpisteissä ja yksiköissä. Strategian mukaan jätemäärän pienentäminen onnistuu esimerkiksi kiinnittämällä huomiota tuotteiden pakkauksiin ja palvelujen hankintaan tavaroiden sijaan. Kyseisenä vuonna kaupunki seurasi jätteen vähentämistavoitteen toteutumista muutoksilla valkoisen paperin hankintamäärissä. (Tampereen kaupunki 2003.) Samana vuonna kaupungin työntekijöiden ympäristöasenteista tehty kysely kartoitti lajittelun edellytyksiä (Koskela 2004).

Suomen Kuntaliiton vuoden 2002 suosituksen mukaan jokaisen kunnan tuli laatia omiin erityispiirteisiinsä ja tavoitteisiinsa keskittyvä toiminnallinen jätepoliittinen ohjelma, jätestrategia. Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n osakaskunnat julkaisivat jätestrategian yhteisen osan vuonna 2003. Vuonna 2004 päivitetystä ympäristöstrategiasta päätettiin käynnistää Tampereen oman jätestrategian laatiminen, vähentää valkoisen paperin käyttöä työyksiköissä ja tehdä kartoitus jätteiden lajittelusta ja ohjeistuksesta kaupungin yksiköissä. (Tampereen kaupunki 2004c.) Luonnosvaiheeseen edennyttä Tampereen kaupungin jätestrategiaa on tarkoitus jatkaa ja kehittää vuonna 2008. Luonnoksessa on esitelty konkreettisia päämääriä ja toimenpiteitä, esimerkiksi rakennusmateriaalipörssin perustamista yksiköiden varastojen käyttöön. (Tampereen kaupunki 2004b.) Tilakeskuksen teettämää jätekar-

toitusta (Teittinen 2004a) kaupungin yksiköiden jätemääristä ja astiatarpeesta tarkastelen erikseen luvussa 3.2.

Vuonna 2005 ympäristöstrategiaa päivitettiin siten, että mukaan otettiin tavoitteita erikseen seuraavia mittareita. Vuoden tavoitteeksi valittiin kampanjointi Vihreän lipun puolesta päiväkodeissa ja kouluissa, jolloin mittarina oli, että vähintään yksi koulu tai päiväkotiliitty Vihreä lippu -kampanjaan. Valkoisen paperin käyttöä ei ollut saatu vähennettyä työyksiköissä, koska sama tavoite oli mukana edellisvuosien tavoin. Vuonna 2005 tavoitetta tarkentavana mittarina oli ostetun valkoisen paperin määrä työntekijää kohden edelliseen vuoteen verrattuna. (Tampereen kaupunki 2005a.)

Ympäristöstrategian jälkeen Tampereen kaupungin hallintoa on järjestetty prosesseiksi. Ympäristöhallinto on osa kaupunkiympäristön kehittämisen prosessia, ja sen tavoitteet ja toimenpiteet on hahmoteltu yhdyskuntaohjelmaan 2006–2016. Ohjelmaan on kirjattu jäteohjelman valmistelu jätestrategialuonnoksen pohjalta vuoteen 2008 mennessä. Esimerkiksi seudullisen jätehuoltojärjestelmän ja jätteenkäsittelykeskuksen kehittämisellä mahdollistetaan kaupunkiseudun tasapainoista rakennetta ja seudullista yhteistyötä. (Tampereen kaupunki 2006d.)

Kaupungin ympäristöohjelma, kestävä kehityksen ohjelma ja ympäristöstrategia ovat olleet ohjeistamassa kouluja tekemään omia ohjelmia ja ohjeita (Kiuru 2000). Amurin koulun kestävä kehityksen ohjelman tavoitteena on kestävä kehityksen toteutuminen kaikissa koulun arkipäivään liittyvissä toiminnoissa ja oppisisällöissä. Ohjelmassa on monia tavoitetta tukevia konkreettisia toimenpiteitä myös lajittelun ja kierrätyksen osalta (Amurin koulu 2001a). Esittelen ne seuraavaksi.

Toimenpide 1: ”Jätepaperi ja pahvi lajitellaan luokissa ja viedään ruokalan takana sijaitsevalle lastauspaikalle. Suunnitelmissa on jäteastioiden sijoittaminen katettuun tilaan.”

Toimenpide 2: ”Keittiöhenkilökunta huolehtii ruokalan biojätteen lajittelusta. Opettajanhuoneessa on omat biojäteastiansa.”

Toimenpide 3: ”Paristoille, maaleille ym. ongelmajätteille on omat astiansa, jotka tyhjennetään vuosittain.”

Toimenpide 4: ”Lasi- ja metallijätteelle erilliset astiat koulun sisällä.”

Näiden toimenpiteiden toteutumista käsittelen luvussa 6.1.

Amurin koulu on tehnyt myös jätteiden lajitteluohjeen, jossa koulun eri tiloista tuleville jätelajeille on nimetty vastuuhenkilöt (Amurin koulu 2001b). Kaikissa kaupungin yksiköissä on omat kestävän kehityksen vastaavansa, joita Amurin koululla oli haastatteluhetkellä kaksi. Lisäksi koulujen jätehuoltoa ohjaavat Tampereen kaupungin yleiset jätehuoltomääräykset.

2.5 Opetussuunnitelma

Opetussuunnitelma ohjaa voimakkaasti koulun opetusta. Valtakunnallinen opetussuunnitelma asettaa raamit, joiden pohjalta kaupungit laativat omat opetussuunnitelmansa. Kaupungin tasoiset suunnitelmat taas sitovat ja ohjaavat yksittäisten koulujen omia suunnitelmia. Eritasoiset opetussuunnitelmat muistuttavat rakenteeltaan ja sisällöltään toisiaan.

Niin valtakunnallisessa, Tampereen kaupungin koulujen yhteisessä kuin Amurin koulun omassa opetussuunnitelmassa ympäristöasiat on sisällytetty aihekokonaisuuteen ”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä kehityksestä”. Osio on sanataarkasti samanlainen kaikissa kolmen tason opetussuunnitelmissa. Aihekokonaisuuden tavoitteena on, että ”oppilas oppii arvioimaan oman kulutuksensa ja arkikäytäntöjensä vaikutuksia ja omaksumaan kestävän kehityksen edellyttämiä toimintatapoja” sekä ”ymmärtämään, että yksilö rakentaa valinnoillaan sekä omaa tulevaisuuttaan että yhteistä tulevaisuuttamme, ja toimimaan rakentavasti kestävän tulevaisuuden puolesta”. Tavoitteena on siis ”kasvattaa ympäristötietoisia, kestäväan elämäntapaan sitoutuneita kansalaisia”. (Opetushallitus 2004, 41; Tampereen kaupunki 2004/2006, 40; Amurin koulu 2004/2006, 58–59). Aihekokonaisuuksien tavoitteita toteutetaan eri oppiaineissa niille luonteenomaisista näkökulmista ja oppilaan kehitysvaiheen edellyttämällä tavalla. Opetussuunnitelman oppiaineita ohjaavina yleistavoitteina ovat esimerkiksi pyrkimys saada oppilaat ”ottamaan vastuuta omista teoistaan” ja ”ymmärtämään ihmisten toiminnan riippuvuutta ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista maapallolla”. Yläluokkien opetuksessa nämä tavoitteet tarkentuvat ja laajentuvat oppiaineiden sisällöissä.

Jäteasiat tulevat konkreettisesti esille eri oppiaineiden kuvausten yhteydessä. Kaikissa kolmessa opetussuunnitelmassa ympäristö- ja luonnontiedon oppiaineen kohdalla tavoitteena on, että 4. luokan päättyessä oppilaan hyvää osaamista osoittaa muun muassa se, että hän ”osaa lajitella jätteitä, ei roskaa ympäristöä sekä osaa säästää vettä, sähköä ja lämpöä” (Opetushallitus 2004, 173; Tampereen kaupunki 2004/2006, 243; Amurin koulu 2004/2006, 63). Kotitaloudessa kodin jätteiden peruslajittelusta huolehtiminen on yksi edellytys arvosanalle 8 (Opetushallitus 2004, 253; Tampereen kau-

punkki 2004/2006, 367; Amurin koulu 2004/2006, 226). Biologian ja maantiedon opetuksessa ympäristöasioita, kuten kestävä kehitys ja ekotehokkuutta, käsitellään paitsi globaalilla, myös paikallisella tasolla (Opetushallitus 2004, 176–185; Tampereen kaupunki 2004/2006, 244–261; Amurin koulu 2004/2006, 64–82). Oppiaineiden lisäksi opetussuunnitelmaan ohjaavat aihekokonaisuudet tulee sisällyttää yksittäisen koulun yhteisiin tapahtumiin ja toimintakulttuuriin.

3 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Seuraavaksi tarkastelen muutamia keskeisiä, tamperelaisten koulujen jätehuoltoa käsitteleviä tutkimuksia.

3.1 Tampereen koulujen jätehuoltoselvitys

Katja Volannon kokoama tutkimusraportti *Tampereen kaupungin koulujen jätehuoltoselvitys* vastaa samana vuonna 1997 hyväksytyn Tampereen kaupungin koulutoimen ympäristöohjelman tavoitteeseen arvioida ja ajanmukaistaa koulujen jätehuolto (Volanto 1997, 1). Selvityksen (em. 7 ja 9) mukaan Amurissa lajiteltiin 1990-luvun lopulla paperia (1 x 600 l astia), pahvia (1 x 600 l astia) ja sekajätettä⁶ (4 x 600 l). Raportin lopussa (em. 11) luetellaan, missä kouluissa oli tuolloin tarvetta lisäastioille. Amurin kohdalle on merkitty hankittavaksi vielä yksi sekajäteastia. Amurin koulu on ollut yksi kolmesta sekajätteen lisäjäteastian tarvitsijasta. Volanto selittää tarvetta näiden koulujen vilkkaalla ilta- ja viikonloppukäytöllä.

Ruokajäte Amurista ja muista kouluista toimitettiin tuohon aikaan sikalaan eläinten rehuksi (em. 3). Vuonna 1997 biojäteastia löytyi vain kolmesta koulusta (em. 5)⁷. Volanto arveli vuonna 1997, että tulevaisuudessa koulut ottavat käyttöönsä biojäteastiat tai ryhtyvät omatoimiseen kompostointiin.

Jo Volannon selvityksen aikaan on ongelmaksi koettu sekajäteastiat täyttävä käsipyyhepaperi. Volanto (em. 2) pohtiikin, että ”joillain kouluilla kangaspyyheautomaatit voisivat olla toimivampi vaihtoehto”. Luvussa 5.4 valotan nykypäivän koulujen käsipyyhe-problematiikkaa. 1990-luvun lo-

⁶ Myöhemmin sekajätteestä on alettu Pirkanmaan Jätehuollon alueella käyttää nimitystä kuivajäte.

⁷ Ruokajätteen toimitus sikaloihin loppui lähes kokonaan vuonna 2001 hullun lehmän taudin asettamien tiukkojen kuumennusvaatimusten vuoksi. Amurista, kuten suurimmasta osasta muitakin Tampereen kouluja, biojäte toimitetaan Tarastenjärven jätteenkäsittelykeskuksen kompostointilaitokselle.

pulla kouluruokaloissa ei ollut vielä käytössä suurtalousastioita ja -pakkauksia, vaan esimerkiksi maitoa ja mehua tarjoiltiin tavallisista litran purkeista. Monissa suurissa kouluissa ei vielä lajiteltu erikseen nestekartonkipakkauksia huuhtelun ja litistelyn työläyden ja EU:n pakkausedirektiivin voimaantulon viivästymisen vuoksi, kuten ei Amurissakaan (em. 3, 5). Metallinkeräys on vielä tuolloin ollut kouluilla vähäistä. Metallia on Volannon (1997, 3) mukaan joiltakin kouluilta viety Pirkanmaan Jätehuollon yleisiin hyötyjätepisteisiin. Lasia ei Volannon (1997, 3) mukaan kouluilta juuri syntynyt ja vuonna 1997 ”satunnaiset lasipurkit ovat päätyneet jatkokäyttöön ja rikkoutuneet ikkunat tilakeskuksen kautta tasolasin keräykseen”.

Tuohon aikaan muovijätettä on kierrätetty jonkin verran koulun sisällä (em. 4). Kanistereita kerättiin Nekalan varastoalueelle ja myös tavarantoimittajat noutivat tyhjiä kanistereita. Ongelmajätteen keräyskäytäntö ei ole ollut yhtä järjestelmällistä kuin nykypäivänä lukuun ottamatta loisteputkia ja paristoja. (em. 3–4.)

Volanto pitää lajittelun ohella tärkeänä jätelain korostamaa jätteen synnyn ehkäisyä, mutta ei tuo esille muita konkreettisia keinoja kuin kopiokoneiden ja tulostimien värikasettien uusimisen. Volanto (em. 7) korostaa jätteen tuottajan velvollisuutta huolehtia jätteistään niin kotona kuin työpaikalla. Koulumaailmassa ei ole vielä 1990-luvun lopulla ollut selvää, kenen tehtäviin kuuluivat erilaisten jätteiden lajittelu ja lajitteluastioiden vieminen jätetilaan.

3.2 Jäteraportti

Tilakeskus teetti kesällä 2004 tilakeskuksen ja ympäristövalvonnan yhteisellä työharjoittelijalla, Samuli Teittisellä, kyselytutkimuksen eri kaupungin yksiköiden jätteiden ja jäteastioiden määrästä, astioiden kunnosta ja lisätarpeista. Taustalla oli Tampereen kaupungin ympäristöstrategian vuoden 2004 tavoite kartoittaa ja saattaa ajan tasalle kaupungin yksiköiden jätehuollon tila. Arveltiin, että kyselyn tuloksista koostetun yhteenvedon (*Jäteraportti 2004, Tampereen kaupungin yksiköiden jätehuollon kartoitus*) avulla kaikissa yksiköissä alettaisiin noudattaa jätehuoltomääräyksiä, ja kaupunki toimisi näin asukkailleen esimerkkinä mallikkaasta jätteiden lajittelusta. Jäteraportissa korostuu koulujen ja päiväkotien osuus. Kysely ei loppukeväästä ja alkukesästä 2004 tavoittanut läheskään kaikkia, jo loma-aikaan siirtyneitä yksiköitä, mutta kouluilta ja päiväkodeilta vastauksia saatiin kattavasti. Koulujen ja päiväkotien lisäksi kyselyyn ovat vastanneet keskusvirastotalo, sosiaalitoimen virastotalo ja asuntotoimi. (Teittinen 2004a, 2 ja 8.)

Suurimmassa osassa kouluja puitteet jätteiden lajittelulle olivat melko hyvät, mutta monissa kouluissa kaivattiin erillistä, katettua ja lukittavaa jätetilaa. Kyselyn vastauksissa korostuu hyvän ja selkeän jäteaitauksen tai -katoksen vaikutus lajittelun toimivuuteen ja vaivattomuuteen. Lukittu jäteaitaus estää ilkivallan ja alueen asukkaiden pääsyn jäteastioille. (em. 2–3.)

Jäteastioiden kunto ja puhtaus vaikuttavat siihen, millaisena lajittelu koetaan. Kouluilla ei aina tiedetty keneen ottaa yhteyttä, kun haluttiin vaihtaa rikkiäinen tai pestä likaantunut astia. (em. 3.) Joissakin kouluissa ongelmana oli Teittisen (2004a, 3) mukaan epäselvyys kartongin ja pahvin sekä keräyspaperin ja toimistopaperin erottelussa. Amurin koulussa kerätään kartonkia, johon käyvät myös pahvipakkaukset (Teittinen 2004b, 1–2, 3; Pirkanmaan Jätehuolto 2006b). Amurissa ei erotella toimistopaperia eli vaaleaa paperia ja keräyspaperia (Teittinen 2004b, 2–3) toisistaan. Isot pikakontit ovat työläämpiä, kalliimpia ja vaarallisempia tyhjentää kuin pienemmät, rullalliset astiat (Teittinen 2004a, 3). Amurissa (Pirkanmaan Jätehuolto 2006a–d) ei ole pikakontteja, vaan kaikki astiat ovat tilavuudeltaan 240–660 litraa.

Teittisen mukaan kuivajätteen määrä lisääntyi vuosien 1997 ja 2001 välillä, mutta tasaantui hieman aikavälillä 2001–2004. Jättemäärää on seurattu laskemalla astioiden tilavuus, vuosittaiset tyhjennyskerrat ja astian täyttöaste. Laskutapa kertoo karkean ja suuntaa antavan arvion jättemääristä. Seuranta ei ole tehty harvemmin kerättäville metallille, paperille ja kartongille. (Teittinen 2004a, 4.)

Tilakeskuksen tutkimuslomakkeessa ei kysytty erikseen jätteen synnyn ehkäisemisestä. Teittinen pohtii aihetta lyhyesti yhteenvetoraporttinsa lopussa. Yksikään kyselyyn vastannut koulu ei ole ilmoittanut pystyvänsä vähentämään kuivajäteastioiden määrää, vaikka kouluille olisikin toimitettu muita erilliskeräysastioita. Koska jätteen synnyn ehkäisy on yksi Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikan tärkeimpiä tavoitteita, kannattaisi tulevissa kyselytutkimuksissa selvittää myös koulujen ja kaupungin muiden yksiköiden keinoja vähentää syntyvän jätteen määrää.

Tilakeskus on tehnyt jätekartoitukseen pohjaavan ohjeiston *Tampereen koulujen lajitteluohjeet – Eri jätelajien lajittelu- ja kierrätysohjeet Tampereen kouluille* (Teittinen 2004c). Ohjeistuksessa selvitetään tarkkaan, millaisia jätteitä eri jätelajeihin kuuluu, mitä niille tulee tehdä ennen lajittelua, mistä jäteastian saa ja miten tyhjennys hoituu. Mukaan on otettu myös mahdolliset jätelajia koskevat jätehuoltomääräykset. Lasi, pienmetalli ja nestekartonki on vuonna 2004 ohjattu viemään hyötyjätepiesteeseen, jos niitä tulee pieniä määriä (Teittinen 2004c).

Löyhästi aiheeseeni liittyvät myös Lotta Koskelan (2004) selvitys *Yhteinen ympäristömme? – Tampereen kaupungin työntekijöiden ympäristöasenteet*, Johanna Alasen (2002) tutkimus kestävän kehityksen toteutumisesta Tampereen peruskouluissa ja lukioissa, Jonna Terhelän (2001) tutkielma *Koulujen materiaalien toimintojen järjestäminen ja oppilaiden ympäristötietoisuus Pirkanmaan ala-asteilla: ympäristökoulujen ja muiden koulujen vertailu* sekä Anna Kaksosen (1998) selvitys Tampereen koulujen ympäristökasvatuksen ja arkikäytäntöjen tilasta.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ JA KESKEISET KÄSITTEET

Pertti Alasuutarin (2001, 40, 48) mukaan tutkimusaineiston analyysi etenee seuraavalla tavalla. Aluksi havainnot pelkistetään katsomalla niitä tietystä näkökulmasta. Havainnot yhdistetään etsimällä niistä yhteisiä piirteitä ja nimittäjiä. Lopuksi analyysin avulla saatuja tuloksia tulkitaan ja muodostetaan niistä rakennekokonaisuus. Alasuutari nimittää loppuvaihetta arvoituksen ratkaisemiseksi. Oman haastatteluaineistoni analyysi eteni pitkälti Alasuutarin näkemyksen mukaisesti. Teemoittelu-metodiin ja sisällönanalyysiin sain tukea ja pohjaa myös Tuomen ja Sarajärven teoksesta *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (2002).

Aloitin aineiston analyysin teemoittelemalla eli käymällä läpi haastattelukysymykset, ja jaottelemalla ne viiteen eri teemaan: 1) yhteistyö ja eri toimijoiden roolit jätepolitiikassa, 2) jätepolitiikkaa ohjaavat tekijät ja reunaehdot, 3) tiedotus ja koulutus, 4) yleiset jäteasiat ja niiden toimivuus sekä 5) koulun omat käytänteet ja arki. Aineistoa läpikäydessäni ja teemoittelun edetessä teemaryhmiä tuli mukaan lisää ja ne hieman elivät. Nyt teemoja oli jo kymmenen: 1) eri toimijoiden roolit jätepolitiikassa, 2) tiedotus ja yhteistyö, 3) koulutus, 4) jätahuolto ja lajittelu, 5) tavaroiden ja laitteiden uudelleenkäyttö ja kierrätys, 6) jätteen synnyn ehkäisy, 7) hankinnat, 8) jätepolitiikkaan vaikuttavat tekijät ja reunaehdot, 9) muutoksia 2000-luvulla sekä 10) kehitysehdotukset. Analyysin edetessä teemat 4–9 näyttäytyivät selvästi yleisinä asioina, joten yhdistin ne tämän tutkielman lukuun 5 *Amurin koulun jätepolitiikka*. Siinä esittelen haastattelujen ja havainnoinnin perusteella, miten Amurin koulun jäteasiat on järjestetty, ja millainen toimijaverkosto niitä ylläpitää. Teemaa 3 käsitelen luvussa 6 *Hallinnollinen ohjaus*, jossa keskeisenä materiaalina ovat kaupungin ympäristöpolitiikkaan ja opetussuunnitelmaan liittyvät kirjalliset materiaalit. Tarkastellessani hallinnollisen ohjauksen käytännön toteutumista avuksi tulee myös haastatteluaineisto. Teeman 10 asiat olen koonnut viimeiseen lukuun 8 *Johtopäätökset*. Teemat 1 ja 2 kuvastavat yhteistyötä ja eri toimijoiden rooleja.

Niitä analysoin luvussa 7 *Toimijat, tiedonkulku ja vuorovaikutussuhteet*. Tuon esille, miten erilaiset toimija-asemat, vuorovaikutussuhteet ja yhteistyö vaikuttavat koulun jättepolitiikkaan.

Analyysiluvuissa 6 ja 7 vastaan teemoittain aineistolta kysymiini pieniin osakysymyksiin, joita olen johtanut niin päätutkimuskysymyksistä kuin keskeisistä käsitteistä ja haastattelukysymyksistä. Seuraavissa luvuissa kerron analyysissä käyttämäni käsitteistä ja niiden pohjalta luomistani osakysymyksistä. Kaikki analyysikysymykset on listattu liitteeseen 2. Haastattelujen lisäksi olen käyttänyt hallinnolliseen ohjaukseen liittyvää kirjallista materiaalia.

4.1 Yhteisö ja toimijoiden verkosto

Koulun voi määritellä monella tavalla. Kouluorganisaatiota voi kuvata kaksitasoiseksi vuorovaikutusjärjestelmäksi (Hirsjärvi 1983/1992, 137). Sen ulkoinen ilmentymä tarkoittaa koko koulujärjestelmää ja koulutusvastuun työnjakoa, ja sisäinen puoli kunkin opetusasteen ja koulutussektorin antamaa opetusta tietyille kohdejoukolle. Yksittäisellä kouluorganisaatiolla Hirsjärvi (1983/1992, 137) viittaa tietyn koulutusta antavan yksikön sisäiseen roolirakenteeseen ja siitä muodostuvaan vuorovaikutusmalliin. Yleisemmällä tasolla Wiio (1970, 12) määrittelee organisaation ihmisryhmittymäksi, joka pyrkii järjestelmällisesti tiettyihin päämääriin säätelällä ihmisten ja välineiden toimintaa. Ihmisryhmää sitovat yhteen joko toiminta, viestintä tai molemmat. Organisaation ohella käytetty käsite instituutio viittaa tässä yhteydessä koululaitokseen merkitysjärjestelmänä (Lähde 2001, 304).

Yhteisö on yleisnimitys ryhmästä, jonka jäsenillä on jotakin yhteistä. Yhteisön jäsenet omaksuvat jaettuun käyttäytymis- ja toimintasääntöjä, jakavat joitakin yhteisiä päämääriä tai intressejä ja vaikuttavat toisiinsa keskinäisessä kommunikaatiossa (Lähde 2001, 308). Toisin sanoen yhteisö on ryhmä ihmisiä, jotka ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja tuntevat yhteenkuuluvuutta. Yhteisössä ihmisryhmä toimii aktorina eli toimijana vuorovaikutustilanteissa. Kahden yksilön välistä vuorovaikutusta ei vielä määritellä yhteisöllisyydeksi. Vuorovaikutuksen seurauksena yhteisölle kehittyy sisäinen rakenne (Seinä 1996, 73).

Yhteisöllisyys syntyy yhteisön jäsenten vuorovaikutuksesta ja konkreettisesta toiminnasta (Lehtonen 1990, 23–24; Kts. myös Kananen & al. 1994, 13 ja Rautiainen 2005, 96). Toiminnallisuus, kuten tapahtumat, tempaukset, kerho- ja välituntitoiminta, luovat ja tukevat yhteisöllisyyttä (Pyykkinen ym. 2005, 35–36). Tärkeäksi nousee koko kouluyhteisön laajuinen yhteistoiminnallisuus (Seinä, 1996, 88).

Yksittäiset toimijat muodostavat myös verkostoja, jotka mahdollistavat monimutkaisia toimintoja ja luovat toiminnalle jatkuvuutta. Keskenään erilaisten toimijoiden toiminta yhdenmukaistuu verkostossa, jolloin se vakiinnuttaa tiettyjä toimintoja ja luo järjestystä toimintaympäristöön. (Lähde 2001, 307.) Tämä tutkimus ei pohjaa puhdasoppiseen toimijaverkkoteoriaan, jossa toimijaverkko koostuu inhimillisistä ja ei-inhimillisistä tekijöistä, toimijoista ja välittäjistä (Peltola & Åkerman 1999, 8).

Amurin koulu on osa valtakunnallista peruskouluorganisaatiota, joka noudattaa valtakunnallista, alueellista ja koulun omaa opetussuunnitelmaa. Koska tämän tutkimuksen näkökulma on nimenomaan yksittäisen koulun toiminnassa ja toimijoissa, Amurin koulu näyttäytyy paremminkin yhteisönä ja verkostona kuin instituutiona tai organisaationa. Koulun voisi ajatella olevan ennen kaikkea toiminnallinen yhteisö, jossa jäsenten ryhmäidentiteetti muotoutuu konkreettisesti toiminnassa. Silti koulussa on myös symbolisen yhteisön piirteitä, koska kussakin koulussa yhteenkuuluvuuden tunne vahvistaa ryhmän symbolista yhteisyyttä. (Lehtonen 1990, 23.) Organisaatio ja yhteisö ovat osittain päällekkäisiä käsitteitä organisaation edustaessa virallista järjestelmää ja yhteisön muodostuessa konkreettisesti ihmisjoukon vuorovaikutuksesta.

Koulussa on hyvin monenlaisia toimijoita erilaisista ammattiryhmistä. Kyseessä ei ole yksi yhtenäinen yhteisö, vaan moninainen toimijoiden verkosto, jonka sisälle mahtuu erilaisia ja erillisiä yhteenliittymiä, pienyhteisöjä ja verkostoja. Koulussa voi tunnistaa sekä niin sanottuja ydinryhmiä (kts. Murto 1992, 12–16) että yhteisön ulkopuolelle tai reunamille jääviä yksilöitä ja ryhmiä. Analyysiluvuissa 6 ja 7 pohdin, ketkä Amurin koululla toimivat yhdessä ja millaisia ydinryhmiä ja yksinäisiä toimijoita koululla on.

Yhteisöt vaihtelevat toimintamodoiltaan ja tavoitteiltaan, mutta niille on yhteistä suhteellisen pysyvä ja välitön vuorovaikutus, jossa seuraavat seikat muotoutuvat ja määrittävät:

- a) jäsenten väliset vuorovaikutussuhteet (jäsenten keskinäiset käyttäytymissäännöt, moraaliset sitoumukset, normit, sanktiot, sisäinen hierarkia),
- b) yksittäisen jäsenen yksilöllisen käyttäytymisen vapausasteet ja valintavaihtoehdot yhteisössä (poikkeavan käyttäytymisen sieto) sekä
- c) jäsenten ja ei-jäsenten välisen vuorovaikutuksen säännöt (jäseniä ja ”muukalaisia” koskevien käyttäytymisnormien ero). (Lehtonen 1990, 25.)

Näistä seikoista sovellan kohtaa a) tarkastellessani Amurin koulun sosiaalista vuorovaikutusverkostoa ja kohtaa b) analysoidessani eri koulutoimijoiden toiminnan tiloja ja toimintamahdollisuuksia luvussa 7. Kohtaa c) avaan luvussa 6 käsitellessäni byrokratiaa ja eri kaupungin yksiköiden työntekijöiden välistä yhteistyötä yksittäisessä kouluyhteisössä.

Eri toimijat näkevät koulun erilaisena yhteisönä, omasta roolistaan käsin. Voisi puhua jopa eri maailmoista, tai vaikkapa diskursseista. Analyysissäni pohdin, millaisina koulu ja koulun jättepolitiikka kullekin toimijalle näyttäytyvät. Samalla tuon esille edellytyksiä, joiden avulla toimijat voisivat kohdata toisensa nykyistä paremmin. Juuri koulun näyttäytyminen erilaisten toimijoiden yhteenkietoutumana ja erillisten vuorovaikutussuhteiden klikkinä tekee tästä tutkimuksesta kiinnostavan.

4.2 Käytännöt, rutiinit ja totunnaistunut toiminta

Puhuttiinpa sitten kouluyhteisöstä tai sosiaalisesta verkostosta, molempia ylläpitävät rakenteet ja rutinoituneet käytännöt. Rakenteet sekä rajoittavat toiminnan mahdollisuuksia että ovat niiden resurssi. Rakenteiden toisto ylläpitää prosesseja ja tekee niistä rutiineja, joten yksilöiden toiminta mahdollistaa rakenteiden säilymisen. Rakenteet voivat lakata olemasta tai muuttua yksittäisten toimijoiden muuttaessa toimintaansa tai lopettaessa sen. (Heiskala 2000, 187.) Sama rakenne tai rutiini voi olla yhdelle este ja toiselle mahdollisuus. Toiminnan tuloksia ei voi selittää yksin toimijoiden tarkoituksellisella toiminnalla, muttei myöskään pelkästään rakenteilla. (Peltola 2001a, 167.) Omas analyysissäni pohdin, millaisia jättepolitiikkaa tukevia tai rajoittavia rakenteita ja rutinoituneita käytäntöjä Amurin koululla on, ja ovatko ne muuttuneet vuosien varrella. Miten yksittäiset toimijat pitävät rakenteita yllä?

Berger ja Luckmann (1966/1994, 168) ovat niin ikään todenneet, että arkitodellisuutta ylläpidetään rutiineilla. Heidän mukaansa yksilön vuorovaikutus toisten kanssa uusintaa jatkuvasti jokapäiväisen elämän todellisuutta. Berger ja Luckmann erottavat sosiaalisia ilmiöitä ylläpitävistä ilmiöistä *merkitykselliset toiset* ja *vähemmän tärkeät toiset*. Useimmat yksilön jokapäiväisessä elämässä kohtaamista toisista vahvistavat hänen subjektiivista todellisuuttaan. Merkitykselliset toiset ylläpitävät yksilön subjektiivista identiteettiä. Vähemmän merkitykselliset toimivat ikään kuin säästävänä kuorona. Merkityksellisten toisten ja ”säästyskuoron” välillä vallitsee dialektinen suhde: paitsi että ne ovat vuorovaikutuksessa vahvistamansa subjektiivisen todellisuuden kanssa, ne myös vaikuttavat toisiinsa. Vaikka sekundääriryhmän toiset vahvistaisivat toisenlaista todellisuutta, yksilön vakaa suhde primaariryhmäänsä vahvistaa jatkuvasti yhtä todellisuutta muiden todellisuuksien kustannuk-

sella. (em. 168–180.) Omassa tutkimuksessani toisten merkitys näyttäytyy eri toimijaryhmien sisällä ja välillä. Luvussa 7 analysoin, onko toimijoilla merkityksellisiä ja vähemmän merkityksellisiä toisia, ja miten nämä vaikuttavat kyseisen henkilön toimintaan.

Bergerin ja Luckmannin (1966/1994) mukaan tärkein todellisuutta ylläpitävä mekanismi on keskustelu, joka on ensisijassa puhuttua, mutta myös ei-kielellisillä viesteillä on oma merkityksensä. Subjektiivinen todellisuus voi säilyä vain erityisessä, sosiaalisten prosessien ylläpitämässä uskottavuusrakenteessa. Yksilö voi samaistua itseensä tärkeänä henkilönä vain ympäristössä, joka vahvistaa samaistumista. Uskottavuusrakenne on sosiaalinen perusta niiden epäilyjen tukahduttamiselle, jotka uhkaavat todellisuuden määritelmien säilymistä tietoisuudessa. Identiteetin muuttuminen edellyttää uudelleensosiaalistumista. Subjektiivisen todellisuuden ja identiteetin radikaali muuttuminen ei ole myöskään mahdollista ilman samaistumista toisiin. Muuttumisprosessissa kaikki merkityksellinen vuorovaikutus keskittyy voimakkaasti uskottavuusrakennetta ylläpitävään ryhmään ja erityisesti uudelleensosiaalistumisesta huolehtiviin henkilöihin, eli merkityksellisiin toisiin. Muuttumisen tärkein käsitteellinen edellytys on koko muuttumisprosessin kattava legitimaatiokoneisto. On legitimoitava sekä uusi todellisuus että vaiheet, joiden kautta se omaksutaan. Yhtä tärkeää on vaihtoehtoisten todellisuuksien hylkääminen ja kieltäminen. (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168–180.) Tätä uudelleensosiaalistumisen ideaa sovellan luvussa 7 tarkastellessani toimijoiden nykyisen roolin ylläpitämistä ja mahdollisuutta roolin muuttumiseen. Kysyn, onko uudelleensosiaalistuminen mahdollista.

Berger ja Luckmann (1966/1994) puhuvat myös totunnaistuneesta toiminnasta. Heidän mukaansa mikä tahansa usein toistuva toiminta saa vakiintuneen muodon, jolloin se voidaan toistaa vastaisuudessa yhä uudelleen samalla tavalla, samalla alhaisella suoritusenergialla. Totunnaistuneesta toiminnasta muodostuu rutiini, joka yksilön yleiseen tietovarantoon sulautuessa muuttuu selviönä pidetyksi, tulevia tarpeita palvelevaksi rakenteeksi. Totunnaistumisen ansiosta jokaista tilannetta ei tarvitse määritellä joka kerta uudelleen. Toimintojen totunnaistuminen tuottaa vakaan ympäristön, jossa yksilö voi toimia suurimman osan ajasta ilman erityisten päätösten tekoa. Samalla energiaa vapautuu muihin, merkittäviin ja elintärkeisiin päätöksiin. Tavanmukaistuneen toiminnan taustalta avautuu siten mahdollisuus harkitsemiseen ja uuden luomiseen. (em. 65–66.) Kouluyhteisössä on monia rutiineja, käytäntöjä ja totunnaistunutta toimintaa, joiden avulla koulun arki pyörii. Toimintaa voivat määritellä myös ei-inhimilliset tekijät, kuten jätteet, jätteiksi muuttumassa olevat tavarat ja laitteet sekä puhe koulusta subjektina. (Lähde 2001, 307; Peltola 2001b, 183.)

4.3 Identiteetti, toimija ja dialogi

Kouluyhteisön rakenteita ylläpitävät yksilöt, joilla on omat identiteettinsä. Identiteetti on ihmisyyksilön tai jonkin joukon jaettua ymmärrystä itsestään. Siihen liittyy näkemys oman toiminnan merkityksestä. Identiteetti rakentuu sosiaalisissa tilanteissa, yksilön suhteissa ja vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin ja yhteisöihin. Ryhmän jakama identiteetti, esimerkiksi ammattikunnan itseymmärrys, on peräisin koulutuksesta, jaetuista uskomuksista ja yhteisiin käytäntöihin oppimisesta. Ammatillinen identiteetti on yhteinen kokemus työn kohteista, päämääristä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. (Lähde 2001, 303.) Yksilö muodostaa käsityksen itsestään ottamalla vastaan toisten palautetta ja vertaamalla itseään toisiin. (Hämäläinen 1999, 63 ja 70; kts. myös Rautiainen 2005, 96.) Koska identiteetit rakennetaan tietyn diskurssin sisällä, on niitä tarkasteltava tietyissä institutionaalisissa paikoissa, tiettyjen diskursiivisten muodostelmien ja käytäntöjen sisällä. (Hall 1999/2002, 251.) Tässä tutkimuksessa tarkastelen, miten ammatti-identiteetti ja rooli vaikuttavat toimintamahdollisuuksiin, ja mikä vaikutus rakenteilla on identiteetteihin.

Identiteetit muodostuvat suhteessa toisiin identiteetteihin joko yhdistymällä niihin tai eroamalla niistä. (Häikiö 2005, 39–40.) Jokaisella vuorovaikutussuhteella on raja, joka sulkee sisäänsä tietyt asiat ja jättää jotkin toiset asiat ulkopuolelle (Tilly 2002, 11). Identiteetit muodostuvat paljolti eron kautta, suhteessa johonkin toiseen, jota ne eivät ole. Eri vuorovaikutussuhteissa identiteettien rajat vaihtuvat, ja samalla muuttuvat myös toimijoiden identiteetit ja toimija-asemat. (Häikiö 2005, 41–43). Erot voivat olla ryhmien välisiä tai jonkun ryhmän sisäisiä. ”Ryhmien väliset erot voivat viitata yksilöiden konkreettisiin sosiaalisiin asemiin (kansalaiset vs. hallinnon edustajat) tai kulttuurisiin yläkategorioihin (kansalaisaktivisti vs. tavallinen kansalainen).” (Anthias 2002, 277–278; Häikiön 2005, 42 mukaan.) Hall (1999/2002, 26, 251–253; kts. myös Häikiö 2005, 40) määrittää identiteetit ”pisteiksi, joissa kiinnitymme tilapäisesti niihin subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet meille rakentavat”. Jotkut eivät identifioitu positioihinsa tai ovat jatkuvassa, ahdistavassa prosessissa, jossa he kamppailevat itseään säänteleviä normatiivisia sääntöjä vastaan (emt. 2002, 267).

Identiteetin käsite ei ole ongelmaton, sillä identiteetti, toisin sanoen subjektin paikka tietyssä ympäristössä ja diskursiivisessa käytännössä, ei ole yksiselitteinen ja pysyvä, vaan liikkuva ja hajallaan oleva. Puhutaankin identifikaatiosta, joka diskursiivisessa lähestymistavassa näyttäytyy prosessina. Prosessi ei koskaan sulkeudu, vaan on aina liikkeessä. Postmodernina aikana identiteetit eivät ole enää yhtenäisiä, vaan yhä pirstoutuneempia ja säröisempiä. Ne eivät ole yksittäisiä vaan muodostuvat usein toisiaan risteävistä ja toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista. Kyse ei ole siitä, ”keitä me olemme” tai ”mistä me tulemme”, vaan siitä, keitä meistä voi tulla,

kuinka meidät on esitetty ja mikä kaikki vaikuttaa siihen, kuinka me esitämme itseämme. (Hall 1999/2002, 247–248, 250–251.)

Identiteettien ohella voi puhua myös toimijoista. Toimija on jonkin tarkastelukohteena olevan tapahtumaketjun kannalta merkittävä tekijä. Termillä viitataan usein tietoiseen ja tavoitteelliseen toimintaan, jossa tehdään valintoja eri toimintavaihtoehdoista, mutta toimija voi vaikuttaa tapahtumiin myös tiedostamattaan ja tahtomattaan. (Lähde 2001, 306–307.) Yksilön kokemus omasta toimijuudesta on tärkeää kollektiivisen toiminnan synnyssä (Nurmio 2001, 143). Tavallisista toimijoista voidaan erottaa portinvartijoita ja avainhenkilöitä, jotka voivat olla koko ryhmän äänitorvia ja ohjata toimintaa epävirallisesti (Häikiö 2001, 75). Luvussa 7 pohdin, millainen identiteetti ja rooli kullekin toimijalle on syntynyt. Onko toimija portinvartija tai avainhenkilö? Tässä tutkimuksessa en erottele Giddensin (1976/1977), Heiskalan (2000) ja Routa-Lindroosin (2007) tavoin toimijoita ja tekijöitä, vaan tuon toimijoiden aktiivisuutta tai passiivisuutta esille roolin ja toiminnan kautta.

Toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen liittyy olennaisesti dialogi. Dialogisuus merkitsee tasapuolista, vastavuoroista vuorovaikutusta, jossa osapuolet vaikuttavat toinen toisiinsa eivätkä pyri määrittämään tilannetta yksin. Todellisessa dialogissa pyritään yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja uuden alueen löytymiseen osapuolten välille. Dialoginen vuorovaikutus ei ole pelkkää ymmärtämistä, vaan toiselle vastaamista, ja erilaisten, myös vastakkaisten ja ristiriitaisten näkökohtien tutkimista. Liiallinen yhteisymmärrys saattaa sulkea ristiriidat ja näkemyserot keskustelun ulkopuolelle. (Mönkkönen 2002, 56–57.) Aito dialogi sisältää muutoksen mahdollisuuden. Vuorovaikutuksessa olija on avoin uudelle ja toisten tulkinnoille kyseessä olevasta tilanteesta. Toimija on valmis myöntämään, että voi olla itse väärässä. Dialogin kautta eri näkökulmat sulautuvat yhteen, ja syntyy uusi yhteinen ymmärrys. (Ranne 2002, 112.) Dialogista orientaatiota on kritisoitu siitä, ettei dialogin onnistuminen riipu vain keskustelutaidoista, vaan vuorovaikutussuhteessa on oltava sille myös jonkinlainen oikeutus (Mönkkönen 2002, 58). Käytän dialogin ja dialogisuuden määritelmiä hyödyksi analysoidessani toimijoiden välistä vuorovaikutusta, mutta otan myös käsitteisiin kohdistuvan kritiikin huomioon.

Sosiaalipedagogiikkaa tutkinut Ranne (2002, 139) pitää dialogisuutta, tai hänen tutkimuksessaan asiakkaan ja työntekijän välistä kommunikaatiota, edellytyksenä sille, että asiakkaat tulevat tietoisiksi itsestään ja suhteistaan yhteiskuntaan. Peruskoulussa tämä voisi tarkoittaa, että dialogisuuden avulla toimijat tulevat tietoisiksi itsestään ja suhteistaan kouluyhteisöönsä. Tällöin toiminta ei ole enää rutinoitunutta, vaan valintoja pohditaan ja niistä keskustellaan yhdessä toisten toimijoiden kanssa, jolloin toiminta voi muuttua. Aitoon dialogisuuteen liittyvä kasvotusten oleminen on perus-

tavin kokemus toisista ihmisistä, sosiaalisen vuorovaikutuksen perustyyppi (Berger & Luckmann 1966/1994, 39).

Yhteisöllisen dialogin rakenteellisia edellytyksiä ovat ajalliset, organisatoriset ja fyysiset puitteet sekä yhteinen suuntautuminen ja pyrkimys vuorovaikutukseen. Sosiaalipedagogisessa tutkimus-orientaatiossa on huomattu, että eri toimijaryhmien toimintakulttuurien ja ideologioiden väliset erot vaikeuttavat yhteisöllistä dialogia. Dialogi syntyy luontevimmin yhteisten tehtävien ympärille. Mönkkösen mukaan erilaisilla tiimikokouksilla pyritään lisäämään dialogia ja vuorovaikutusta, mutta pahimmillaan tällaiset kokoukset ovat muodollisia rakenteita, jotka vain vahvistavat vanhoja positioita ja asetelmia. (Mönkkönen 2002, 45–47.)

Kouluyhteisössä osallistaminen johtaa parhaimmillaan oppilaiden mahdollisuuteen keskustella, osallistua päätöksentekoon ja toimia aktiivisesti oman yhteisön itsehallinnossa (Rautiainen 2005, 97). Tämä edellyttää aitoa dialogia oppilaiden kanssa. Voidaan puhua myös vahvistamisesta (Hämäläinen & Kurki 1997) ja voimaantumisesta (Siitonen 1999). Vahvistamisessa pyritään vaikuttamaan yksilöiden kasvuprosessiin, auttamaan heitä tiedostamaan muutoksen mahdollisuus ja tukemaan muutoksen aikaansaamisessa (Hämäläinen & Kurki 1997, Rautiaisen 2005, 19, mukaan). Tässä tutkimuksessa sovelletaan osallistamista ja vahvistamista myös muiden toimijoiden kuin oppilaiden kohdalla.

Aineiston analyysissä sovelletaan käsitteitä identiteetti, toimija ja dialogi hakemalla vastauksia esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin: Muuttuvatko toimija-asetat, identiteetit ja niiden rajat eri tilanteissa? Onko toimija ahdistavassa, sääntöjen rajaamassa identiteetissä, johon ei samaistu? Miten identiteetti on rakentunut suhteessa toisiin, yhteisöön ja toisten antamaan palautteeseen? Onko yhteisön jäsenten ja eri verkostojen välillä dialogia? Millaista dialogi on: aitoa ymmärrystä, uuden, yhteisen alueen löytymistä, vastakkaisten näkökulmien tutkimista tai liiallista yhteisymmärrystä? Sisältääkö dialogi muutoksen mahdollisuuksia? Onko mahdollisuutta dialogiin, jolloin tullaan tietoisiksi itsestä ja suhteesta yhteisöön? Onko kasvokkaista vuorovaikutusta? Onko tilanteita, jolloin vuorovaikutukselle ei ole oikeutusta?

4.4 Toimija-asema, toiminnan tila ja diskurssi

Tutkimukseni keskiössä ovat Häikiön (2005, 37) tavoin toimija-asetat, joihin liittyvät olennaisesti käsitteet diskurssi ja edellisessä luvussa kuvaamani identiteetti. Toimija-asema määrittää, millaista

toimintaa yksilöt pitävät mahdollisena itselleen ja muille tietyssä tilanteessa ja toimintaympäristössä (Häikiö 2005, 38). Vastaavasti identiteettiä on sosiologisessa tutkimusperinteessä pidetty tapana, jolla yksilö ymmärtää oman toiminnan roolinsa tietyssä toimintatilanteessa (Valve 2003, 19). Diskurssit puolestaan ilmentävät, luovat ja rajoittavat toimintamahdollisuuksia (Häikiö 2005, 39). Diskursseilla tarkoitetaan tässä yhteydessä rakenteistunutta asemien järjestelmää, joka tuottaa tietynlaista toimintaa ja toimija-asemia. Yksinkertaistettuna diskurssi tarkoittaa tässä tutkimuksessa kouluyhteisöä ja sen sisällä vallitsevia pienempiä vuorovaikutussuhteita ja ammatillisia roolituksia, jotka muokkaavat koulutoimijoiden toimintaa.

Monet erilaisissa institutionaalisissa kehyksissä toimivat ihmiset tuottavat diskursseja. Jokainen diskurssi tuottaa asemia, joista käsin se voi toimia. Näin ollen jokaisen diskurssia käyttävän on asemoitava itsensä siten, kuin hän olisi kyseisen diskurssin subjekti. (Hall 1999/2002, 99.) Yksilön on otettava itselleen tietynlainen, diskurssin edellyttämä rooli. Kun toimija omaksuu kulttuurisen identiteetin ja siihen sisältyvät merkitykset ja arvot, rakenteista tulee osa häntä. Toimija siis projisoi itsensä tähän tiettyyn identiteettiin ja tekee identiteetistä, ja samalla rakenteesta, osan itseään. (Hall 1999/2002, 22.) Diskurssi-käsitteen avulla kuvaan esimerkiksi, millä tavalla keskustelu toimijoiden työnkuvasta on väritty, ja millaisia rooleja erilaiset diskurssit toimijoille luovat. Pohdin myös, onko yksilön helppo omaksua diskurssin tarjoama rooli.

Toimija-asema -käsite sisältää ajatuksen toimintarakenteesta, joka asemoi toimijan ja tarjoaa tälle erilaisia toimintamahdollisuuksia tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. Häikiö (2005) ymmärtää toimija-aseman identiteetin tavoin relationaalisena käsitteenä, joka asettaa toimijan suhteeseen toisiin toimijoihin ja itse toimintaan nähden. Itse käytän käsitettä samalla tavoin.

Åkerman (2006, 16) viittaa toiminnan tila -käsitteellä vakiintuneen toimijakentän sisälle avautuvaan mahdollisuuksien avaruuteen. Toiminnan tila on tällöin toimijoiden välisiä suhteita ja yksittäisen toimijan toimintamahdollisuuksia tietyllä tarkasteluhetkellä määrittävä toimijasuhteiden verkosto. Åkerman (2006, 17) puhuu myös erilaisten sosiaalisten maailmojen välisestä kommunikaatiosta ja yhteistyöstä. Leino (2006, 26) taas käyttää käsitettä *toimintatila*, ”joka koko ajan muokkautuu kunakin toimijan tekemien ratkaisujen vaikutuksesta”. Leino ei siten halua rajoittaa tutkimustaan valmiiksi rajattuun mahdollisuuksien avaruuteen, vaan näkee yksittäisillä toimijoilla olevan valtaa toimintatilan uusintamisessa. Omassa tutkimuksessani lähestyn koulun toimijaverkostoa åkermanilaisesti toiminnan tilan sekä Häikiön toimija-aseman avulla. Pohdin, millaisia toiminnan tiloja toimijoille eri tilanteissa rakentuu, ja miten tilat rajautuvat.

Näiden käsitteiden avulla lähden rakentamaan Amurin koulun jätepolitiikkaa ja toimijaverkostoa. Luvussa 5 luon kokonaiskuvan koulun jätepolitiikasta, johon vaikuttavaa hallinnollista ohjausta tarkastelen luvussa 6. Luvussa 7 analysoin toimija-asemia, identiteettejä ja vuorovaikutussuhteita.

5 AMURIN KOULUN JÄTEPOLITIikka

Tämän luvun tarkoituksena on esitellä, miten jäteasiat on Amurin koululla järjestetty. Lokeroiminen ei ole helppoa, kuten apulaisrehtorikin toteaa: *”Jätteen synnyn ehkäisy on sama kun kierrättäminen toisaalta. Jos sää kierrätät, niin sillä tavallahan sää ehkäiset jätteen syntyä.”*. Samalla tavalla hankinnoissa voi kierrättää, esimerkiksi kuljettamalla ruokatuotteita uudelleenkäytettävissä laatikoissa.

Vaikka alalukujen sisällöt ovat osittain päällekkäisiä ja rajanvedot joissakin kohtaa keinotekoisia, käsittelen lajittelua, uudelleenkäyttöä, jätteen synnyn ehkäisyä ja hankintoja omissa luvuissaan, jotta lukijalle muodostuu kokonaiskuva koulun jätepolitiikasta. Samalla tuon esille, missä määrin kukin toimija on tekemisissä jäteasioiden kanssa, ja mitkä tekijät määrittävät jäteasioita. Eri toimijoiden rooleja, asemia ja vuorovaikutussuhteita tarkastelen lähemmin luvussa 7.

5.1 Jätehuolto ja lajittelu

Amurin koulun jätetilassa on jäteasiat kuivajätteelle, paperille, kartongille, metallille ja biojätteelle. Lisäksi esimerkiksi puukäsityöluokassa lajitellaan puujätettä ja fysiikka-kemian luokassa sekä kotitalousluokassa lasia. Koulun kalustoa uusittaessa syntyy rakennusjätettä, ongelmajätteiksi luokiteltavia akkuja, paristoja, loisteputkia ja lamppeja sekä sähkölaiteromuja, kuten tietokoneita, piirtoheittimiä ja elektroniikkalaitteita. Myös opetuksessa syntyy satunnaisesti ongelmajätteitä, esimerkiksi maalia, tärpättiä ja erilaisia liuottimia. Opettajanhuoneesta löytyy erillinen paristonkeräysastia.

Tilakeskuksella on vuokraisännän oikeus ja velvollisuus huolehtia yksiköiden jätehuollosta, jätetilasta ja jäteastioista. Tilakeskuksen huoltoteknikko järjestää kouluille ja muille kaupungin yksiköille jäteasiat Pirkanmaan Jätehuollon kautta. Edellytyksinä on, että haluttu jäteastia mahtuu jätetilaan paloviranomaisten määräämän tietyn etäisyyden päähän rakennuksista ja että talousalueelta kerätään kyseistä jätelajia. *”Että eihän mitään järkeä oo alkaa lajitteleen, jos se kuitenkin sitte kipataan*

sinne vaikkapa kuivajäteautoon. Et jotain muovia, niin sitä ei oo lajiteltu erikseen koululla, koska sitä ei kerätä erikseen.” (Huoltoteknikko) Käytännössä koko Tampereen alueelta kerätään samoja jätelajeja, eli kaupungissa vallitsee yhtenäinen keräysjärjestelmä⁸. Yleensä tarvittavat jäteastiat saadaan sopimaan jätetilaan.

Jos heillä on motivaatio lajitella ne paperinsa ja pahvinsa ja ne peltipurkit, niin sitten se onnistuu. Yleensä näin. Et kyllä me sinne saadaan ne astiat sopiin. Ja siinäkin käy niin, että jos ei oo ennen lajiteltu pahvia ja paperia, ja siellä on 600 litrasen astiat sekajätteelle, kuivajätteelle, niin me saadaan sillainki jo sieltä ainakin yks astia käyttöön, että tarrotetaan se uudestaan vaikka keräyskartongille se kuivajäteastia. Niin vaikka tila olis ahdas, niin me saadaan sinne ainaki jonki verta sitä lajittelua. Yleensä se tosiaan onnistuu niin, että sinne mahtuu ne astiat. Eli kyllä se siitä käyttäjän halusta on pitkälti kiinni. (Huoltoteknikko.)

Amurin koululta vahtimestari ja rehtori pitävät yhteyttä tilakeskuksen kiinteistöpitoyksikköön. Ongelmatilanteissa ruokalan väki pyytää ensisijaisesti apua vahtimestarilta, mutta jos tämä ei ole paikalla, ruokalasta saatetaan soittaa suoraan tilakeskukseen.

Koulun jätteidenlajitteluohjeessa kaikkien jätelaatujen lajittelu ja vieminen ulkoastioille on jaettu niin opettajien, vahtimestarin, keittiöhenkilökunnan, kouluavustajien, siivoojien kuin oppilaiden kesken. Fysiikka-kemian luokan tavaran säilytyksestä on tarkat ohjeet. Hapot ja emäkset on säilytettävä erillisissä kaapeissa, ja tiloja on tuuletettava. Ruokalan henkilökunta huolehtii omasta jätehuollostaan käyttäen samoja ulkoastioita kuin muu koulu. Ruokalassa syntyy monenlaisia jätteitä, esimerkiksi biojätettä, pahvia ja kuivajätettä, josta suurin osa on muovia, ja jonkin verran myös metalleja. Vahtimestari vaihtaa ruokalan lamput, kerää ongelmajätteet varastoon ja auttaa henkilökuntaa ongelmatilanteissa.

Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kilpailuttamat kuljetusliikkeet huolehtivat pääsääntöisesti jäteastioiden tyhjentämisestä. Paperinkeräysastian noutaa yksityinen Toivonen Yhtiöt Oy⁹. Ongelmajätteet tai jollakin tavalla ongelmallisiksi luokitellut jätteet vahtimestari toimittaa niille tarkoitettuun koulun tiloissa sijaitsevaan välivarastoon odottamaan tilakeskuksen keskitettyä, jokakeväistä ongelmajätekeräystä. Tarpeen vaatiessa tilakeskus noutaa ongelmajätteitä useamminkin. Ongelmajätevarastossa on välillä ollut ahdasta, kun samaan varastoon on tuotu kerralla paljon esimerkiksi remontti- ja ra-

⁸ Omakotitaloissa ja alle viiden asunnon kiinteistöissä lajitellaan kuivajäte ja omatoiminen kompostointi on suositeltavaa. Vähintään viiden asunnon kiinteistöissä veloitetaan lajittelemaan erikseen biojäte, keräyspaperi ja kuivajäte. Lisäksi on mahdollista lajitella lasi, kartonki ja pienmetalli. Yrityksiltä edellytetään kuivajäteastian lisäksi keräystä biojätteelle, paperille, lasille, metallille ja pahville, jos niitä kertyy yli 20 kg/vko. (Pirkanmaan Jätehuolto Oy 2008.) Muovia ei kerätä erikseen Pirkanmaan Jätehuollon toimialueella lukuun ottamatta yrityksiltä kerättävää energiajätettä. Moni haastateltava nosti esille muovin sinä jätelajina, jonka hyötykäyttöä tulisi kehittää.

⁹ Yksityisellä paperinkeräyksellä on Suomessa pitkä perinne.

kennustarvikkeita. Varastoinnissa on pelivaraa, sillä vahtimestarilla on käytössään muitakin varastohuoneita.

Luokkahuoneissa lajitellaan kuivajätettä, paperia ja tarvittaessa pahvia. Aineopetusluokissa jätelaudut ja niiden lajittelu poikkeavat tavallisten luokkien järjestelyistä. Kotitalousluokassa kerätään erikseen biojätettä, metallia, lasia, kartonkia, kuivajätettä ja paperia, joista opettaja ja oppilaat huolehtivat yhdessä. Keväällä 2006 kotitalousluokkaan hankittu uusi jäteastialokerikko helpottaa ja selkeyttää lajittelua. Lokerikko on vakiinnuttanut luokassa aikaisemmin satunnaisen metallinkeräyksen ja mahdollistanut nestekartongin, kuten maitotölkkien, lajittelun. Lokerikon tyhjentämisestä huolehtivat kunkin luokan yksittäiset neljän hengen pienryhmät vuoroviikoin.

Jätetilassa on viisi 600 litran kuivajäteastiaa, jotka tyhjennetään viikon välein (Pirkanmaan Jätehuolto 2006a). Suursiivousten jälkeen saatetaan tarvita ylimääräisiä tyhjennyskertoja. Kesäaikaan tyhjennyksissä voi olla pitkä tauko. Koulun kuivajäte¹⁰ koostuu enimmäkseen käsipaperista. Siivoojat tyhjentävät kaikkien tilojen – käytävien, luokkien ja henkilökunnan huoneiden – kuivajäteroskakorit ruokalaa lukuun ottamatta.

Paperinkeräystä varten on yksi 600 litran vetoinen jäteastia, joka vahtimestarin mukaan tyhjennetään parhaimmillaan kaksi kertaa viikossa. Vahtimestari arvioi, että paperijätettä kertyy noin 500 kiloa viikossa määrän vähentyessä kevättä kohden. Paperia syntyy esimerkiksi vanhoista kirjoista ja kopiopaperista. Jokainen työntekijä huolehtii omassa työhuoneessaan ja toiminnassaan syntyvien jätteiden lajittelusta ja viemisestä jätetilaan. Työhuoneissa syntyy enimmäkseen paperia, ja yleensä kunkin työpisteen luona on oma paperinkeräyslaatikko. Yleisten hallintotilojen, kuten monistamon, 4. ja 5. kerroksen varastojen, opettajanhuoneen ja kanslian paperinkeräysastioiden tyhjentäminen on vahtimestarin vastuulla. Luokkahuoneisiin hankittiin omat paperinkeräysastiat lukuvuonna 2002–2003. Niiden tyhjentämisestä huolehtivat yläluokilla ja osittain alaluokillakin oppilaat.

Kartonkia¹¹ on kerätty vuodesta 1998. Kaksi 660 litran kartonkiastiaa tyhjennetään kerran viikossa. (Pirkanmaan Jätehuolto 2006b.) Pahvin ja kartongin lajittelusta huolehtii kukin jätteitä tuottava itse. Pahvia luokissa kerätään silloin tällöin. *”Sitte monta kertaa tehdään pahvikasa, mutta eihän pahvia luokassa nyt niin paljon tuukaa. Sitten on käytävittäin tuommosissa, ne on pimeitä varastoja, eli*

¹⁰ Kuivajätettä on se jäte, joka jää jäljelle, kun kaikki hyödyntämiskelpoinen ja ongelmajätteet on lajiteltu. Kansanomaisesti puhutaan myös sekajätteestä tai tavallisista roskista.

¹¹ Keräyskartonkiin kelpaavat nestepakkauskartongit, kuten mehu-, maito- ja jugurttipurkit, kotelopakkaukset, kuten kananmunakennnot, paperipussit ja -kassit, kopiopapereiden kääreet, ruskeat kirjekuoret, pahvi, piirustuspaperit ja askartelukartongit (Pirkanmaan Jätehuolto 2008).

semmosia pikku tarvikehuoneita, niin siellä on sit monta kertaa pahvinkeräyslaatikoita.” (Apulaisrehtori.)

Yksi 240 litran biojäteastia¹² tyhjenetään viikoittain (Pirkanmaan Jätehuolto 2006c). Biojätettä kertyy eniten ruokalasta, noin 10–20 litraa päivässä. Jonkin verran biojätettä tulee myös opettajanhuoneen taukotilasta ja kotitalousluokasta. Kouluavustajat tyhjentävät opettajanhuoneen biojätteen. Ympäristöagentit järjestivät lukuvuonna 2005–2006 puolivuotisen biojätteen keräyskokeilun koulun käytävillä, jotta oppilaatkin voisivat lajitella omista eväistään, esimerkiksi hedelmien kuorista, syntyvät biojätteensä. Keräys saatetaan uusia myöhemmin.

Pienmetallia on Amurissa kerätty vuodesta 2005, jolloin 600 litran maalinkeräysastia muutettiin metallinkeräysastiaksi ohjetarroin. Astia tyhjenetään tarvittaessa, yleensä kerran vuodessa. Pienmetallia kertyy lähinnä ruokalan ja kotitalousluokan säilykepurkeista sekä teknisen työn luokasta, jossa on erilliset laatikot metalli- ja puujätteelle. Puujätettä on kahdenlaista: *”tämmönen kelpaamaton puujäte, mistä ei voi enää rakentaa mitään, menee eri laatikkoon, kun sitten isommat puuosat, palaset, kappaleet, mistä voi sitten joku oppilas rakentaa jonkun työn.”* (Ympäristövastaava 2/Puukäsityönopettaja). Vahtimestari huolehtii rakentamiseen kelpaamattomat puumateriaalit eteenpäin niiden vastaanottopaikkoihin, ilmeisesti Tampereelle Tarastenjärven jätteenkäsittelykeskukseen.

Varsinaista yhteistä lasinkeräysastiaa ei kouluilla yleensä eikä Amurissakaan ole, koska lasijätettä syntyy vähän. Fysiikka-kemian luokasta ja kotitalousluokasta lasia tulee kuitenkin pieniä määriä silloin tällöin, joten niissä lasi lajitellaan. Vahtimestari toimittaa tarvittaessa nämä erikseen kerätyt lasit kaupungin yleisiin hyötyjätteen keräyspisteisiin¹³. ” -- *mä vien sen tuohon Valintatalon lasinkeräykseen aina kerran vuodessa, mitä sieltä tulee, rikkiäistä lasia ja tämmöstä. Lasitavaraa ei*

¹² Perinteisen ruoka- ja kuorijätteen lisäksi biojätteeseen käyvät myös paperit, kahvin ja teen porot sekä hyvin kosteutta imevät kananmunakennot (Pirkanmaan Jätehuolto 2008). Toisin kuin entisestä sikalajätteestä, biojätteestä on valutettava nesteet pois. Koulun ruokajäte meni aikaisemmin sikalaan, mutta vuonna 2001 niin sanotun hullun lehmän taudin eli nautaeläinten aivorappeumasairauden (BSE) runsas esiintyminen EU-alueella aiheutti painetta kiristää hygieniamääräyksiä EU-maissa. Sikaloiden tuli maa- ja metsätalousministeriön uusien määräysten mukaan kuumentaa ruoka 60-asteiseksi ennen sikojen ruokintaa, mikä ei ollut mahdollista vanhoilla kalustoilla. Sikaloissa ei nähty järkeväksi hankkia uusia kuumennusvälineitä, ja suurin osa sikaloista lakkasi keräämästä koulujen ruokajätettä vuonna 2001. (Huolto-tekniikka.)

¹³ Pirkanmaan Jätehuollon (2008) ohjeistuksen mukaan hyötyjätepisteet on tarkoitettu kotitalouksien lajittelun tueksi. Jos yritys- ja kiinteistöistä tulee biojätettä, lasia, metallia, pahvia, kartonkia tai metallia yli 20 kiloa viikossa, sen täytyy hankkia näille jätteille erillinen keräysastia. Tampereen kaupungin jätehuoltomääräyksissä ei mainita erikseen, saavatko muut kuin kotitaloudet käyttää hyötyjätepisteitä, jos niistä tulee hyötyjätteitä vähemmän kuin 20 kiloa viikossa. Tilakeskus (Teittinen 2004c) on ohjeistanut kouluja viemään lasin, kartongin, pienmetallin ja pahvin yleisiin hyötyjätepisteisiin, jos niitä tulee vuodessa hyvin pieni määrä, ja näin koulut haastateltavien mukaan toimivatkin. Koulujen lasi ja pienistä kouluista myös metalli näyttää haastattelujen mukaan päätyvän yleisesti hyötyjätepisteisiin.

muuten meillä, ei tuu. Että se on niin kun.. Sen takia ei astiaa kannata ottaa tohon.” (Vahtimestari.)

Ruokalan etikkapullot viedään Alkon pullonpalautukseen. Ruokalasta ei lasia synny muuten kuin yksittäisten juomalasien rikkoontuessa.

Käydessäni koululla kevään ja kesän 2006 aikana jäteastiat olivat hyvässä kunnossa ja puhtaita, mutta astioiden tarramerkinnot osittain epäselviä, kuluneita, repaleisia ja puutteellisia. Kuivajäteastioissa ja biojäteastiassa ei ollut lainkaan nimitarroja. Toisen keräyskartonkiastian nimitarra oli revennyt. Metallia kerättiin entisessä maalinkeräysastiassa, jossa oli sekä vanha tarra ”Maalijätteet” että uusi tarra ”Vain metallijätettä!”. Vahtimestarin mukaan tarrat uusitaan kesän aikana, mutta ehkä ne olisi hyvä uusia useammin.

Jäteastioiden tarramerkinnot olivat osittain puutteellisia. ©: Tanja Juvani.

Luokkahuoneiden paperinkeräyslaatikoiden tyhjentäminen ulkoastioille ei suju moitteettomasti. Moni haastatettava epäilee alaluokkalaisten kykyä lajitella paperia, pahvia ja kuivajätettä, joita saat-
taa löytyä vääristä astioista. Jotkut opettajat antavat luokan paperi- ja pahvijätteen viemisen oppilaiden tehtäväksi, toiset huolehtivat siitä itse tai tyhjentävät astiat yhdessä oppilaiden kanssa. Usein-
kaan opettajilla ei ole aikaa lähteä oppilaan mukaan pihan jäteastioille. Ruokalan työntekijät sano-
vat huomauttavansa opettajille satunnaisista ongelmista. Oppilaat eivät aina muista purkaa ja litistää
pahvilaatikoita kasaan, jolloin keräysastia on äkkiä täynnä.

Yhtenä ratkaisuna lajitteluongelmaan haastateltavat esittävät opettajan tai vahtimestarin valvontaa, mutta sanovat samaan hengenvetoon, ettei näillä ole siihen aikaa. Yksittäinen ympäristövastaava-
opettaja ei pysty seuraamaan koko koulun jätehuollon ja lajittelun sujumista, joten se on jokaisen
omalla vastuulla. Pienessä kyläkoulussa seuranta olisi helpompaa kuin 670 oppilaan ja 60 opettajan
Amurissa. Jos valvontaa haluttaisiin tehostaa, ympäristövastaavien mielestä pitäisi palkata erillinen

työntekijä huolehtimaan pelkästään jäte- ja ympäristöasioista. Lajitteluongelma voi kuitenkin johtua myös puutteellisista astiamerkinnöistä.

11. toukokuuta 2006 tein haastatteluja koulun ympäristöpäiviin sisältyvien siivoustalkoiden aikaan. Huomasin, että luokista siivotut paperit – vanhat kirjat ja tarpeettomaksi käyneet A4:t – täyttivät sekä paperinkeräysastian että yhden kuivajäteastian. Sopivien astioiden puute oli selvästikin tehnyt lajittelusta mahdotonta eikä kyse ollut oppilaiden osaamattomuudesta lajitella. Yksi paperinkeräysastia ei näytä riittävän kaikkina aikoina.

Ratkaisuna voisi olla yhden kuivajäteastian muuttaminen paperinkeräysastiaksi tai paperiastian tyhjennyskertojen lisääminen siivoustalkoiden aikaan.

Siivoustalkoiden aikaan poisheitettävät kirjat saattavat täyttää jäteastiat. ©: Tanja Juvani.

Haastattelujen perusteella monikulttuurisuudella ei ole vaikutusta jäteasioiden toimimiseen. Haasteltavista ainoastaan ympäristöagentti mainitsi, että välillä ulkomaalaistaustaisia oppilaita voi joutua neuvomaan jätteiden lajittelussa, jos nämä eivät ole tottuneet siihen kotimaassaan. Alkuvaikeuksien jälkeen kaikki kuitenkin oppivat samat käytännöt. *”Jos ei osata, niin nyt opetellaan” (Ympäristövastaava 2).*

Amurin koulun keskustasijainti tuo jätehuoltoon omat lieveilmiönsä. Lähiseudun asukkaat kiikkuvat viikonloppuisin koululle omia jätteitään. *”Välillä siellä ihan selkeesti näkee viikonlopun jälkeen, että jotkut ovat ne täyttäneet, eikä koulun väki. Se on vaan yks semmonen lisäjuttu, mikä tulee tästä keskustassa asumisesta.” (Apulaisrehtori.)* Helposti liikuteltaville, pyörällisille astioille saatetaan tehdä myös ilkivaltaa.

Haastatteluissa keskeisiksi jätehuoltoon ja lajitteluun vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat säännöt, asenteet, tiedotus ja yhteistyö sekä käytettävissä olevat rahat ja puitteet, kuten jätetilan ja -astioiden kunto. Ryhmäpakko ohjaa lajittelemaan. Lajittelu on kiinni paitsi toimivista puitteista, myös asenteesta. *”Itsestähän se on kiinni. -- Eihän siellä kukaan oo poliisina, jos sä oot yksin töissä. Jos sä oot päättänyt, että sä et lajittele, niin sähän et lajittele. Asennehan se on, mikä ajaa siihen. Mut jos sulla on*

kaikki valmiina, niin miks sä et lajittelis?” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.) Kun sisäistää uuden tavan toimia, siitä tulee rutiinia.

5.2 Uudelleenkäyttö ja kierrätys

Amurin koululla on paljon laitteiden ja tavaroiden kierrätystä. Tampereen koulujen siivoustuotantoyksikössä otettiin vuoden 2005 alussa käyttöön välinepörssi, joka toimittaa laitteita ja välineitä koululta toiselle. Esimiehet listaavat yksikön sisäiseen intranettiin ylimääräiset, tarvittavat ja poistettavat laitteet, tavarat ja välineet. Hallinnon esimiehet ja kunkin koulun palveluesimiehet tapaavat kaksi kertaa kuussa, ja kartoittavat koulukohtaiset tilanteet. Myös siivoustiimien yhdyshenkilöt kertovat tarpeista ja ylimääräisistä laitteista. Siivousvälinepörssi toimii tehokkaasti, ja kierrätys on melkein jokapäiväistä. *”Jo senkin takia, että kohteita jää pois meidän siivouksesta, niin ne välineet, mitä siellä on, täytyy sitte sijottaaki heti, täytyy kuitenkin hakea sieltä heti pois.” (Siivoustuotantopäällikkö).* Laitteita ja koneita korjataan ”viimeiseen saakka” tilakeskuksen huoltopaikassa ja osin koulullakin. *”-- jos on joku pikku juttu, niin siitähän voi aina kysyä vahtimestarilta, että osaaks se sen. Sähköpuolen jutut menee sitte aina tonne verstaalle.” (Siivooja 2.)*

Välinepörssi syntyi, kun laitekartoituksessa huomattiin, että koulujen varastoissa on paljon hyviä, käyttämättömiä koneita, ja toisaalta joillakin kouluilla pulaa koneista. Uuden hankkimisen sijaan nähtiin järkeväksi kierrättää koneita, laitteita ja välineitä koululta toiselle. Vuosittaisissa laitekartoituksissa saadaan selville myös poistettavat, käyttö- ja korjauskelvottomat laitteet. Siivousvälineistä ja -aineista ei ole vielä yhtä kattavaa vuosittaista kartoitusta kuin koneista ja laitteista. Koulun siivoushenkilökunta ilmoittaa itse, tarvitaanko koululla uusia välineitä ja aineita, ja onko varastossa poistettavia, huonokuntoisia välineitä tai vanhentuneita aineita.

Yksittäiset koulut saattavat pitää *”pahan päivän varalla”* siivouskomeroissaan tavaroita ja pesuaineita. Liiallinen varastointi hidastaa ja estää kierrätystä. Ylimääräiset laitteet ja välineet täytyy laittaa kiertoon heti. *”-- jos varastoidaan nyt vaikka jotain imureita johonkin, niin sit, kun ne on siellä 10 vuotta, niin kukaan ei niitä enää sieltä ota käyttöön.”*

Esimiehet tekevät siivousvälinevarastoihin pistotarkastuksia. *”-- nyt oli joku vahatilaus, niin onneks esimies oli käynyt kattomassa siellä paikan päällä, että siellä oli viimevuotisia vahoja jo aivan hirveesti olemassa ja jäljellä. Niin pienennettiin tilausta, että ette te voi tarvita näin paljon (naurah-taa).” (Siivoustuotantopäällikkö.)* Tällaisia tilanteita pyritään ennaltaehkäisemään siivoojien koulu-

tuksella. Siivoustuotantopäällikkö varastoi aineita vaikka kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Näin aineet eivät ehdi vanheta, eikä rahaa mene hukkaan. *”Et ku niitä saa kuitenki lyhkäsellä varotusajalla lisää.”* Siivousaineita valmistavat yritykset ovat joskus täyttäneet uudelleen viiden litran kannistereita, mutta *”siihen tuli tämmönen, että niitten pesu oli mahdoton tehtävä.”* (Siivoustuotantopäällikkö).

Siivoustuotantopäälliköllä on monia hyviä kierrätysideoita, joiden toteuttamista voisi harkita. Vanhoja välineitä ja laitteita voi huutokaupata. Vanhoja työvaatteita voi lahjoittaa vaikka Viroon, ja käyttökelvottomista työvaatteista voi tehdä työntekijöille poppanoita merkkipäivälahjoiksi. Päällikkö toteaaakin: *”-- kaikki melkeen pystytään hyödyntään jotenkin, jos halutaan.”*

Myös ruokalassa kierrätetään tavaroita ja laitteita, ja kierrätys on tehostunut entisestään Tampereen Aterian perustamisen jälkeen. *”Kaikki, mikä toiselta koululta tai päiväkodilta jää, niin me kierrätetään sisäisesti niin pitkälle, kun se on mahdollista.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava). Prosesseista ja laitteista vastaava henkilö ylläpitää kattavaa listaa kaikkien Aterian yksiköiden laitteista. Kerran vuodessa yksiköille tehdään keskitetty laite- ja tavarakysely. Tavaroita tiedustellaan jatkuvasti myös sähköpostitse ja viikkokirjeitse.

Että tämmösiä esimerkiksi olis saatavilla, onko tarvetta, taikka että joku haluaa jotain, onko ylimääräisiä. -- että joku tarvis kärryjä -- nyt tuli jostain tiskikoreista, että onko tarvetta, täällä on ylimääräisiä. -- yritetään just nimenomaan hyödyntää, ensiks kysellä muilta, ennen ku laitetaan poies. (Ruokapalveluesimies.)

Amurin koulukeittiöllä monet laitteet, kaapit ja hyllyt ovat kierrätettyjä. Ruokalaan hankittiin vastikään uusi sekoittava pata ja tuotiin muutama kierrätetty uuni päiväkodista. *”-- ja sit taas päiväkodeille laitettiin sellaset uunit, jotka vastaa tällä hetkellä heidän käyttötarkotustaan.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava). Vanhalle, 1950-luvulta peräisin olevalle padalle ei löytynyt enää uusiokäyttöä. *”-- meni todennäköisesti ihan metalliromuksi se vanha pata, mikä siellä oli.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava).

Amurin ruokalan varastoon on kertynyt paljon vanhoja astioita ja kalustoa, joita ei voi käyttää enää muissakaan yksiköissä. *”-- ne ei mahdu meidän uuneihin. Et ne odottaa nyt siellä varastossa sitten, mitä niille tehdään. Myydäänkö vai mikä on sitten se vanhan ajan maitotonkkien salaisuus, mitä enää ei missään käytetä.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava). Vanhoja ruokailuvälineitä on annettu kotitalousluokan käyttöön. Jokaisen laitteen kohdalla on syytä harkita, onko vanhan kierrättä-

minen järkevää, kestävä ja tarkoituksenmukaista. Kouluruokaloiden liikelaitostuttua yhtenäinen linja on vielä osittain epäselvä.

-- pitkällä tähtäimellä vanhan laitteen siirtäminen, korjaaminen ja kuljettaminen, niin onks se yhtään sen kestävä kehityksen kannalta parempi ku se, että ostetaan sitte se uus. Et mikä siinä ois se käyttökapasiteetti loppujen lopuksi. Että jos se on jo ajettu niin loppuun, niin eihän siinä oo enää, ei sillä oo mitään käyttötarkotusta sen jälkeen. (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Ulkopuolinen kierrättäjä on aikaisemmin hakenut koulujen keittiöiltä muoviämpäreitä, mehukanistereita, muovisia dynorasioita ja metallisia säilykepurkkeja, mutta tällainen toiminta ei ole enää nykyään kannattavaa. Joskus Amurin ruokalan henkilökunta laittaa pestyjä rahkaämpäreitä ja muita käyttökelpoisia muovituotteita jakoon, mutta oppilaat saattavat tehdä niille ilkivaltaa. ”-- jos me nyt täällä johonkin ruokasalin nurkkaan laitetaan, noihan vie noi lapset tuonne ulos ne, ja ne on siellä sitten pitkin mäkiä.” (Ruokapalveluesimies.)

Keittiön kiinteät kalusteet ovat tilakeskuksen omaisuutta. Tilakeskuksen huoltoteknikko suhtautuu muiden yksiköiden edustajia epäilevämmiin laitekierrätykseen. Hänen mielestään esimerkiksi vanhoja keittiökalusteita, kuten astianpesukoneita, ei kannata kierrättää, koska niiden veden- ja energiankäyttö on suurempaa kuin uusissa koneissa. Ja ”sopiiks sen fyysiset mitat siihen käyttötarpeeseen”? Epäilevä suhtautuminen saattaa johtua siitä, että tilakeskuksen hallinnoimia kiinteitä, isokoisia kalusteita ja laitteita on hankalampaa siirrellä ja varastoida kuin irtaimistoa. Huoltoteknikko näkee kuivan, lämpimän varastointitilan puutteen kierrätyksen esteenä. Edes tilakeskuksella ei ole sellaisia ylimääräisenä keskusta-alueella. ”Meillä on tuolla Nääshallissa jonkin verta tilaa, mut seki on rajallinen.” Huoltoteknikon mielestä kierrätyksen organisointi vaatisi täysipäiväisen työntekijän, joka hoitaisi varastointia ja pitäisi tarkkaa luetteloa liikkuvasta tavarasta esimerkiksi internetissä tai sisäisessä verkossa. Siivouksessa ja Tampereen Aterian pisteissä, joissa kierrätys toimii hyvin, mitään varastoja ei kuitenkaan ole, vaan tavarat ja laitteet siirtyvät suoraan koululta toiselle.

Vaikka tilakeskuksella on muutoin niukasti laitteiden ja tavaroiden kierrätystä, yksiköllä on oma rakennustarvikkeiden varastoalue Nekalassa. ”Et kahitiili on kahitiili, ostaa sen kaupasta taikka sieltä varastosta hakee.” Varastoalueella kierrätetään tilakeskuksen kiinteistöjen ylijäämä- ja purkutavaraa. Kiinteistön purkutavaran menekkiä kohtaan huoltoteknikko on kuitenkin osittain pessimistinen.

-- jos tästä huoneesta puretaan toi ovi poies, niin mihinkä sopii just tuommonen ovi? Tai voiko kuvitella, että joku haluais uuteen toimistoonsa tommosen oven? Ei. Noi pei-

liovet on taas sitte asia erikseen, mutta ei niitäkään uusiin tiloihin. Mutta toki meillä on vanhaa rakennuskantaa niin paljon, että kaikki vanhat peiliovet, umpipuiset kalusteet, niin varmasti niillä on käyttöä. (Huoltoteknikko.)

Huoltoteknikko arvelee, että kierrätys voisi toimia koko kaupungin mittakaavassa paremmin. Tätä kautta tavaroita voisi kierrättää myös kaupunkilaisille.

-- niin oisko tässä semmonen koko kaupunkikonsernin tasolla semmonen tarve, et täällä olis joku taho, joka pyörittäs tämmöstä käytetyn tavaran asiaa. Hoitas sitä varastointia ja kattos, mitkä on rojua, ja hävittäis ja myis mahdollisesti ulos. Varmaan moni mökkirakentaja olis valmis ostaan jotain käytettyä tavaraa. Mut se, ettei meillä oo mitään mahdollisuuksia alkaa pyörittään semmosta toimintaa. (Huoltoteknikko.)

Hallintopalvelukeskus kierrättää koulujen kalusteita, kuten kaappeja, pöytiä, tuoleja ja pulpetteja, joskus myös tauluja, teknisen työn laitteita ja varusteita. Usein kalusteet kiertävät koulun sisällä ilman keskuksen tarvetta puuttua asiaan, mutta esimerkiksi remonttien yhteydessä hyväkuntoinen, käyttökelpoinen kalusto viedään hallintopalvelukeskuksen varastoihin odottamaan siirtoa toiseen yksikköön. Rehtori kertoo koulun tarpeista tai ylimääräisistä kalusteista hallintopalvelukeskuksen alaisuudessa toimivalle vahtimestarille, joka vie viestiä keskuksen kiinteistötyönjohtajalle. Vahtimestari kertoo tarpeista myös oma-aloitteisesti. Varastoihin ei oteta huonokuntoista tavaraa, sillä sitä ei kannata taloudellisesti enää kierrättää. Perusparannuksia tehtäessä kalusto on vanhaa, mutta välillä löytyy tavaraa, joka on vielä jossakin muussa kohteessa käyttökelpoista. Koulujen tietokoneita kierrätetään kaupungin sisällä, eikä niitä toimiteta suoraan päätä purettaviksi sähkö- ja elektronikkaromun keräykseen.

Amurin luokkahuoneissa on paljon vanhaa kalustoa, erilaisia pulpetteja 50 vuoden ajalta, ja ullakolla vielä käyttökelpoistakin tavaraa. Biologian opettaja etsi vintiltä luokkaansa sopivat vihreät tuolit, jotta huoneessa olisi ”sen verran yhtenäisyyttä”. Apulaisrehtori pohtii kuitenkin kalustekierrätyksen järkevyyttä: ”Siinä tulee jossain vaiheessa se eteen, että jos tulee tikkuja takapuoleen tuolista, niin kumpi on järkevämpi: korjata se lauta isolla hinnalla vai ostaa ergonomisesti parempi tuoli pikkusen kalliimmalla? -- Nykyään pitäis oppilaiden työergonomiaa miettiä ihan yhtälailla.”

Tilakeskuksen huoltoteknikon mielestä kouluilla ei kierrätetä kalustoa kovin tehokkaasti. Hänen kokemuksensa mukaan saatetaan pulpetteja varastoida vintillä 20 vuotta ja tilata lopulta tilakeskuksesta jätelava, jolloin kalusteet jäävät käyttämättä. ”-- tää on semmonen laajempi, koko kaupunkia koskeva ongelma mielestäni. Jos siellä tulee joku iso remontti, niin silloin tosiaan sitä, periaatteessa sitä hyödynnettävää tavaraa sieltä vapautuu, mutta ei muuten.” Vahtimestari on eri mieltä: kierrätys on hyvin tehokasta.

Kaikki mahdollista, millä on tarvetta, kirjahyllystä lähtien. Mut jollei oo tarvetta, niin sen jälkeen se poistuu. Eli mitään ei heitetä suin päin, vaan se katotaan aina tavarasta riippuen, onko sillä käyttöä tai ei. -- yleensä tämmöset pöydät, tuolit, niin ne aina, jos se menee hajalle, niin mä yleensä hitsaan tuolla alhaalla, korjaan ne. -- siinäki missä sä istut, niin se on korjattu tuoli. Se oli se istuinosa lyöty halki, ja Iskusta tilattiin uus siihen, ja taas se on käyttökunnossa. (Vahtimestari.)

Vahtimestarin lisäksi muutkin korjaavat koulun kalustoa. Puukäsityön opettajat ovat höylänneet, hioneet ja lakanneet vanhoja pulpetinkansia uuteen uskoon. Työ on kuitenkin niin aikaa vievää, ettei sitä pysty tekemään sarjatuotantona. *”Muutaman pulpetinkannen sieltä täältä. Uudet ruuvit, saranat.” (Ympäristövastaava 2/Puukäsityön opettaja).* Ympäristöagenttioppilaan mielestä myös oppilaat voisivat korjata pulpetteja käsityötunneilla. Agentti toivoo, että oppilaille tiedotettaisiin tällaisista asioista ja että he voisivat olla mukana kierrätyksessä ja tavaroiden korjaamisessa. Oppilaissa piilevät resurssit eivät ole ilmeisesti tulleet opettajille mieleen. Keskeisiksi tavaroiden ja laitteiden kierrätyksessä nouseekin tiedotus ja vahva vuorovaikutusverkosto, jotka myös mahdollistavat tavaroiden nopean liikkuvuuden.

Amurin koulun suurimpia viimeaikaisia muutoksia ovat olleet oppilaiden naulakoiden vaihtaminen henkilökohtaisiin lokerikkoihin ja ruokalan penkkien vaihtaminen yksittäisiin tuoleihin. Naulakot lajiteltiin ilmeisesti rakennusjätteeksi, mutta penkit vietiin kierrätettäväksi tilakeskuksen varastoon. Ruokasalin viereen taas laitettiin naulakko, ja paikalla aikaisemmin olleet hyllyt vietiin kotitalousluokkaan säilöön. *”Vahtimestari puhu, että niistä sais jotain luistinhylyjä tai luistinkaappeja, mutta vielä ne tossa on, että ilmeisesti on vielä ajatus hautumassa.” (Kotitalousopettajan sijainen).* Koulun kirjasto remontoitiin lukuvuoden 2005–2006 aikana. Kirjastoon tuotiin muualta hyllyjä, pöytiä ja tuoleja.

Kaikki muu irtain tavara koululuokissa ja työntekijöiden huoneissa on opetushenkilökunnan ja kouluhallinnon vastuulla. Aikaisemmin koulun irtaimistoa hallinnoi erikseen nimetty irtaimistontarkastaja, joka listasi kaikki tavarat ja laitteet irtaimistoluetteloon. Nykyään, kun tavaraa on aiempaa enemmän, aivan yhtä tiukkaa menettelyä ei ole. Silti tavaroita ei poisteta suin päin. Ensin selvitetään, voiko tavaran vielä korjata, tai jos tavara on sellaisenaan käyttökelpoinen, tarvitaanko sitä vielä koulun sisällä, kaupungin muissa kouluissa tai yksiköissä. *”-- koulun sisällä tietenki, jos jostaki vapautuu, niin aina kysellään, että kuka tarvii. Ja kyllä meillä sähköpostin kautta tulee tyyliin ’meillä vapautuu 4 jumppamattoa, kuka tarvitsee’. Ja sitte niitä haetaan koululta toiselle.” (Apulaisrehtori.)*

Opetukseen liittyvien tavaroiden kierrätyksessä yhteistyö on erittäin tärkeää. *”Tiedotus, yhteistyö, puhuminen, kysyminen: tarvitko, haluatko. -- Se, että uskaltaa sanoa, että mulla on tätä, tarvitko sinä. -- Emmä tiä niinkään, onko se henkilöstä kiinni, vaan se on siitä, että kaikki henkilöt puhuis.”* (Apulaisrehtori.) Koulun muut toimijat tulee tuntee, ja heille täytyy kertoa sekä omista tarpeista että tiedossa olevista ylimääräisistä tavaroista ja materiaaleista, jotta kierrätys todella toimisi. Opettajia on jaettu pienryhmiin, jotta *”ihmisillä on mahdollisuus pienemmissä porukoissa puhua ja keskustella, että mitä tarvitaan ja mitä käytetään, ja sitä kautta myös kierrätetään.”* (Apulaisrehtori.) Kuten Mönkkönen (2002, 45–47) toteaa, yhteisöllisen dialogin edellytyksiä ovat ajallisten, organisatoristen ja fyysisten puitteiden lisäksi yhteinen suuntautuminen ja pyrkimys vuorovaikutukseen.

Kirjojen kierrättäminen on Amurissa erityisen onnistunutta ja esimerkillistä. *”Meiän koulussa kierrätetään oppikirjoja aivan huimasti, että se 5 kertaa ei, ne monta kertaa menee vanhoiksi ne kirjat, tietoja pitää jo uusia. Että niin ku painokset kerkee mennä vanhoiksi.”* (Apulaisrehtori.) Kirjojen kierrättäminen onnistuu Amurin koulun hyvätapaisten oppilaiden ansiosta. *”Täs talos pystyy kierrättään, koska oppilasaines on sellanen, että eihän monessakaan paikassa voida, kun ne on jo revittyjä, liattuja, sotkettuja.”* (Ympäristövastaava 1). Jossain vaiheessa raja tulee kuitenkin vastaan. *”-- määrissä ehkä tulee sitte tietysti, että kuinka moneen kertaan kierrätetään kirjat. Että mä jo katoin, että mullon esimerkiks seiskaluokan biologian kirjoja, joissa on vuosilukuja 98, 99. Ja ne rupee kyl oleen jo siinä kunnossa, että pakko. Toivottavasti saan uusia.”* (Ympäristövastaava 1.) Kirjojen huono kunto vaikuttaa jo oppimiseen.

Kierrättämistä ollaan tehostamassa kirjastopankki-hankkeen avulla. Kaikki oppikirjat on tarkoitus säilyttää koulun kirjastossa, jolloin niiden liikkuvuus luokasta toiseen kasvaa. Tällä hetkellä kirjoja säilytetään luokissa. Opetusta jaksottamalla samoja kirjoja voisivat käyttää eri luokat vuorotellen. Kirjoja on viety Amurista myös läheiselle Pyynikin koululle ja Viroon. Aikaisemmin Pyynikin ja Amurin yläasteet olivat hallinnollisesti samaa koulua, minkä jäänteinä yhteistyö on säilynyt.

Apulaisrehtorin mielestä säilytystilojen puute rajoittaa muiden oppimateriaalien kuin kirjojen kierrättämistä. Vanhan koulun tilajärjestely rajaa itsessään kierrättämis- ja varastointimahdollisuuksia.

-- luonnonmateriaaleja pyritään käyttämään, kierrättämään, mutta -- säilytystila asettaa tietyt ongelmat -- jos sä kierrätät tavaraa, niin tila on semmonen, mitä tarttis valtavasti. Että sulla pitäis olla hirveesti erilaisia paikkoja, minne sää laitaa, minne sää keräät niitä käpyjä ja rullia, et sit, ku joku tarvii, niin löytää. Et semmosta ei kouluilla tällä hetkellä ole -- ylimääräisiä tiloja mitä on, niin siellä on kierrätettäviä kirjoja, mitä käytetään sillon tällön tunneilla. Tai sitte musiikki-instrumentteja tai tämmösiä, ja ne nippa nappa niille riittää. Et sit se on yksittäisen opettajan aktiiviteetista kiinni,

kuinka paljon pystyy ja jaksaa tekeen sitä kierrätystä. Jotkut tekee tosi paljonkin. Paperimassaaahan tehdään paljon, ja sen kautta askarrellaan ja muovaillaan. (Apulaistrehtori.)

Kierrättämällä kirjoja ja tavaroita oppilaille viestitään, että vanhoja tavaroita voi käyttää uudestaan, eikä kaiken koulun välineistön tarvitse olla uutta. Samalla säästetään rahaa. Rahanpuute ja tiukka budjetti ovat edesauttaneet kierrätystä: pakottaneet koulut siihen. ”-- ehkä lamakin opetti sen, että kierrätetään, ettei aina osteta sitä uutta. Vanhakin kelpaa.” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.) Kierrätystä ja uudelleenkäyttöä voisikin markkinoida rahallisella säästöllä.

Käyttökelpoisten tavaroiden kierrätyksen ideaa tuodaan esille myös opetuksessa. Askartelussa ja kuvaamataidossa voi käyttää hyväkseen kertakäyttöastioita, esimerkiksi muovisia jälkiruokapikareita vesivärikippoina. Kotitaloudessa voi käyttää monilla tavoin hyödyksi erilaisia tavaroita, kuten lasi- ja muovipurkkeja säilytykseen, ja pahvinpaloja esimerkiksi tarjottimen tekoon. ”-- oli hyvää tukevaa pahvia noissa pahvilaatikoissa, ja tarvittiin isoa tarjoilualustaa, niin leikattiin siitä sitä pahvia, päällystettiin foliolla, ja saatiin hyvä, hieno, kiiltävä tarjoiluastia. Toimitti kyllä virkansa.” (Kotitalousopettajan sijainen.)

Jokakeväinen kirpputori ympäristöpäivien¹⁴ yhteydessä opettaa alaluokkalaisille konkreettisesti kierrätyksen ideaa. Jokaiselta alaluokalta on myynnissä jotakin vanhaa tavaraa, joka näin kiertää käyttäjältä toiselle sen sijaan, että päätyisi jätteeksi.

Tavaroiden kierrätys on muodostunut eri yksiköiden omista tarpeista saada hyväkuntoiset tavarat kiertoon. Kierrätys ja uudelleenkäyttö ovat muuttuneet aikaa myöten yhä systemaattisemmiksi. Kun aikaisemmin kaikki jätteet laitettiin samaan kuivajäteastiaan, nykyään lajitellaan hyötyjätteiden lisäksi myös muut käyttökelpoiset tavarat, ja monia tavaroita pyritään käyttämään mahdollisimman pitkään uudelleen. Koko koulukulttuuri on tässä mielessä muuttunut. Kierrättämisestä on tullut standardi. ”Et se on tullu se kulttuuri, että on ihan ok, että kierrättää, ettei aina tarvi ostaa sitä uutta ensimmäisenä, vaan kysellään sitä, että onks jossain käyttökelponen, vanha, minkä vois ottaa käyttöön.” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Tavaroiden kierrätystä edistäviä tekijöitä ovat yhteistyö, tiedotus intranetin, viikkokirjeen, sähköpostin ja keskustelujen avulla, opetus, hyvä oppilasaines, perinne, rutiini, avainhenkilöt ja organi-

¹⁴ Ympäristöasioista tiedottaminen on Amurin koulussa keskitetty toukokuun alkupuolelle ympäristöteemaviikolle, jonka järjestäminen on ympäristövastaavaopettajien ja opettajien ympäristöryhmän vastuulla. Kirpputorin lisäksi alaluokalliset siivoavat piha-alueen ja yläkoululaiset luokkia ja muita koulun tiloja. Yläluokallaiset käyvät tutustumassa alueen jätehuoltolaitoksiin.

saattorit, tavararan laatu ja tiukka budjetti. Byrokratian koetaan joissakin tapauksissa hidastavan tavararan kiertoa, mutta käytännön koulutoiminnassa byrokratian rajat saattavat hävitä.

5.3 Jätteen synnyn ehkäisy

Neljä jätelajia nousi esille kysyttäessä, mitä jätettä koululta tulee eniten: 1) kuivajäte eli tavallinen sekajäte, 2) biojäte, 3) valkoinen kopiopaperi ja 4) pahvi. Enemmistön mielestä koululta tulee eniten kuivajätettä ja biojätettä. Kuivajätteestä suurin osa on käsipaperia muovia. Ruokalan työntekijät paljastivat yllättäen ruokalan suurimmaksi jäte-eräksi pahvin, vaikka moni veikkasi biojätettä. Pahvia arveli syntyvän eniten myös tekninen isännöitsijä. Pahvia syntyy paljon pakkausjätteestä. Ruokalan väki arvelee, että kilomääräisesti verrattuna biojätettä saattaa syntyä enemmän kuin pahvia, mutta tilavuudella mitattuna pahvia syntyy ainakin yhtä paljon tai enemmän kuin biojätettä.

Kuivajäteastioita on jätetilassa eniten, viisi kappaletta. Tilakeskus on arvioinut yksiköidensä jätemääriä astioiden ja tyhjennyskertojen perusteella. Joskus astia voi olla tyhjennettäessä puolityhjä, joten laskennat eivät kerro koko totuutta, vaan ovat karkeita arvioita. Itse havaitsin koulun kevätsiivousten aikaan, että kaikki paperi ei ollut mahtunut paperinkeräysastiaan, ja ylijäävä paperi oli laitettu kuivajätteeseen, mikä vääristää sekä paperijätteen että kuivajätteen määrää. Toisaalta *Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistössä* -koulutustilaisuudessa tuli ilmi, että kouluilla ja muissakin Tampereen kaupungin yksiköissä on yllättävän paljon keräyspaperia sisätilojen roskakoreissa. Eikö paperia osata tai viitsitä lajitella? Haastatteluissa tämä seikka ei tullut esille, eikä koulutustilaisuudessaakaan viitattu Amuriin, vaan yleisesti kouluihin.

Seuraavaksi käyn läpi tärkeimpiä haastatteluissa esille nousseita jätteen vähentämiskeinoja lähinnä biojätteen ja valkoisen paperin osalta. Käsipaperin problematiikkaa ja käsienkuivaustavan valintaa käsittelen luvussa 5.4. Pahvijätteen vähentämisestä ei haastatteluissa juurikaan keskusteltu ruokalan suuresta pahvimäärästä huolimatta. Pakkausjäte koetaan luultavasti välttämättömäksi pahaksi. Ruokalan henkilökunnan mukaan tuotteet tilataan tällä hetkellä niin suurissa pakkauksissa kuin niitä on saatavilla. Eri pakkauskokojen mukaisia hankintoja käsittelen niin ikään luvussa 5.4.

Tampereen Aterian ruokaloissa valmistettavan ruoan määrä koetetaan mitoittaa etukäteen juuri sopivaksi, mikä vähentää jätemäärää. Haastateltavien mukaan arviointi ei ole helppoa. ”-- esimerkiksi tänään oli äärettömän vaikeeta. Oltiin arvioitu liian pieni määrä, ja sitä meni sitten paljon enemmän.” (Ruokapalveluesimies.) Jos ruokaa jää yli, ei sitä omavalvontamääräysten mukaan voi

lämmittää uudelleen tai jakaa eteenpäin esimerkiksi työttömille, kuten jätteeksi päätyvän ruoan määrästä huolissaan oleva vahtimestari ehdottaa. ”Siihen täytyy keksiä joku, et jos täysin hyvää ruokaa ruvetaan lyömään tuonne pyttyyn, niin jossaki on mätää. -- herää kysymys, että onks ruoka niin halpaa taas.” Ruokalassa jätteen syntyä vähennetään kierrättämällä kaikki mahdollinen, kuten hiutalepussit biojätteen pakkaamisessa.

Amurin koulussa on ollut jo useamman vuoden ajan biojäteastia keittiön puolella tiskialtaiden vieressä. ”-- lautaset jätetään siihen keskelle, mutta jolla jotain jää, niin tuo sinne keittiöön biojätteenseen.” (Tampereen Aterian asiakasvastaava). Idea tuli koulun keittiöhenkilökunnalta. Vastaavaa käytäntöä ei ole muissa Tampereen Aterian yksiköissä. Kun biojäteastia oli aikaisemmin ruokasalin puolella astianpalautuksen yhteydessä, jätettä tuli useita ämpärillisiä päivässä. ”Sillon otettiin vaan varmuuden vuoksi paljon ruokaa, ja sitten ei jaksettu syödä. Ettei tarvinnu jonottaa lisää, niin se oli varmaan se syy semmonen. Sillon oli helppo viedä sinne ämpäriin. -- aateltiin, että sille täytyy tehrä jotain.” (Ruokapalvelutyöntekijä.)

Oppilaiden ja koululla työskentelevien aikuisten kynnys jättää ruokaa keittiöhenkilökunnan silmien alla on nyt aiempaa suurempi. Sosiaalinen paine pakottaa kiinnittämään huomiota sopivaan ruoan annosteluun, mikä johtaa jätteen määrän vähenemiseen. Välillä henkilökunta muistuttaa, että ”’täytyy syödä, mitä ottaa’, niin ei tonne kehdata sitten niin tulla” (Ruokapalvelutyöntekijä). Uusi käytäntö on pudottanut ruoantähteiden päivittäisen määrän noin kolmeen litraan¹⁵. Sen lisäksi ruokalassa on muutama keräysastia ruoan valmistuksessa syntyviä biojätteitä varten.

Omalaatuinen käytäntö on opettanut lapsille konkreettista jätteen synnyn ehkäisyä. Osa vanhemmista on vastustanut käytäntöä ja vaatinut lukuvuonna 2005–2006 biojäteastian palauttamista astiapa-lautuksen yhteyteen. Käytäntöä ei muutettu. ”-- kyllä me nähtiin keittiöhenkilökunnan ja opettajien kanssa, että se on hyvä, että se on tuolla. Että opettajatki olivat ehdottomasti sitä mieltä, että se pysyy tuolla. Justiinsa sen jätemäärän takia.” (Ruokapalveluesimies.) Jos ruokaa kuitenkin jää, mutta keittiön puolelle ei uskalla tulla, on yksi keino vielä jäljellä. ”Ehkä vähän lautasten väliin tänä päivänä jätetään enempi piiloon.” (Ruokapalvelutyöntekijä.)

Amurin koulun ruokala aloitti kuljetettavan ruoan toimittamisen vuodenvaihteessa 2005–2006. Valmista ruokaa menee kolmelle lähialueen päiväkodille, ja elintarvikkeita kolmelle ryhmäpäivä-perhekodille. Kuljetusten vuoksi ruokala tuottaa välillisesti jätettä, jota sen toiminnassa ei muuten

¹⁵ Ruokalan työntekijät arvelevat, että sikalajätettä syntyi aikoinaan enemmän kuin biojätettä. Ehkä ajatus ”possujen ruoasta” oli myönteinen, ja ruokaa jätettiin siksi helpommin.

syntyisi. Amuri ei voi toimittaa pienille yksiköille elintarvikkeita samanlaisissa isoissa pakkauksissa, joita se itse käyttää. Pahvisten 20 litran suurtlouspakkausten, niin sanottujen Novobox-pakkausten sijaan päiväkoteihin menee yhden litran maitopurkkeja. Tiukan omavalvonnan ja hygienisyyden vuoksi ratkaisuksi ei käy, että *”lärätään niistä isoista pieniin”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Myös paperin kulutus nousi tärkeäksi kysyessäni haastateltavilta jätteen synnyn ehkäisystä. *”Meillä se yks iso jäte on kopiopaperi”* (Apulaisrehtori). Esille tulleita keinoja vähentää paperin määrää ovat hukkapaperin käyttäminen uudelleen, kaksipuolinen kopiointi ja pienentämisen ja muiden kopiokoneen mahdollistamien keinojen käyttäminen ja opetteleminen. *”-- jotku luokat tekee semmosta, et ne kerää vaikka, että kuinka paljon tulee hukkapaperia, niin sit näkee, että oho, voitasko ens viikon aikana saada vähän vähemmän hukkapaperia, että yritetään semmosta.”* (Apulaisrehtori.)

Jotta vähentämiskeinoja osaa käyttää, niistä täytyy tulla tietoiseksi. Siksi tiedottaminen on erittäin tärkeää. *”Monta kertaa siihen synnyn ehkäisyynki vaikuttaa se, että huomaatko käyttäväsi tavaraa väärin. Että tällä tavalla kun käytät, niin sä joudut ostamaan uuden paljon nopeampaa, ja se vie vaan sulta niitä rahoja.”* (Apulaisrehtori.) Taloudellinen säästö on hyvä tuoda esille myös jätteen synnyn ehkäisyn markkinoinnissa: *”-- raha on hirveen kova vaikutin kyllä”* (Apulaisrehtori).

Opettajien olisi hyvä muistuttaa toisiaan turhaa jätettä säästävistä keinoista, vaikka ne olisivatkin itselle itsestään selviä. Esimerkiksi kopiokoneen vieressä on ohje paperia säästävistä kopiointitavoista, mutta opettajien mukaan moni kopioi edelleen vain yhdelle puolelle paperia. Apulaisrehtorin mielestä tieto ei lisää tuskaa, vaan juuri päinvastoin. *”No se taas toisaalta voi olla sitten haittakin, että kun sä et tiedä, niin sit on epävarma, että hei, mitä teen ja mihin tää kuuluu ja niin edespäin.”* Jakamalla oppilaille kaksipuolisia monisteita kasvattajat näyttävät esimerkkiä jätteen synnyn ehkäisemisestä.

Oppilaille on opetettu vuodesta 2001 jätteen synnyn ehkäisyä jokakevääisellä ympäristötemaviikolla. Yläluokkalaiset ovat perinteisesti tehneet retkiä eri jätelaitoksille. Seitsemäsluokkalaiset ovat vierailleet Ruskon vedenpuhdistuslaitoksella, kahdeksaluokkalaiset Hatanpään jätevedenpuhdistamolla ja yhdeksäsluokkalaiset Tarastenjärven jätteenkäsittelykeskuksessa. *”Näytetään mitä se on, kun jätettä tulee. Pyritään sitä kautta tuomaan sitä tietosuutta, ja sitä kautta sit vähentään sitä.”* (Apulaisrehtori.) Vuonna 2006 oppilaat pääsivät viimeisen kerran Ruskon ja Hatanpään vedenpuhdistuslaitoksille, jotka ympäristövastaavien pettymykseksi päättivät, etteivät ota enää peruskoulu-

ryhmiä vastaan. Opettajien ja ympäristöagentin mielestä retket ovat olleet hyvin opettavaisia. Teemaviikon aikana ympäristöasiat korostuvat myös opetuksessa.

Et meidän koulussa ei ala-asteella varmaan, jos ei tätä juttua [teemaviikkoa] ois, niin ei kukaan tajuais sitä varmaan. Kun ei kukaan yleensä kauheesti sulle tuu kerton sitä, et jos sää kaadat jotain alas viemäristä, niin se ei vaan kato, vaan se oikeesti menee viemärihin, ja sit se pitää puhdistaa, ja niin eespäin. (Ympäristöagentti.)

Jäteasioista on kerrottu myös audiovisuaalisin keinoin, kuten näyttämällä Pirkanmaan Jätehuollon koostamia opetusvideoita. Yhtiön jäteneuvoja on käynyt luennoimassa koululla. Valistus ja uusien käytäntöjen opettaminen on tärkeää, jotta jätteen synnyn ehkäisystä tulisi tapa ja luonnollinen asia. Säästäväisyyden idean sisäistänyt oppilas leikkaa tarvitsemansa palan puun, paperin tai kankaan reunasta, eikä sen keskeltä. Säästäväinen kotitaloudenopettaja tilaa vain sen verran, mitä opetuksessa tarvitaan, ja edellyttää säästäväistä asennetta myös oppilailta.

-- jos voidellaan jotain, esimerkiksi pullia, niin ei jokaisen tarvi rikkoo sitä kananmunaa, vaan sitä samaa voitelukananmunaa voi käyttää useampi ryhmä. Koska hyvin äkkiä ne tahtoo jokainen rikkoo lasiin oman kananmunan, ja sit hetken päästä ihmettelee, et meillä on 4 kananmunaa tässä. Sit ne täytyy taas ottaa talteen, ja pyrkiä hyödyntään seuraavan ryhmän kanssa. (Kotitalousopettajan sijainen.)

On kuitenkin oltava tarkkana, ettei oppilaita syyllistetä liikaa.

Mutta siinäki on sitte raja taas sillä, että sitte jotku oppilaat alkaa miettiä, että 'apua, apua, mun pitää pärjätä yhdellä matikan viholla koko vuosi, että en mää vaan käytä'. Ja sitte ne tekee semmosia hiirenpipanan kokosia kirjaimia, joista ei saa mitään tolkkua. Et se on kauheen hankala semmosen järkevän käytön löytäminen välillä. (Apulaisrehtori.)

Jätteen synnyn ehkäisyä hidastavia asioita ovat koulun suuri koko ja ihmismäärä sekä tiukat oma-valvontamääräykset. Edistäviä tekijöitä ovat yhteistyö, kekseliäisyys, sosiaalinen paine, ryhmäpako, tiedotus, turhien hankintojen karsinta, kampanjat, säästävät puitteet – kuten lukolliset telineet, pumppupullot ja annostelijat – ja totunnaistunut toiminta eli tapa.

5.4 Hankinnat ja jätteet

Tampereen kaupunkiorganisaation hankintaperiaatteet muuttuivat vuoden 2006 alussa. Ennen uudistusta yksiköt vastasivat itse hankinnoistaan, ja kilpailuttivat tuotteet kukin erikseen. Nyt Tampe-

reen Logistiikka kilpailuttaa keskitetysti melkein kaikkien yksiköiden tilaukset¹⁶, kuten koulujen oppikirjat ja koulutarvikkeet. Kilpailutuksen ulkopuolelle jäävät alle 6 000 euron hankinnat. Keväällä 2006 raja oli vielä 2 500 euroa. Kilpailutusvaatimus tulee EU:sta. Tampereella tilaaja-tuottaja -mallin käyttöönotto on lisännyt kilpailuttamista entisestään. Oppimateriaalien tilaamisesta ja lainaamisesta huolehtii oppimateriaalikeskus.

Kilpailutuksen perusteella Logistiikka tekee hankintapäätöksen yhteishankittavasta tuotteesta tai hankintapäätösesityksen yksikön omasta, niin sanotusta erillishankinnasta. Esimerkiksi siivousaineet ja -välineet ovat yhteishankittavia tuotteita, joista Logistiikan toimitusjohtaja tekee hankintapäätöksen. Yhteishankittavat tuotteet on hankittava niille kilpailutetulta toimittajalta, ellei joissain erityistapauksessa ole syytä poiketa tästä. Tällöin hankinnan tekijän on tehtävä poikkeuksesta perusteltu päätös ennen tilausta. (Tampereen Logistiikka 2008.)

Hankintasopimukset tehdään määräajoiksi, joten huonoksi havaitusta paikasta voidaan myöhemmin luopua yksiköiden palautteen perusteella. Tavoitteena on, että kullekin tuotteelle tai tuoteryhmälle on vain yksi hankintapaikka, eikä valinnanvaraa ole. Vaikka toimittajia olisi valittu kilpailutuksessa useampia, ei valinta yksittäisessä hankinnassa ole vapaata. Valinnalle on oltava perustelut. (Tampereen Logistiikka 2008.)

Kilpailutus helpottaa toimijoiden työtä, koska ympäristö- ja jätteasiat on huomioitava jo ylemmällä tasolla, kilpailukriteerejä laadittaessa. Ne ovat yksi kriteeri muiden joukossa. ”-- kun tehtiin joku hankintapäätös, niin meidän täytyi täyttää siitä semmonen sähkönen kysely, et kuinka niitä ympäristöasioita on huomioitu siinä, et sitä ihan valvottiinkin.” (Siivoustuotantopäällikkö). Kiinteistötyönjohtajan mukaan hinta ja tarkoituksenmukaisuus menevät kuitenkin ympäristöystävällisyyden edelle, eikä ympäristöystävällinen tuote saa toisaalta ”vaikeuttaa hirveesti siivoojien työtä, kenenkään sitä tuotetta käyttävän työtä se ei saa -- hirveesti lisätä”.

Haastatteluhetken mennessä siivouksessa oli ehditty kilpailuttaa uuden järjestelmän mukaisesti kaikkien yksiköiden laitteet ja koneet. Hankintajärjestelmä vähentää yksiköiden työtä. ”-- [ennen oli] valtavasti hommaa joka organisaatiossa, kun kaikki kilpailutti samoja imureita tai yhdistelmä-koneita, ja eri hallintokunnilla oli eri hintoja --” (Siivoustuotantopäällikkö). Uudessa järjestelmässä

¹⁶ Tampereen Logistiikka kilpailuttaa kaikki tavarat ja palvelut, joiden arvonlisäveroton arvo on kertahankintana tai vuoden aikana toistuvina hankintoina yhteensä yli 6 000 euroa, lukuun ottamatta yhdyskunta- ja talonrakentamiseen liittyviä urakoita, Tampereen Sähkölaitoksen, Tampereen Veden ja Tampereen kaupungin liikennelaitoksen hankintoja. Viimeksi mainitut voivat tehdä hankintansa kokonaan itse, koska ne luokitellaan hankintalain mukaiseksi erityisalojen toiminnaksi. Käytännössä Tampereen Logistiikka on usein mukana myös erityisalojen hankinnoissa. (Tampereen Logistiikka 2008.)

siivoustuotantoyksikön aineille, välineille ja papereille määritellään kilpailukriteerit, joista tärkein on siivoustuotantopäällikön mukaan käyttötarkoitus. *”Että jos se ny on vaikka joku mopin lankaosa, että sillä syntyy sitä puhdasta jälkee. Koska niitä on hirveesti erilaisia.”* Hankintojen yhdenmukais-taminen helpottaa käyttöä ja tilaamista, koska eri kohteissa käytetään samoja tuttuja aineita ja väli-neitä. Keskusvarastoon voidaan tilata kerralla suuri erä samaa tuotetta. Keskittäminen alentaa tava-ran hintaa ja kuljetuskustannuksia. Esimiehet päättävät isoista laitehankinnoista huomioiden rivisii-voojien toiveet ja tarpeet. Siivoojat tilaavat itse välineet ja aineet.

Tilakeskus vastaa koulurakennuksen kiinteistä hankinnoista, kuten liitutauluista, valkokankaista, ikkunoista, ovista, putkistoista, ilmastoinnista ja sähköjärjestelmistä. Koulun henkilökunta valitsee itse omalle koululleen sopivat kiinteät kalusteet Logistiikan listasta. Hankintapolitiikkaa ohjaa tila-keskuksen oma kestävä kehityksen ohjelma. Tekninen isännöitsijä korostaa hankintakriteereinä pitkäikäisyyttä, laadukkuutta ja edullisuutta: kestävä ja laadukas tulee pitkällä aikavälillä halvem-maksi kuin halpa. Ympäristöasioiden huomioonottaminen ei ole tärkein kriteeri, mutta *”kai se on siellä taustalla se pienempi tekijä kuitenkin” (Tekninen isännöitsijä).*

Koulu hankkii itse kaiken irtaimiston, kuten pulpetit ja oppimateriaalit. Koulukalusteiden täyden-nyshankinnoissa on samoihin tiloihin hankittava samoja kalusteita kuin aikaisemminkin (Tampe-reen Logistiikka 2008). Peruskoulussa rehtori vastaa viime kädessä varusteiden, kalusteiden ja lait-teiden hankinnoista, jotka koulu on budjetoanut kaupungin koululle myöntämistä määrärahoista. Amurissa apulaisrehtori hoitaa yläluokkien hankinnat.

Upouusiin kouluihin tehdään usein kestäviä, pitkäikäisiä ja laadukkaita hankintoja. Amurin kaltai-sissa vanhoissa kouluissa kalustoa löytyy niin 1950-, 1980- kuin 2000-luvuilta, joten sitä uusitaan 20–30 vuoden välein. Pulpeteista ei valita halvinta eikä toisaalta esteettisintä, vaan edullinen ja kes-tävä malli, jonka käytöstä on ennestään kokemusta. Yhtenäistämällä kalustehankinnat voidaan pöy-tiä ja tuoleja siirtää luokasta toiseen luokkakokojen muuttuessa. Korkeuden säätely on tärkeä sei-ka, jolloin samoja kalusteita voivat tiettyyn rajaan asti käyttää eri-ikäiset oppilaat.

Myös yksittäiset opettajat tekevät omaan opetukseensa liittyviä hankintoja jaettujen määrärahojen puitteissa. Usein tehdään yhteistilauksia, joista saa paljousalennusta. Vain poikkeustapauksissa ta-varaa hankitaan muualta kuin kilpailutetuista paikoista. *”Sit siellä [kilpailutussopimuksessa] lukee alla, että mikäli jossain kirjakaupassa sattuu olemaan esimerkiks tarjousmyynnissä jotain pökkarei-tä, niin silloin voi ostaa sieltä. Mut kaikki isot ostot, normaalihintaset, pitää keskittää. Et se on kau-pungin alennukset sit sitä kautta.” (Apulaisrehtori.)*

Iso koulu saattaa hävitä rahaa kilpailutuksen takia, sillä se voisi saada yksin jostain muualta nykyistä paremman alennuksen. ”Siinä sitten kaupungin etu menee yksittäisen koulun edun ohi -- kaikki saa sitä alennusta vähän, mutta joku iso koulu saattas saada suhteilla jostaki enemmänki. Tätä kautta jaetaan sitä hyvää vähän kaikille.” (Apulaisrehtori.) Pienissä hankinnoissa käytännöt ja periaatteet eivät ole koko koulun kattavia. ”Mitä niitä vihkoja oon käynyt tuolla hakemassa, niin kyllä näkyy olevan sekä kierrätyspaperista valmistettuja vihkoja, ja sitten taas ihan näitä tavallisia valkosia.” (Kotitalousopettajan sijainen.)

Halpatuotannon lisääntyttä hyvän ja kestävän hankkiminen on tullut entistä kalliimmaksi. ”Puhutaan hienoista ideoista ja periaatteista, mut siinä vaiheessa, ku se tulee ihan oikeesti se käytännön raha vastaan, niin se saattaa olla, että joutuu syömään ideansa ja periaatteensa ihan sen takia, että saa koulun toimimaan.” (Apulaisrehtori.) Toisaalta hankintoja voi myös priorisoida. Opettajat kertovat hankkivansa joinakin vuosina kestävää ja vähän kalliimpaa, ja siirtävänsä silloin muut, vähemmät tärkeät hankinnat seuraavaan vuoteen. Kertakäyttöisiä tuotteita pyritään välttämään, ja pitkäikäisiä suosimaan. On tärkeää, että laitteita voi huoltaa ja korjata. Myös korjaus- ja huoltopalvelut on kilpailutettu.

Kirjoja tilattaessa ensisijainen kriteeri on, että niiden avulla voidaan toteuttaa opetussuunnitelman mukaista opetusta. Kirjatilaus on tarveharkintainen, eli kaikkia kirjoja ei vaihdeta tietyin väliajoin uusiin. Opettajat käyvät keväisin yhdessä läpi oppikirjojen kunnon, ja tekevät sen mukaan tilaukset seuraavaa syksyä varten. Esimerkiksi tänä vuonna ekaluokkalaisia opettava kertoo seuraavan vuoden ”ykkösopettajalle”, mitä kirjoja hän tälle jättää. Tiedot kootaan ”kierrätettävät kirjat” -listaan. Kirjojen kierrätys pyritään maksimoimaan käyttämällä yleisesti samaa, hyvälaatuista kirjasarjaa. Jos jostain sarjasta on säilynyt 10 kirjaa hyvässä kunnossa, niitä käytetään edelleen, ja samaa sarjaa tilataan lisää. On vuosia, jolloin uusia kirjoja ei tarvitse tilata lainkaan.

Valmiiksi huonokuntoisia kirjasarjoja pyritään välttämään. Joissakin sarjoissa saattaa olla heikko nide, jolloin ne hajoavat muutaman vuoden kierron jälkeen. Opettajien mukaan kirjojen laatu on parantunut vuosi vuodelta. Jos kuitenkin tiedetään jo ennalta, että jotain kirjaa, esimerkiksi henkilökohtaista työkirjaa, käytetään vain muutaman vuoden ajan, sitä ei kannata hankkia kovakantisena, joka on aina pehmeäkantisesta kalliimpi vaihtoehto. Uuden opetussuunnitelman vaiheittainen käyttöönotto hankaloitti hieman kirjojen kierrätystä lukuvuoden 2005–2006 aikana, koska suunnitelman mukaisia asioita ei välttämättä ollutkaan kaikissa vanhoissa kirjoissa. Tämän vuoksi paperinkulutus

on voinut tänä aikana kasvaa. On saatettu ostaa yksi uusi kirja ja kopioida siitä vanhasta kirjasta puuttuvia kohtia koko luokalle.

Yksittäisillä opettajilla saattaa olla yhteistyötä koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Apulaistrehtori on hankkinut tutulta yksityisyritykseltä opettajille mappeja ja oppilaille työtakkeja. Takit koulu sai, kun tutun yrityksen nimi muuttui. ”-- sieltä tuli hirveesti ihan pakasta vedettyjä työtakkeja, ehkä kerran, kaks käytetty. Niin ne on nyt jo meillä teknisessä puutyössä ja tuolla kemian välineistössä.”

Vahtimestari hankkii koululle toimisto- ja käsipaperit, lamput ja muut kiinteistön ylläpitoon liittyvät tavarat. Tiedetyt tuotteet, kuten kopiopaperit, vessa- ja käsipaperit, tulevat suoraan keskusvarastolta, eikä niiden kohdalla voi valita eri vaihtoehtojen välillä. Toiset, pienemmät erät, vahtimestari hankkii sieltä, minkä on kokenut itse hyväksi paikaksi. ”*Lukkojen voiteluöljyt ja nämä mää ostan K-Raudasta ja tuolta. Eli määki käytän aseöljyä nuissa lukoissa. Se on pakkasenkesto 54. Se toimii aina.*” Vahtimestarin mielestä koululla panostetaan tuotteiden pitkäkestoisuuteen. ”*Siis ainahan koulu hankkii semmosen, mikä kestää mahdollisimman kauan.*” Amurissa paperia on säästetty myös siten, että nykyinen vahtimestari ei tilaa edeltäjiensä tavoin joka vuosi turhaan, kaiken varalta A3-paperia varastoon. ”*Eli A3:sta me ei tilata kymmeneen vuoteen, kun meillä on 35 laatikkoo. Sitä on tilattu vaan, ja niitä ei mee vuodessa kun yks laatikko korkeintaan.*” (Vahtimestari.)

Amurissa on kiinnitetty huomiota pehmeän paperin kulutukseen. Vessoihin saatiin kaupungin varastolta ilmaiseksi lukolliset vessapaperitelineet ja kiinteät käsipaperitelineet. Vahtimestari laskee, että uusilla telineillä koulu säästää 48 rullaa vessapaperia ja säkillisen käsipaperia kuukaudessa. Suljetusta telineestä paperia tulee otettua avonaista vähemmän, ja siihen mahtuu kerralla kaksi vessapaperirullaa. ”-- ei tarvi olla jatkuvasti vaihtamassa.” (Vahtimestari). Oppilaiden on entistä vaikeampaa tehdä lukollisille telineille ilkivaltaa. ”-- joskus käy sillain, että ne vetää sen nelkytäkaheksan metriä sieltä tuleen näin kasalle siihen. -- Kun ei ollu lukollisia, niin ne heitti vessan ikkunoista pihalle niitä.” (Vahtimestari.) Myös siivoojat ovat huomanneet muutoksen: ”-- sillon, kun ne oli vaan siinä seinässä aina rulla, niin siellä ne oli vessanpytyssä”. Toisaalta ilkivalta on Amurissa vähäistä. ”-- ei voi sanoo, et se mikään ongelma olis. Et jos nyt vuoden aikana yks tai kaks rullaa on vedetty lattialle kokonaan niin, ei se nyt kauheesti viä--.” (Vahtimestari.) Valvonnalla voitaisiin vähentää käsi- ja vessapaperin kulutusta, mutta sen toteuttaminen olisi hankalaa. ”-- paperia ei voi ruveta säännösteleen, että annetaan muutama arkki, ja sitte voi mennä vessaan. Vaan kyllä se rulla täytyy olla siellä.” (Vahtimestari.) Myös käsienpesuainetelineet ja siivouksen annostelulaitteet vä-

hentävät käytettävän pesuaineen määrää. Kanisterista tulee kaadettua helpommin liikaa kuin annostelijasta.

Lukolliset wc-paperitelineet ja entisten pumppupullojen tilalle hankitut saippua-annostelijat ovat vähentäneet kulutusta ja jätettä.
©: Tanja Juvani.

Koulun viikonloppukäyttö lisää ajoittaista paperinkulutusta. Huolimattomuus aiheuttaa turhaa jätettä. ”*Ku se on vaan monta kertaa, sieltä otetaan, ja tulee iso nippu, ja vähän pyyhkästään ja roskakoriin.*” (Siivooja 1). Toisaalta syynä tähän voivat olla huonosti toimivat käsipaperitelineet. ”*Kun vetää, niin sieltä tulee monesti enemmän kun yks paperi, kun haluaa vaan sen yhen --. Sitähän menee sitte roskeen puolet.*” (Siivooja 2.) Uudet käsipaperitelineet eivät siis välttämättä olleetkaan hyvä hankinta.

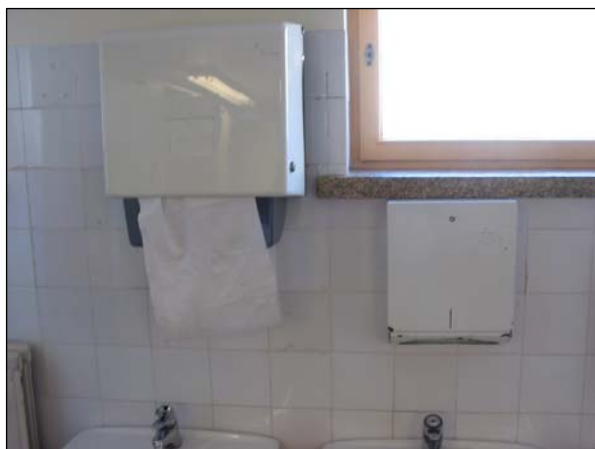
Käsipyyhepaperijätettä syntyy vahtimestarin arvion mukaan noin säkillinen viikossa. Amurissa vain ulkona sijaitsevassa wc-rakennuksessa on kangaspyyhetelineet. Koulukiinteistön viidessä kerroksessa on yhteensä 10 käsipaperitelinettä, ja wc-tiloissa lisäksi omat telineet. Rullattava kangaspyyhe ei tuota jätettä, mutta ei ole kovin hygieeninen, jos oppilaat eivät vedä rullaa, ja pyyhkivät kätensä samaan kohtaan kuin edellinen pesijä. Koululla on ajateltu, että yläluokkien puolella kangaspyyhe voisi toimia. Kertakäyttöpapereiden valintaa puoltaa se, että niillä on käsienpesun lisäksi muitakin käyttötarkoituksia. ”*-- siihen [kangaspyyhkeeseen] ei pyyhitä nenäänsä eikä kuivata pyöränsatulaa (naurahtaa).*” (Siivoustuotantopäällikkö). Biojätteeseen käsipaperia ei vahtimestarin mukaan voi laittaa, vaikka paperi itsessään maatuva onkin, koska seassa on aina muovia. Tamperelaisissa päiväkodeissa käsipaperit laitetaan biojätteeseen ja käsipyyhepaperit puolitetaan. Ilmeisesti on katsottu, että koulumaailmassa, jossa yksiköt ovat päiväkoteja suurempia, käsipaperin tarkka lajittelu ja säännöstely eivät onnistuisi yhtä hyvin.

Käsiapereissakin on eroja. Perinteinen, monin kerroin taitettu, niin sanottu C-malli ei aukea automaattisesti kokonaan, vaan ihmiset aukaisevat sen yleensä kaksinkertaiseksi. Tällöin puolet paperis-

ta menee hukkaan. Siivoustuotantopäällikkö pitääkin haitarimallia C-mallia parempana, koska se aukeaa helposti kokonaan, ja yksi paperi riittää. ”Niin näähän ny on semmosia pieniä juttuja, mutta periaatteessa sillon, kun paperia menee valtavasti, niin mun mielestä sillä on hirvee merkitys.” (Siivoustuotantopäällikkö).

Siivoustuotantopäällikkö penää koko kaupunkikonsernin yhteistä periaatepäätöstä käyttää tiettyä käsienkuivaustapaa kaikissa yksiköissä. ”-- mennään me mihin kouluun tahansa, niin siellä on samanlaiset jutut. -- ohjattais siihen tiettyyn systeemiin, mikä sit todettais, että se on jollain kriteerillä hyvä. (Siivoustuotantopäällikkö.) Raadissa asiaa pohdittaisiin kaupungin eri yksiköiden kesken. Päällikkö on keskustellut raadin perustamisesta ympäristökeskuksen ja Logistiikan kanssa. Mukana olisi hyvä olla myös käyttäjiä ja rakennuttajia, jotka ”tietää sitten, mitä ollaan sovittu. Et ne pistää sit, kun saneerataan tai tehdään uutta, niin pistää jo tietynlaiset annostelijat sinne.”

Jotkut yksiköt haluavat miellyttää erilaisia käyttäjiä hankkimalla monenlaisia välineitä. ”-- kaikista hulluinta on se, että siellä on miljoona erilaista telineettä ja miljoona erilaista systeemiä. Yhdessä vessassa saattaa olla paperit ja käsipyyhkeet, pyyheannostelijat vierekkäin.” (Siivoustuotantopäällikkö).

Jos valmiin järjestelmän joutuu muuttamaan, se voi merkitä rahan menoa. ”Joka puolella on tommonen teline, eli mihinkä tulee paperit. Jos se lähdetään muuttamaan joksku muuks. Niin tietää rahaa paljon.” (Vahtimestari.)

Samassa wc-tilassa saattaa olla monta erilaista telineettä. ©: Tanja Juvani.

Puhuttaessa muovin ja käsipaperin suuresta määrästä kuivajätteessä sekä siivoustuotantopäällikkö, vahtimestari, Tampereen Aterian asiakasvastaava että huoltoteknikko tuovat esille jätteenpolton. Heidän mielestään voisi olla järkevintä polttaa energiajäte niiden syntypaikalla koulun omassa uunissa tai erillisessä polttolaitoksessa, jos energiajätettä aletaan jossakin vaiheessa lajitella erikseen. ”-- meilläki on vanha toi pannuhuone, missä on hiilillä lämmitetty aikasemmin, niin koulu rupeis polttaan omat jätteensä. Silloin ei kaatopaikka niin ku kuormitus mitenkää. Lyödään käsipaperit meneen sinne, sauhuna ilmaan.” (Vahtimestari.) Samaan hengenvetoon vahtimestari toteaa, että poltosta koituisi omat päästönsä ilmaan. Kuljetuksesta erilliselle jätteenpolttolaitokselle kertyisi lisää päästöjä ja kustannuksia.

Ruokalan hankinnat on keskitetty Tampereen Aterian ja Logistiikan hoidettaviksi. Ruokalan henkilökunta kokee keskittämisen positiivisena, omaa työtään helpottavana asiana. Amurissa ruokapalveluesimies tekee tilaukset ennalta määrätyistä paikoista muiden työntekijöiden kerätessä puutelistaa esimiehen avuksi. Vaikka tietyt hankintapaikat on jo valmiiksi kilpailutettu, yksittäinen ruokala voi tehdä vielä valintoja. Amurissa tuotteet pyritään tilaamaan mahdollisimman suurissa, kierrätettävissä pakkauksissa ja suurissa erissä Tampereen Aterian hankintaohjeiden mukaisesti. Viisi pahvista Novobox-laatikkoa vastaa sataa yhden litran maitopurkkia.

Lihat tulevat 2–3 kilon pusseissa. Koululla kuluu vähintään 25 kiloa lihaa päivässä, joten lihaa voitaisiin tilata suuremmisakin pakkauksissa. *”Mutta sekään ei oo aina meiän valittavissa. Se on aina noi valmistajat, jotka ne määrää, mihkä astioihin ne laittaa.”* (Ruokapalveluesimies.) Valmistajiin voi koettaa vaikuttaa. *”-- se vuorovaikutus meiltä sille toimittajalle, että me tarvitaan se suurempi pakkauskoko. Sillä me ehkästään sitä jätteen syntyä.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Tekeillä olevan ympäristöohjelman avulla Tampereen Ateria toivoo jättepolitiikkansa selkiytyvän. Tavarantoimittajat aiotaan ottaa mukaan ohjelman suunnitteluun, jotta toiveet sopivista pakkausko'ista tulevat tiedoksi heillekin. Tampereen Ateriassa uusia tuotteita ja laitteita hankittaessa huomioidaan niiden käyttöikä. *”-- kyllähän me kaikki, mitkä mahdollisesti hankitaan, sillä ajatuksella, että kestoikä on pitkä.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Palautettavista kuljetuslaatikoista ei synny turhaa pakkausjätettä. Suurimmat tavarantuottajat käyttävät niitä, jos tuotetta tilataan minimimäärä. Sämpylät kulkevat tamperelaiskouluihin panttilaatioissa. Säästö on suuri, sillä kuuden sämpylän pusseja kertyisi yhteensä noin 130 vajaata 700 oppilasta ja 70 opettajaa kohden. Vihanneksissa vaadittu minimimäärä on liian suuri. *”No tällä hetkellä vihanneksia ei oo. Kaikki ei pysty ottaan, kun se myyntierä on heillä niin iso. Se niinku meillä sitoo sitä. Ne menee vähän niinku ristiriitaan sinänsä. Me voitais käyttää, mutta ei sitä tuote-erää, minkä he myy, koska se on liian suuri.”* (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Aikaisemmin monet ruokalan tuotteet tulivat muovisissa, mustissa dynolaatikkopakkauksissa. Kanaa ja lihaa sisältäneitä dynoja ei voinut hygieniasyistä käyttää uudelleen, mutta muiden dynolaatikoiden kierrätys oli tehokasta. Niitä hyödynnettiin säilytys- ja kuljetusrasioina kaikelle mahdolliselle. Toisaalta dynoja tuli aikaisemmin niin paljon, ettei kaikkia voitu millään käyttää uudelleen. *”Dynokausi oli ihan kauhee mun mielestä, minkä mä oon eläny, -- kaikki tuli dynoissa. Muutaman kilon muovi, niitä oli kasakaupalla. Ja mikä se käyttö sen jälkeen?”* (Tampereen Aterian asiakas-

vastaava.) Nykyään esimerkiksi kanat, lihat ja salaattit pakataan muovipusseihin, jolloin jätettä syntyy aiempaa vähemmän. Vastaavasti isoista valmismehuista on siirrytty tiivismehuihin, jolloin jätteen määrä on suhteellisesti vähentynyt. Pidemmässä historiallisessa tarkastelussa hankinnoissa tapahtunut muutos on suuri. Puolivalmiita ruokia ja valmiita raastesalaatteja puoltavat käytön helpous ja ruoanlaiton nopeus.

-- lihat on alun alkaen tullu luineen päivineen, ja niitä on keitetty ja irroteltu, ja nyt ne tulee valmiina vakuumipakkauksissa, ja höyryssä vaan kuumennetaan ja lisätään kastikkeeseen. Ihan täysin muuttunu kaikki. Ihan kasviksista myöten, kun kasviksia tulee, ja käytetään pakasteena paljon, ja on muutenki valmiita raasteita. Ennen ne tuli ihan multajuttuna kaikki, ja ihan vanhanaikaisesti laariin pudotettiin perunat. Että nykyään ne on valmiiks kuorittuna ja kaikki tulee. Että täydellinen muutos. (Ruokapalvelutyöntekijä.)

Niin siivouksen, kotitalousluokan kuin ruokalan hankinnoissa tuli esille, että tavaraa ei kannata tilata kaiken varalta varastoon. ”-- se on yks, että meidän pitäs hankkia aina tarvittava määrä niitä elintarvikkeita, eli sen todellisen tarpeen mukaan. -- ei turhaan oteta sitä tavaraa sinne, ja sitten vähän niinku käytetä sitä siinä rinnalla, jollon sitä jätettähän syntyy taas enemmän.” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.) Tampereen Ateria pyrkii hankkimaan kestäviä, pitkäikäisiä laitteita, joita voi huoltaa. Leasing-sopimuksessa olevien tuotteiden tavarantoimittajat ottavat pakkaukset mukaansa ja hävittävät ne itse, jolloin puhutaan tuottajan vastuusta.

Kotitalousluokassa ruokaa valmistetaan pienryhmissä, joten opettaja hankkii tuotteet neljän hengen pakkauksissa. Suurimman osan tuotteista hän tilaa puhelimitse Pyynikintorin Lihasta, jolloin hän ei pääse itse näkemään tuotteita eikä tekemään valintoja esimerkiksi pakkausmateriaalien perusteella. Sopivan pakkauskoon lisäksi edullisuus on tärkeä kriteeri. Kansainvälisten aterioiden kurssia varten kotitalousopettajan sijainen ei pitänyt järkevänä ostaa maustekaupasta isoa puolen kilon pussia erikoista maustetta, koska sitä aiottiin käyttää vain muutama ruokalusikallinen.

Tuotteet ja niiden hankintakriteerit vaihtelevat yksiköittäin suuresti. Hinta-laatusuhteen lisäksi tärkeitä hankintakriteerejä ovat käyttötarkoitus, kestävyys, käyttöikä, korjattavuus ja pakkausmateriaalien lajiteltavuus. Keskittäminen ja kilpailuttaminen ovat tehostaneet ja yhdenmukaistaneet hankintoja ja helpottaneet yksittäisen työntekijän työtä. Toisaalta yksittäinen työntekijä joutuu tyytymään kilpailutuksen lopputulokseen. Yksittäisillä koulutoimijoilla ei ole paljon vaikutusvaltaa, sillä kriteerit ja valinnat on tehty jo kilpailutusvaiheessa. Keskittäminen ei ulotu kaikkein pienimpiin hankintoihin, ja joustamisen varaakin on, kuten yhteistyö omien suhdeverkostojen kanssa, pakkauskojen valinta tai kotitalousluokan perinne hankkia tarvitsemansa tuotteet lähikaupasta.

Koulun aikuiset ovat kaikki omalla toiminnallaan ja valinnoillaan esimerkkeinä lapsille ja nuorille. On tärkeää pohtia, tarvitaanko uutta tavaraa lainkaan.

-- kun jätettähän on se, että joku tavara tai juttu tulee turhaks, niin ylipäättään, kun tehdään hankintoja, niin täytyy varmaan miettiä, että onks se tarpeellinen se hankinta. Tarvitaanko me se uus pöytä, tuoli, vai voidaanko me kunnostaa se vanha? Vai taas toisaalta tosiaan, että ostetaanks semmosia tuotteita, jotka on kunnostettavissa? Vai niitä halvempia, joita ei voi kunnostaa? (Huoltoteknikko.)

Lajittelusta, tavaroiden kierrätyksestä ja jätteen synnyn ehkäisystä on tullut vähitellen rutiinia. ”-- saatetaan sanoa, että ’no noinhan me ollaan aina tehty’. Niin nyt se onki se standardi, mistä pitäis lähteä liikkeelle.” (Apulaisrehtori.) Ympäristöasioita ei pidetä enää haihatteluna, vaan ”se on kaikkien yhteinen vastuu nykyään. Sillon taas sille työlle tulee semmonen luonteva pohja, että halutaan-kin tehdä, eikä vaan sen takia, että joku määrää --.” (Rehtori.) Myös tavarantoimittajat ovat alkaneet 2000-luvulla kiinnittää entistä enemmän huomiota tuotteen alkuperään ja pakkauksiin.

6 HALLINNOLLINEN OHJAUS

Tässä luvussa tuon esille, miten hallinnollinen ohjaus, eli kaupungin ympäristöpolitiikka ja opetussuunnitelma, määrittävät Amurin koulun jätepolitiikkaa. Osana hallinnon ohjausta käsittelen koulun toimijoille annettua koulutusta. Samalla pohdin tiedotuksen ja vuorovaikutuksen roolia ohjauksen integroimisessa käytännön tasolle. Luvun lopuksi tarkastelen koulun byrokraattisen kentän heikkouksia ja vahvuuksia.

6.1 Kaupungin ympäristöpolitiikka

Kaupungin ympäristöpolitiikan vaikutuksia arvioin ensi sijassa kirjallisen materiaalin, ja lisäksi haastatteluissa esille tulleiden käytäntöjen pohjalta. Kysyin haastateltavilta erikseen lähinnä ympäristöstrategian vaikutuksista koulun jäteasioihin. Paikoitellen haastatteluissa sivuttiin myös muuta kaupungin ympäristöpolitiikkaa, johon luon tarkemman katsauksen luvussa 2.4.

Vuonna 2000 toteutetussa kaupungin ympäristöpolitiikan auditoinnissa kerrotaan, että kouluissa on ympäristöpoliittisen ohjelman pohjalta toteutettu seuraavia toimenpiteitä jätteen määrän vähentämiseksi: 1) peruskouluille on laadittu koulukohtaisia jätehuoltosuunnitelmia, 2) koulujen jätehuoltoa on tehostettu lajittelumahdollisuuksia lisäämällä ja 3) jättemateriaalien uusiokäyttöä on lisätty askartelussa ja käsitöissä, joissa hyödynnetään esimerkiksi koulujen keittiöistä tulevia kertakäyttöisiä säilytysastioita. (Kiuru 2000, 58–60.) Vaikka lajittelu on 2000-luvun loppupuolella kehittynyt ja muuttunut osaksi arkea, Volannon (1997) jätehuoltoselvityksessä ongelmalliseksi koettu käsipyyhepaperi täyttää koulujen kuivajäteastiat tänäkin päivänä.

Tilakeskuksen jätekartoituksen (Teittinen 2004a) pohjalta tehdyt Tampereen koulujen lajitteluohjeet (Teittinen 2004c) on lähetetty kaikille kouluille. Seudullisen jätestrategian pohjalta luotava kaupungin oma jätestrategia on vasta luonnosvaiheessa, joten varsinaisen jätestrategian vaikutukset nähdään myöhemmin.

Kysyin haastateltavilta erikseen kaupungin ympäristöstrategian vaikutuksesta koulun jäteasioihin. Opetushenkilökunta ja suurin osa hallinnon tason haastateltavista näki, että ympäristöstrategia vaikuttaa jäteasioihin ”siellä taustalla”, esimerkiksi erilaisissa ohjeistuksissa. Hallinnon edustajista huoltoteknikko oli ollut mukana laatimassa ympäristöstrategiaa ja selvittänyt strategiaa varten eri kiinteistöjen jättemääriä. Hänen mukaansa esimerkiksi metallia alettiin kerätä kouluilla, koska yksi ympäristöstrategian tavoite oli lisätä lajittelua. Rehtorin ja apulaisrehtorin mukaan ympäristöstrategia näkyy hankintasuunnitelmassa ja -listauksissa sekä hankintapaikkojen pisteytyksissä. Apulaisrehtorin mielestä ympäristöasiat tulevat kouluilla esille jo luonnostaan, ja ympäristöstrategia on tuonut niihin korkeintaan tarkennuksia. Sitä vastoin kotitalousopettajan sijaiselle, vahtimestarille, ympäristöagentille ja siivoojille strategia ei ollut lainkaan tuttu.

Käytetyn valkoisen paperin määrän vähentäminen on yksi tärkeä mittari ja tavoite kaupungin ympäristöstrategiassa. Tavoitteen saavuttaminen on kuitenkin ollut vaikeaa. Vuoden 2005 ympäristöstrategian muista mittareista osa toteutui koko kaupungin mittakaavassa. Terälahden oppimiskeskukselle myönnettiin vihreä lipun käyttöoikeus. Sen sijaan valkoisen A4-kopiopaperin kulutus oli samaa tasoa vuosina 2004 ja 2005: 85 300 riisiä. (Tampereen kaupunki 2005a ja 2005b.) Haastatteleman Amurin koulun opettajat muistivat ympäristöstrategian tai jonkin kaupungin ohjeistuksen olleen taustalla kampanjassa, jossa tiedotelappujen avulla neuvottiin säästäviä kopiointitapoja ja konkretisoitiin, kuinka paljon paperia kuluu, kun jättemäärä muutetaan kiloiksi ja metreiksi.

***Ympäristövastaava 1:** Et kuinka paljon sitä kuluu.*

***Ympäristövastaava 2:** Tuli joku summa, kymmeniä tuhansia kiloja.*

***Ympäristövastaava 1:** Joku Näsinneulan korkunen tai jotakin.*

***Ympäristövastaava 2:** Korkunen jäteläjä.*

Koulutoimen kestävän kehityksen ohjelmassa mainitut keinot liittää ympäristöasioita koulun arki-käytäntöihin ovat toteutuneet Amurissa hyvin. Koululla järjestetään vuosittain ympäristöteemapäi-vät, jolloin yläluokkalaiset vierailevat eri jätelaitoksilla ja siivoavat koulun sisätiloja, ja alaluokka-laiset järjestävät kirpputorin ja siistivät koulun piha-aluetta. Koululuokkiin on lisätty mahdollisuus lajitella keräyspaperia ja satunnaisesti myös pahvia. Oppilaille on annettu vastuuta lajittelemisesta. He osallistuvat luokkien jäteastioiden tyhjentämiseen. Amurin koulun ympäristöagenttioppilaat ovat monin tavoin aktiivisia koulun ympäristöasioiden kehittämisessä.

Ympäristövastaavaopettajien ja rehtorin mukaan juuri kaupungin ympäristöpolitiikka on vaikuttanut siihen, että koululle on tehty oma jätteidenlajitteluohje ja kestävän kehityksen ohjelma. Niiden kaut-ta ympäristöpolitiikka on vaikuttanut koulun arkeen ja jätepoliittisiin käytäntöihin, ja edistänyt en-nen kaikkea lajittelua.

Kaupungin kestävän kehityksen ohjelma velvoittaa kouluja järjestämään oman jätehuoltonsa ja lajit-telunsa. Jokainen koulu päättää itse, mitä lajitellaan. Seuraavaksi käyn läpi Amurin koulun oman kestävän kehityksen ohjelman (Amurin koulu 2001a) pääkohdat ja niiden toteutumisen tekemieni haastattelujen ja havainnoinnin perusteella.

Toimenpide 1: ”Jätepaperi ja -pahvi lajitellaan luokissa, ja viedään ruokalan takana sijaitsevalle lastauspaikalle. Suunnitelmissa on jäteastioiden sijoittaminen katettuun tilaan.”

Haastatteluissa kävi ilmi, että paperi lajitellaan erikseen lähes joka luokassa. Paperinkeräysastian tyhjentäminen on ainakin yläluokilla oppilaiden vastuulla. Pahvin lajittelu ei ole yhtä systemaattista kuin paperin, vaan sitä kerätään luokissa tapauskohtaisesti ja varastoidaan väliaikaisesti varasto-huoneisiin. Pahvin viemisestä jätetilaan huolehtivat oppilaat ja opettajat yhdessä. Jäteastiat sijaitse-vat ruokalan takana lastaustilan läheisyydessä. Katettu jätetila saataneen koulun peruskorjauksen yhteydessä vuonna 2009.

Monet haastateltavat mainitsivat, että alaluokkalaisilla menevät paperi, pahvi ja kuivajäte sekaisin ulkoastioilla. Opettajilla tai vahtimestarilla ei ole aikaa eikä resursseja valvoa jätetilassa käyntiä. Yläluokkalaisilta lajittelu jo sujuu.

Toimenpide 2: ”Keittiöhenkilökunta huolehtii ruokalan biojätteen lajittelusta. Opettajanhuoneessa on omat biojäteastiansa.”

Nämä asiat vahvistuivat haastatteluissa perinteisiksi käytännöiksi. Keittiöhenkilökunta huolehtii kaikista ruokalasta tulevista jätteistä, ei ainoastaan biojätteestä. Opettajanhuoneessa on oma biojäteastia, jonka tyhjentävät kouluavustajat. Opetushenkilökunnan mielestä astian tyhjennys kuuluisi siivoojille, jotka taas siirtäisivät vastuun jätteen tuottajille eli opettajille. Tästä lisää luvussa 7.

Toimenpide 3: ”Paristoille, maaleille ym. ongelmajätteille on omat astiansa, jotka tyhjennetään vuosittain.”

Oman tutkimukseni perusteella tämä toimenpide on toteutunut. Koululla on oma varastotila ongelmajätteille. Opettajanhuoneessa on erillinen paristonkeräysastia. Ympäristöagenttioppilas toi kuitenkin esille, että myös oppilailta voi syntyä ongelmajätteitä, kuten paristoja, mutta oppilaille ei ole osoitettu erillistä astiaa tai paikkaa näitä jätteitä varten. Tästä lisää luvussa 7.

Toimenpide 4: ”Lasi- ja metallijätteelle erilliset astiat koulun sisällä” -ohje on osittain vanhentunut. Vuonna 2005 hankittiin metallinkeräysastia muiden ulkoastioiden viereen ruokalan taakse. Lasia varten ei ole erillistä ulkoastiaa, vaan sitä kerätään erikseen fysiikka-kemian ja kotitalouden luokista, joista se toimitetaan kerran vuodessa yleiseen hyötyjätepisteeseen. Haastatteluissa ei kuitenkaan selvinnyt, onko koulun sisätiloissa erillistä lasinkeräysastiaa, vai huolehtivatko fysiikka-kemian ja kotitalousluokan opettajat lasin suoraan vahtimestarille.

Vaikka monet koulun kestävän kehityksen ohjelman tavoitteista ovat toteutuneet, itse ohjelma ei ollut tuttu muille haastateltaville kuin opetushenkilökunnalle.

Koulun jätteidenlajitteluohjeessa on lueteltu tarkasti kaikki koululla syntyvät jätteet ja niistä vastaavat toimijat (Amurin koulu 2001b). Opettajien mukaan ohje on jaettu kaikille koulun toimijoille. Opetushenkilökunnalle, apulaisrehtorille, vahtimestarille ja rehtorille ohje olikin tuttu, mutta muut toimijat, kuten ympäristöagenttioppilas, toinen siivooja, ruokalan väki ja kotitalousopettajan sijainen eivät olleet sitä nähneet. Ruokalan väellä on oma lajitteluohjeistuksensa. Hallinnon tason haastateltaville yksittäisen koulun ohjeet ja ohjelmat eivät olleet tuttuja.

6.2 Opetussuunnitelma

Opetussuunnitelma raamittaa vahvasti koulun opetusta. Se on koulun lainsäädännöllinen normi; suodatin, joka kertoo, mitä koululla voi ja ei voi tehdä. Ympäristöasiat on kirjattu valmiiksi suunnitelman tavoitteisiin ja oppiaineiden sisältöihin (kts. luku 2.5). Opetushenkilökunta korostaa, että periaatteessa kaiken koulun toiminnan tulee pohjautua opetussuunnitelmaan. Toiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä kuitenkin opetusta ja kasvatusta. Esimerkiksi siivoojan ja vahtimestarin tai ruokalan työtä suunnitelma ei rajaa.

Jäteasiat on sisällytetty opetussuunnitelman osioon ”Vastuu ympäristöstä ja kestävästä tulevaisuudesta”. Ne näkyvät eri oppiaineissa ja kurssisisällöissä esimerkiksi ympäristötiedossa, biologiassa ja kotitaloudessa. On jokaisen opettajan omalla vastuulla, miten he jäteasioista kertovat ja miten niitä painottavat. Biologia on monen haastateltavan mielestä ympäristö- ja jäteasioiden kannalta keskeinen oppiaine. Biologian tunnilla kierrätyksestä ja jätteen synnyn ehkäisystä puhuminen on luontevampaa kuin vaikkapa matematiikan, uskonnon tai musiikin tunneilla. Biologian ja maantiedon opetuksessa luonto ja lähiympäristö korostuvat seitsemännellä luokalla, josta eteenpäin opetussisältöjen ympäristöteemat vähitellen syvenevät ja laajenevat.

Jäteasiat ovat hyvin konkreettisesti esillä myös kotitaloudessa. Ruokaa tehdessä syntyy monenlaisia jätteitä, joiden lajittelusta ja jäteasioiden tyhjennyksestä oppilaat huolehtivat itse. *”No kyllä ainaki kotitalouden opetussuunnitelmassa on sanottu, että pitää oppilaillekin opettaa jäteasioita. -- mitenkä kierrätetään, mitä saa laittaa pahvinkeräysastiaan, mitä biojäte on, mitä tehdään ongelmajätteelle, mitä on ongelmajätteet. Eli hyvin kattavasti käytiin näitä läpi.”* (Kotitalousopettajan sijainen.) Jätteiden syntyä koetetaan ehkäistä käyttämällä raaka-aineita säästäväisesti. Kuvaamataidon tunneilla askartelumateriaali on usein kierrätettyä. Kun oppilaat tekevät ympäristö- tai kierrätystaidetta, tietoisuus ympäristöasioista kasvaa oman tekemisen kautta.

Jätteiden lajittelua tuodaan esille paitsi oppiaineiden sisällöissä, myös erilaisissa tapahtumissa opetussuunnitelman aihekokonaisuuden ”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä kehityksestä” velvoittamana. Amurin koulun rehtori nostaa ympäristöagenttitoiminnan yhdeksi esimerkiksi siitä, miten ympäristövastuuta korostava aihekokonaisuus toteutuu, kun oppilaat ottavat itse vastuuta tulevaisuudesta ja ympäristöstä. *”Että sillan vasta asioilla on vaikuttavuutta, kun saadaan ihmiset itse kiinnostuun. Kannettu tieto ei kaivossa pysy, niin kun hyvin tiedetään.”* (Rehtori.)

Opetussuunnitelma rajoittaa opetusta. Jos opettaja haluaa tehdä jotakin opetussuunnitelmaan kuulumatonta, ”opettajalle sanotaan, että tosi kiva, mutta se on sun vapaa-aikaas, tai oppilaiden vapaa-aikaa” (Rehtori). Käytännössä kuitenkin ”aika monenlaista pystyy koulussa tekemään, ja aina löytään siihen perustelut sieltä opetussuunnitelmasta” (Rehtori). 10 vuotta kerrallaan voimassa oleva opetussuunnitelma on niin yleispätevä tavoitesuunnitelma, että se mahdollistaa hyvin monenlaista toimintaa. Pitäytyminen opetussuunnitelmassa rajoittaa kouluja lähtemästä mukaan ylimääräisiin projekteihin. Harva koulu on hakenut Vihreän Lipun käyttöoikeutta, mikä on kouluja yleisemmin käytössä päiväkodeissa.

Rehtorin mielestä erilaiset ohjelmat ja suunnitelmat mahdollistavat jätepolitiikan toteutumista opetussuunnitelman rinnalla. Kestävän kehityksen ohjelmat, ympäristöstrategia, opetussuunnitelma ja jätteiden lajitteluohje ohjaavat kaikki koulun arkea ympäristömyönteiseen suuntaan. ”Se, miten käytäntö valuu koulutasolle, niin kyllä siellä useimmiten on yleisempi tahto tai näkemys tai kehittäminen, ympäristöohjelma tai vaikka opetussuunnitelmallisen pohdinnan kautta, josta sit se kehittäminen siirtyy sinne koulutasolle. Jotkut juurethan aina kaikella toiminnalla on.” (Rehtori.)

6.3 Koulutus

Helmi-maaliskuussa 2006 vahtimestareille, huoltomiehille ja siivoojille järjestettiin koulutustilaisuus, jossa käsiteltiin yhteistyötä koulukiinteistössä. Kävin läpi koulutustilaisuuden kulkua tarkemmin luvussa 2.2. Kysyin mielipiteitä ja kokemuksia tilaisuudesta niiltä haastateltavilta, jotka olivat tilaisuutta järjestämässä ja joille koulutus oli kohdistettu.

Ajatus koulutustilaisuudesta perustui tarpeeseen parantaa koulujen energiansäästöä vahvistamalla vahtimestarin ja huoltomiehen yhteistyötä. Tilakeskuksen huoltoteknikko näkee jätehuollon kannalta merkittävimmäksi yhteistyön vahtimestarin ja siivoojien välillä, mutta epäilee, saatiinko yhteistyötä todella kehitettyä tilaisuuden avulla. Hän pitää tällaisia yhteisiä tilaisuuksia kuitenkin tärkeinä, sillä ”eihän me ehditä siellä kentällä kiertään ja kattoon, että miten se oikeesti toimii. Mutta se, että useissaki tilaisuuksissa oon ollu kertomassa näille käyttäjille”.

Monet haastateltavat kokevat tilaisuudesta olleen hyötyä ainakin yleisen tiedottamisen ja mehengen luomisen kannalta. Järjestelyissä mukana ollut kiinteistöyönjohtaja arvelee, että jäteasiat tulivat hyvin ymmärretyiksi, koska ne esitettiin ”kokonaisena, ei eriteltyinä paketteina”. Amurin

koulun siivoojat taas kokevat, että koulutus ei ollut tarkoitettu heille, vaan vahtimestareille ja huoltomiehille. Siivoojien mielestä ryhmätöissä keskityttiin yleisesti yhteistyön sujumiseen, ei niinkään yksityiskohtaisesti jättesioihin. Siivoustuotantopäällikkö on huolissaan siitä, että koulutustilaisuudessa mainittiin monien opettajien osaamattomuus tai haluttomuus lajitella. Yleisöstä kommentoitiin, ettei lajittelu kouluilla oikein toimi, ja keskustelu kääntyi syyttämään opettajia. Epäselväksi jäi, oliko kyse yleisestä ilmiöstä vai yksittäisten koulujen ongelmista, ja oliko syy lopulta opettajien.

Ryhmätöitä käytiin läpi niin hallintopalvelukeskuksessa kuin tilakeskuksessa. Ryhmätöiden keskeiset tulokset lähetettiin hallintoon ja koulujen ammattiryhmille. Moni arveli yhteistyön toimivan jo nyt hyvin siivoojien, vahtimestarin ja huoltomiehen välillä, mutta näiden ryhmien ja opettajakunnan välisessä yhteistyössä nähtiin parantamisen varaa. Moniammatilliset, viikoittaiset palaverit voisivat kehittää yhteistyötä ja tiedonkulkua koulun sisällä. Rehtori tai joku opettajista voisi olla mukana siivoojien, vahtimestarien ja huoltomiesten kokoontumisissa. Yksi vaihtoehto lisätä tietoa olisi koulun yhteinen tiedotusilmoitustaulu. Myös eri koulujen välisessä yhteistyössä nähtiin puutteita, mutta vahtimestarien tiimityöstä oli jo hyviä kokemuksia. Palautteenanto koettiin tärkeäksi: *”hauku kahden kesken, kehu kaikkien kuullen”*, oli yksi ryhmä kirjoittanut. Kriittisiäkin puheenvuoroja kuultiin muun muassa tilaaja–tuottaja -mallia kohtaan. Uuden toimintamallin takia tiedonkulku on joidenkin mielestä huonontunut, koska kaikki hoitavat omaa tonttiaan mahdollisimman tehokkaasti ja pienin kuluin.

Toisten ammattiryhmien työn arvostaminen nousi tärkeäksi, mutta oikeastaan annetussa tehtävässä oli jo sisäänrakennettuna valmis vastaus. Kun työntekijöiden tehtävänä oli pohtia toisten ammattiryhmien työn arvostamista, koulun sisällä tapahtuvaa yhteistyötä muun henkilökunnan ja rehtorin kanssa sekä tiedon kulun parantamista eri koulujen välisessä yhteistyössä, niin luonnollisesti ihmiset vastasivat, että kaikki nämä asiat ovat tärkeitä ja että niitä tulee kouluilla kehittää. Voisi siis kysyä, saatiinko tällaisella kysymyksenasettelulla kunnollista lisätietoa koulujen asioista. Toki jotkut pienryhmät olivat pohtineet yksityiskohtaisestikin, miten yhteistyötä voisi kehittää omassa kouluyhteisössä. Tällaisilla tehtävillä yhteistyön merkitys jää ainakin osanottajien mieliin.

Tilaisuudessa ei ollut mukana muuta koululla toimivaa henkilökuntaa, esimerkiksi opettajia, koska *”he tosiaan -- kuuluu tohon kopakkeeseen, ja sitte se porukka olis levinny liian laajaks”* (Kiinteistötyönjohtaja). Vaikka koulutustilaisuutta ei ollut tarkoitettu opetushenkilökunnalle, opettajien työsuojeluvuorot oli paikalla kuuntelemassa. Vastaavan koulutuksen voisi järjestää myös muille koululla toimiville ammattiryhmille. Koulutusta ei voisi kuitenkaan pitää samalla kertaa kaikille,

jotta osallistujien oppimisprosessi ei kärsisi liian suuren osallistujamäärän takia, eikä toisaalta opetustyö koulussa koko henkilökunnan ollessa koulutuksessa.

Kaikille kaupungin kestävä kehityksen vastaaville, tai ympäristövastaaville, kuten Amurissa sanotaan, on satunnaisia Tampereen kaupungin järjestämiä kestävä kehityksen koulutuksia. Vuoden 2006 keväällä koulutustilaisuuksia ei ollut järjestetty vielä lainkaan. Ympäristövastaavaopettajien mielestä jäteasiat ovat jo aika hyvin tiedossa opettajakunnalla, joten liiallinen tiedottaminen ja koulutus opettajien kesken ei ole tarpeen. Erityisesti biologian ja maantiedon opettajilla ympäristöasiat ovat tuttuja jo luonnontieteellisen yliopistokoulutuksen kautta. Biologian opettaja voi antaa oman tietämyksensä muiden opettajien käyttöön yhteistyön kautta.

Opetushallitus ja Tampereella opetusalan koulutuskeskus OPK tarjoavat vuosittain monia ympäristöalan koulutuksia. Tamperelaisten koulujen opetushenkilökuntien osallistumisista erikoiskoulutuksen kursseille päättää aluerehtori hallintoineen. Vuosittain on tarjolla satoja erilaisia kursseja, joten aluerehtorilla on suuri vastuu päättää, mihin koulutukseen alueella on tarvetta. Ympäristöasiat voivat kärsiä valinnassa, koska tarjolla on monia muitakin tärkeitä aiheita.

Siivoojille järjestetään koko- tai puolipäiväisiä koulutuspäiviä kaksi kertaa vuodessa. Niissä jätehuolto on aina mukana. Siivoojat pitävät koulutuksia hyvinä ja monipuolisina. Heitä kannustetaan kouluttautumaan myös ammatillisesti vaikkapa oppisopimuskoulutuksella. Koska kaikki eivät yhteisiin koulutustilaisuuksiin aina pääse, siivoustuotantoyksikkö suunnittelee järjestävänsä lähitulevaisuudessa jäteasioihin liittyvää koulutusta yhteistyössä Pirkanmaan Jätehuollon kanssa. Tarkoituksena on saada siivoojat kehittämään omaa kiinteistöään. Siivoustuotantoyksikkö ehdotti muille yksiköille kiinteistökohtaisia, kaikki ammattiryhmät kattavia koulutustilaisuuksia, mutta ajatus ei saanut kannatusta.

Tampereen Ateria järjestää keittiöhenkilökunnalle lyhyitä omavalvontakoulutuksia, joissa käsitellään myös jäteasioita. Hallintopalvelukeskus antaa vahtimestareille yleisopastusta perusjätehuollosta ja erityisiä varastointi- ja käsittelyohjeita ongelmajätteistä.

On tärkeää välittää tietoa monin eri tavoin. Koulut ja niissä toimivat ihmiset ovat erilaisia. Yhdelle sopii yksi, toiselle toinen tapa toimia. *”Toisille se saattaa mennä esimerkin kautta, toisille se voi mennä koulutuksen kautta, tiedottamisen kautta. -- Ja kun mahdollisimman montaa reittiä yritetään -- tietoja vierä ja levittää, niin mää ainakin olettaisin, että se perille meneminen on silloin vähän niin kun varmempaa.”* (Kiinteistötyönjohtaja.)

Koulun ympäristöagentit ovat saaneet ympäristöagenttikoulutuksen Terälahden koulussa sijaitsevassa Tampereen luontokoulu Korennossa. Agentit vievät kestävän kehityksen asioita, myös jäteasioita, eteenpäin muille oppilaille ja henkilökunnalle. Kaikille Tampereen seudun ympäristöagentteille järjestetään koulutuspäiviä 3–5 kertaa vuodessa joko Korennossa tai jollakin muulla tamperealaisella koululla. Koulutuspäivillä eri koulujen agentit tapaavat toisiaan ja tekevät yhdessä toiminnallisia harjoituksia. Viimeksi jäteasioita on käsitelty syksyllä 2003 ja 2005, jolloin oppilaat ovat perehtyneet muun muassa Ressun¹⁷ sekä Reppen ja Romun¹⁸ toimintaan. Koulun vetäjä Niina Mykrä aikoo vastaisuudessa noudattaa koulutuksessaan Tampereen kaupungin kestävän kehityksen vuosittain vaihtuvia teemoja.

Mykrä kertoo, että tähän mennessä jätteistä on pidetty yksi koko päivän koulutus joka toinen vuosi. Oppilaille on annettu koulussa toteutettavia tehtäviä jätteisiin liittyen. Koulutuksissa on paljon toiminnallisia harjoituksia. Lisäksi agentit opiskelevat jäteasioita verkkomateriaalipaketin avulla. Internetsivuilla on omat osiot 5.–6. luokkalaisille, 7.–9. luokkalaisille ja lukiolaisille. Osioissa on taustatietoa kuudesta eri aiheesta: kulutuksesta, energiasta, vedestä, ruoasta, kemikaaleista ja jätteistä. Verkkosivustolle on listattu erilaisia omalla koululla toteutettavia tehtäviä, kuten aamunavaus, joulukalenteri ympäristöystävällisistä lahjavinkeistä, jätteiden lajitteluopetusta opettajille, luokkiin paperinkeräyslaatikot, puuttuvan jätelaadun lajittelu kuntoon keskustelemalla asiasta rehtorin kanssa ja Älä osta mitään -päivään osallistuminen. Internetsivut ovat *”se jätteetön monistenippu, joka yleensä kaikenlaisista koulutuksista saadaan, -- materiaali, johon voi itsenäisesti palata, jos ei muista kaikkea puhuttua”*. (Mykrä 2006.) Annettujen tehtävien lisäksi agentit suunnittelevat ja kehittävät itse ympäristöaiheisia tempauksia, kyselyjä ja selvityksiä. Useimmiten omat tehtävät ovat koulussa toimivien aikuisten haastatteluja. Koulutukseen kuuluu myös palautejaksoja.

Ympäristöagenttikoulutuksen tarkoituksena on voimauttaa oppilaita ja saada heidät toimimaan itse ympäristöasioiden puolesta, ilman koululla toimivien aikuisten organisointiapua. Mykrä arvelee agenttikoulutuksen saavuttaneen uuden tason syksyllä 2006, jolloin yläluokkien agenteista on ensimmäistä kertaa syntymässä *”porukka, joka pitää yhteyttä koulutusten ulkopuolellakin.”* Agentit ovat tavanneet oma-aloitteisesti esimerkiksi kahviloissa. *”Tätä oikeastaan olen tavoitellut: että ym-*

¹⁷ Ressu on Pirkanmaan Jätehuollon jätteenkäsittelylaitos Tampereen Tarastenjärvellä. Ressussa valmistetaan kierrätyspolttoainetta voimalaitoksille.

¹⁸ Pirkanmaan Jätehuollon Repe-ongelmajäteauto ja Romu-metallinkeräysauto keräävät pirkanmaalaisista kunnista ongelmajätteitä ja metalli-, sähkö- ja elektroniikkaromuja.

päristöstä kiinnostuneet nuoret ympäri Tamperetta löytävät toisensa ja ryhtyvät yhdessä pähkäilemään, kuinka toimia ja elää niin, että ympäristöasiat paranisivat.” (Mykrä 2006)

Amurissa ympäristöagenttioppilaiden rooli on kuitenkin häilyvä. Tähän näyttää vaikuttavan merkittävästi se ympäristöagenttitoiminnan perimmäinen lähtökohta, että oppilaat toimivat keskenään, ilman opettajan valvontaa. Koulutuksen ja agenttitoiminnan tarkoituksena on *”voimauttaa oppilaita – antaa heille se tuntu, että he itse pystyvät tekemään asioita, eikä aikuisia varsinaisen toiminnan organisoimiseen tarvita.”* (Mykrä 2006). Tämä aiheuttaa kuitenkin sen tilanteen, että vaikka agentit ovat *”tosi hyvin toimineet sillain omatoimisesti”* (opettajakunnan edustaja), koulun muut toimijat kokevat heidän toimintansa sisäpiirin kerhoksi ja keskinäiseksi puuhasteluksi. Mykrä (2006) jatkaa: *”En tiedä olenko onnistunut... aika vaikeaa se oma aktiivisuus näille hyville ja taitavillekin oppilaille (joita agentit yleensä ovat) on.”* Ympäristöagenttien kaksitahoista roolia käsittelen tarkemmin luvussa 7.4.

6.4 Byrokratia

Tässä luvussa tarkastelen kaupungin byrokratian vaikutusta yhteistyöhön. Monet koulun työntekijät ovat kaupungin eri hallintoyksiköiden alaisia. Peruskoulussa toimijoiden moninainen kirjo asettaa oman haasteensa jäteasioiden sujumiselle. *”-- on paljon semmosia toimijoita, joista saatetaan kuvitella, että ne on koulun toimintaa, mutta itse asiassa ne on -- muiden toimintaa. Vahtimestaritoimintakaan ei oo koulun toimintaa tällä hetkellä. Ruokalatoiminta ei oo koulun toimintaa.”* (Rehtori.) Koulussa ei ole *”vapaata toimintakenttää -- vaan aika monet asiat -- on jo järjestetty siellä [kussakin yksikössä], ja niissä rajoissa sitten voidaan vaan toimia.”* (Rehtori).

Koulujen vuokraisäntänä tilakeskus huolehtii kaikkien reilun 50 tamperelaisen koulun jätehuollosta yhteistyössä Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n kanssa. Tilakeskus vastaa jäteastioista, ja Pirkanmaan Jätehuolto hoitaa käytännön jätehuollon. Muut kiinteistöissä toimivat yksiköt, kuten hallintopalvelukeskus, Tampereen Ateria ja kasvatus- ja opetuspalvelukeskus, maksavat tilakeskukselle vuokraa, jolla se kattaa tuottamansa palvelut, kuten jätehuollon.

Suurin osa haastateltavista pitää sektorihallinnon ideaa toimivana, sillä *”kaupunki on niin iso yksikkö, niin se on pakko olla jaettuna”* (Kiinteistötyönjohtaja). Jakamalla toiminnot eri yksiköiden alle kukin yksikkö voi keskittyä omaan osaamiseensa. Tampereen Ateria hoitaa koulujen ruokalatoiminnan, jolloin koulun muu henkilökunta voi keskittyä omaan ydinsaamiseen, eikä rehtorin tar-

vitse ymmärtää esimerkiksi keittäjien palkkaamisesta tai ruoanlaitosta. ”*Ja sillon tulee se yhteistyön tarve.*” (Rehtori). Rehtorin mukaan yhteistyö on toiminut hyvin. ”-- *en mä nyt esimerkiks vahtimestareiden ja keittiön osalta oo osannu nähdä sitä kauheen suureks ongelmaks.*” (Rehtori).

Osa eri yksiköiden työntekijöistä tekee yhteistyötä, ja osa toimii muista erillään. Tähän liittyy Lehtosen (1990, 25) ajatus yhteisön jäsenten ja sen ulkopuolisten toimijoiden käyttäytymisnormien erosta. Kukin on saanut omasta yksiköstään työohjeistuksen, joka saattaa poiketa toisten toimijoiden odotuksista. Tämä näkyy eritoten siivoojien toimenkuvaan kohdistuvissa paineissa (kts. luku 7.2).

Koululla toimivat aikuiset ovat esimerkkejä oppilaille omalla toiminnallaan ja valinnoillaan. Vahvistimestari, huoltomies ja siivooja ovat eri tavalla läsnä oppilaiden parissa kuin opetushenkilökunta.

-- ne tekee tavallaan töitä koko ajan siellä sen porukan seassa, vähän toisella tapaa kun opettajahenkilökunta -- ei niin, että ne opettas oppilaita, vaan se, että ne vaan tekee sitä työtä niin, että ne oppilaat näkee--. Ne on esimerkkejä. Ainakin aikasemmin oppilaat katteli opettajaa vähän eri tavalla kun vahtimestaria. Se on ehkä lähempi, se on helpompi olla siellä oppilaiden seassa. Kun ei oo sitä semmosta, ei tarvi koko aika ajatella tätä koulutyötä. (Kiinteistöyönjohtaja)

Yhteistyö Tampereen Aterian kanssa on vaatinut koulun hallinnolta ja opettajilta uusien järjestelyjen sopimista. Sopimukset täytyy tehdä sellaisiksi, että ne palvelevat koulun etua tarkoituksenmukaisesti ja taloudellisesti. ”*Ja sitten toisaalta, että osattais niissä sopimuksissa löytää semmonen sopiva taso, et ihmistenkin tämmöselle hyvälle tahdolle tai yhteistyön idealle tulee pelivaraa, ettei kaikki oo vaan byrokratiaa. Ihmisethän siellä toimii yhdessä, eikä ne paperit siinä joka hetki esillä.*” (Rehtori). Kaikki toimijat ovat viime kädessä töissä kaupungilla ja ”*samat pelisäännöt on kaupungin kaikilla yksiköillä*” (Kiinteistöyönjohtaja). Samalla tavalla kaikki toimivat Amurin koulun hyväksi, mutta kukin omasta toimija-asemastaan käsin.

Biojäteastian jäätyminen talvella on esimerkki byrokratian hankaluudesta ja vastuunjaosta. Se aiheuttaa harmia sekä keittiön väelle että jätehuoltoyhtiön urakoimalle astian tyhjentäjälle. Vaikka biojätteistä valutetaankin nesteet pois, niitä jää astiaan aina jonkin verran. Kun pakkaneen nousee kahteenkymmeneen, biojäte jäätyy astiaan kiinni eikä lähde irti. Jäistä biojäteastiaa ei voi tyhjentää ilman, että astia menee rikki, jolloin se saattaa jäädä pitkäksikin aikaa tyhjentämättä jätteenkerääjän odotellessa ilman lauhtumista. Jäteauton kuljettaja toivoisi, että tällaisessa tilanteessa ruokalan väki veisi astian sisälle sulamaan, mutta painavaa ja jäätynyttä astiaa on hyvin hankala kantaa ylös lastaussillan portaita pitkin. Yksi vaihtoehto olisi tilata väliaikaisesti toinen biojäteastia. Tässä kohtaa

tulee esiin byrokratia ja vastuun jaon ongelma. ”-- mihin me laitetaan sitä, kun meillä on yks ainoo astia? Eli pitääkö meidän sille viikolle sitten tilata toinen astia, kun eihän se ole niin kun oikeestaan meidän asia, et sitä ei tyhjennetä. Miksei toinen voi hakee sitä jääkipaletta siitä?” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Onko vastuu jäätyneestä biojätteestä Tampereen Aterian, tilakeskuksen vai Pirkanmaan Jätehuollon? Tilanteeseen ei ole löydetty kunnon ratkaisua. Erillinen, suljettu jätetila estäisi jäätyminen. Pirkanmaan Jätehuolto kokeili 2000-luvun alussa joillakin kouluilla reiällisiä biojäteastioita, joissa ilmavuuden piti estää jäätyminen, mutta tällöin huomattiin muita ongelmia. Jos astiassa ollut pussi

hajosi, jätteet levisivät rei’istä maahan ja jäteauton kuljettajan päälle. Tampereen Ateria heittää vastuun asiasta tilakeskukselle, joka vuokranantajana vastaa jäteastioista. ”Niin, me ollaan ihan vuokrakiinteistössä ja Tike hoitaa. Se, että edesautetaanko me ja vaaditaanko me sitä, niin sehän on taas neuvottelukysymys. Mistä tulee rahaa? Kuka maksaa? Eli miten tää sitte menee eteenpäin?” (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Biojäteastian jäätyminen talvella aiheuttaa ongelmatilanteen, johon ei ole löydetty kunnon ratkaisua. ©: Tanja Juvani.

Joskus byrokratia hidastaa kierrätystä entisestään. Suurikokoisten tavaroiden ja laitteiden kuljettaminen koululta toiselle ja niiden uudelleen paikoilleen asettaminen vievät aikaa. Esimerkiksi ruokalan laitteiden kuljettaminen ja asentaminen tilataan yleensä kaupungin ulkopuoliselta yritykseltä, ja tilakeskus hoitaa tarvittavat sähkötyöt.

Että se irrotetaan ensinnäki siitä toisesta pisteestä, sen tekee joku toinen, ei meistä kukaan. Ja sen vie sinne toiseen pisteeseen taas joku tilattava henkilö, eli todennäköisesti kuljetus tilataan jostain muualta, ja Tikeltä tilataan sähkötyöt. Eli tähän on meillä tietysti hankalampaa, me ollaan niin monen organisaation kanssa tässä yhteistyössä. Ei se onnistu, että mä otan sen auton perään ja käyn asentamassa sen siihen seuraavaan paikkaan. Joskus se on tosi pitkä prosessi, mut joskus se käy taas tosi äkkiä. Riippuu, miten heillä on töitä. -- helpointahan ois, jos meillä ois oma huoltomies, joka veis ja tois ja laittas ja auttas siinä tilanteessa. Tää on taas tää siirtäminen niin kausiluontosta, että ei oo koko aikaa kumminkaan, ei me sitä koko aikaa tehdä. Ihan tarvittaessa, kun tilanne muuttuu tai joku menee rikki. (Tampereen Aterian asiakasvastaava.)

Eri yksiköiden erilaiset käsitykset lajittelusta aiheuttavat pulmatilanteita. Opetushenkilökunnan ja ruokalan välillä oli biojätteen keräykseen siirtymisen yhteydessä vuonna 2001 erimielisyyttä biojätteen määrittämisessä. Tällöin kouluruoan tuotti hallintopalvelukeskus. *”Siellä saatto olla -- siihen aikaan semmonen kiireinen meininki siihen Ateria-järjestelyyn liittyen. Ne jotenki koki sen lajittelun semmosena ylimääräisenä työnä. Tämmösiähän nää on yleensä. Saatetaan kysyä, kenen hommaa sen pitäis olla.”* (Rehtori.) Kotitalousopettaja oli huomannut, että ruokalan henkilökunta ei lajitellut appelsiininkuoria biojätteeseen, vaikka koulun käytäntöjen ja lajittelusuunnitelman mukaan kuoret ovat biojätettä. *”-- se ei mahtunu tähän keittiön malliin”* (Rehtori). Rehtorin mukaan sinänsä vähäpätöinen asia ei ratkennut sillä, että kotitalousopettaja olisi ystävällisesti keskustellut koulun käytännöstä ruokalan kanssa, sillä ruokala toimii koulusta erillisenä yksikkönä ja toteuttaa omia linjauksiaan. *”-- se lähti taas keittiön esimiesten omasta ajattelusta, ehkä siitä yhteistyönäkökulmasta. Me ei voida koulun puolesta sanoa suoraan, että tehkää näin, kun me ei olla niitten esimiehiä.”* (Rehtori.) Tällaisessa tilanteessa rehtori voi ottaa yhteyttä palvelun tarjoajaan, silloiseen hallintopalvelukeskukseen, nykyiseen Tampereen Ateriaan, ja koettaa muuttaa yhteistyösopimusta biojätteen osalta. Rehtorin mukaan muutos ei voi tapahtua koulun tasolla keskustelun pohjalta, vaan hallinnollisesti toisen toimijan käytäntöjä muuttamalla.

Asiakasvastaava ei työskennellyt Tampereen Ateriassa vuonna 2001, mutta kysyttäessä yleisesti yhteistyökuvioista hän asettaa vastuun rehtorille ja ”koululle”. Hänen mukaansa ruokala on *”yksi osa koko koulua ja tietysti riippuu rehtorista, että miten paljon keittiö on osallisena koulun toimintaan. Että tota kyllä mä luulisin, että jos siellä jotain tehdään, niin kyllä silloin otetaan niinku se koko yhteisö siihen mukaan, kun päätetään tällasesta asiasta.”*

Opetushenkilökunta toivoisi, että *”ne samat kasvatuskäytännöt ja ympäristöajattelu, joka me ollaan opetussuunnitelmaan laitettu ja pidetään tärkeinä, niin ne näkyis siinä koko koulussa, eikä vain oppitunneilla tai kotitaloustunneilla. Mutta tulee sellaisia tilanteita, ettei me saadakaan asioita eteenpäin.”* (Rehtori.) Alkuvaiheen jälkeen biojätteen lajittelusta on tullut arkipäivää eikä sen toteuttamisessa ole enää ristiriitoja. Ruokala on kehittänyt yhteistyössä opettajien kanssa koulun oman käytännön jätteen synnyn ehkäisemiseksi siirtämällä ruokailijoiden biojäteastian tiskihuoneen puolelle. Byrokratia voi aiheuttaa omia haasteitaan koulutoimijoiden yhteistyölle, mutta olennaista on myös osapuolten vastaantulo ja asenne, jolloin kankeista raja-aidoista voidaan joustaa kohti yhteisiä päämääriä.

Amurin koulun opettajanhuoneessa alettiin lajitella biojätettä 1990–2000 lukujen taitteessa. Vuonna 2002 opettajille paljastui, että siistijät laittoivat opettajanhuoneen biojätteen kuivajätesäkkiin, koska heidän toimenkuvaansa ei kuulu muiden astioiden tyhjentäminen. Opettajat päätyivät antamaan tehtävän kouluavustajille, vaikkei se heidän mielestään näidenkään työnkuvaan kuulu. Epäselvyyttä huomattiin myös paperinkeräysastioiden tyhjentämisessä. *”Ja tosiaan luokistahan ei myöskään sitte ne paperiastiat lähde yhtään mihinkään.” (Opettajakunnan edustaja).* Koululuokkien keräyspaperi ja -pahvi on opettajien ja oppilaiden vastuulla. Opetushenkilökunnan mielestä opettajanhuoneen biojäte ja kenties myös luokkien paperi- ja pahvijäte voisivat kuulua siivoojille, vaikka he tunnustavatkin siivoojien työn kiireellisyyden. Myös huoltoteknikko ja siivoustuotantopäällikkö toivovat siivoojien keräävän biojätteen. Päällikön mielestä kaikkien kaupungin kiinteistöjen taukotiilojen biojäteastian tyhjennys kuuluisi luontevasti siivoojille sillä edellytyksellä, että yksiköt niin halutessaan ottavat itse yhteyttä siivoustuotantoyksikköön. Joidenkin koulujen kanssa tällaisesta työnjaosta on jo erikseen sovittu. Amurissa kukaan haastateltavista ei ollut tietoinen tällaisesta mahdollisuudesta.

Siivoustuotantopäällikkö asettaa vastuun yksittäisen koulun jätepolitiikasta rehtorille ja muulle opetushenkilökunnalle. Käytännössä biojätteen keräys mahdollistetaan helposti hankkimalla uudet siivouskärryt, joissa lajittelu on mahdollista. Yksinkertaisimmillaan biojätettä voidaan kerätä sankoon tai muuhun siivousvaunussa kuljetettavaan pieneen astiaan. Samalla siivoojat voisivat lajitella myös omassa taukotilassaan syntyvän biojätteen.

Monen haastateltavan mielestä on ristiriitaista, että yhtäältä Tampereen kaupunki toivoo kaikkien yksiköiden lajittelevan jätteensä, mutta toisaalta siivoojat kaupungin työntekijöinä eivät ole lajittelussa mukana. Näin kaupunki ikään kuin jättää huolehtimatta lajittelun jatkotoimenpiteistä eli astioiden tyhjennyksistä, ja asia jää kunkin koulun sisäisesti järjestettäväksi. *”Et se on yks ihan oikeasti hankaloittava osa-alue.” (Apulaisrehtori).*

Siivoustuotantopäällikön mielestä periaatteessa se, joka jätettä tuottaa, huolehtii myös jätteen lajittelusta ja tyhjentämisestä: *”No se ei oo varmaan tarkotus, että ne [siivoojat] tyhjentää jotain muuta-kin, että kyllähän se, että kuka sen jätteen tuottaa, niin sillä pitää olla se rooli nyt esimerkiks siinä lajittelussa.”* Näin siivoojan rooli monien eri jätteiden lajittelijana ja astioiden tyhjentäjänä ei ole laajenemassa muutoin kuin opettajanhuoneen biojätteen osalta.

Vaikka opettajien ja siivoojien välillä on kitkaa työn jakamisessa, kummatkin toimijaryhmät hoitavat ”omaa tonttiaan” eivätkä juuri kohtaa työn puitteissa. He eivät käy keskenään aitoa dialogia. Toimintojen totunnaistuminen ja omien työtehtävien rutinoituminen estävät näkemästä asioita toi-

sin. Opettajilla ei ole kunnollista käsitystä siitä, kuka siivoojien esimies on tai minkä yksikön alaisuudessa siivoojat toimivat. ”*Mä en tiää, mistä ne siivoojat ees tulee, kuka ne värvää.*” Kaupungin organisaatorakenne monimutkaistaa käytännön asioiden hoitumista. Toimijat eivät tiedä, keneen ottaa yhteyttä epäselvissä asioissa.

Vuonna 2005 vahtimestari halusi lisää roskakoreja koulun pihalle. Puistoyksikön työntekijät kävivät katsomassa paikkoja ja ehdottivat astioiden kiinnittämistä koulurakennuksen seinään, mutta vahtimestari halusi astiat kiinnitettäväksi maahan. Ilmeisesti vahtimestarin ehdottama kiinnitystapa ei kuulunut yksikön tapoihin, joten roskakorit jäivät kiinnittämättä.

Kaupungin byrokratia, jossa kaikki tehtävät on sektoroitu ja jaettu tarkasti, voi aiheuttaa työntekijöissä sektoroitunutta ajattelua. Kaupunkihallinnon työntekijöille ovat kehittyneet hyvin selkeät ammatti-identiteetit. Omasta toimenkuvasta poikkeava saatetaan nähdä ylimääräisenä, jollekulle muulle kuuluvana työnä. Vahtimestarin mielestä byrokratia ei saa aiheuttaa ongelmia koulukiinteistön toimijoille. ”*Ei saa missään tapauksessa--.* Tää on mun koulu ja mä pidän tästä tästä huolen.”

7 TOIMIJAT, TIEDONKULKU JA VUOROVAIKUTUSSUHTEET

Olen selvittänyt Amurin koulun jätepolitiikan vastuunjakoa ja tiedotusta luvussa 5 ja hallinnollisen ohjauksen ja byrokratian vaikutusta jäteasioihin luvussa 6. Tämän luvun tarkoituksena on analysoida tarkemmin toimijoiden rooleja ja asemia sekä toimijoiden muodostamia verkostoja, vuorovaikutussuhteita ja yhteistyötä. Kuten luvussa 4.1 pohdin, koulu ja koulussa tapahtuvat asiat saattavat näyttäytyä eri toimijoille eri tavalla – voisi puhua jopa eri maailmoista tai diskursseista. Ketkä tekevät yhteistyötä ja kuka jää tekemisineen yksin? Haastattelujen pohjalta käyn läpi, millaisia jätepolitiikkaan liittyviä rutiineja ja käytäntöjä toimijoille on muodostunut. Onko rutiinien ja käytäntöjen suorittaminen helppoa vai vaikeaa?

Luvussa 4 esittelemieni lähestymistapojen avulla analysoin kunkin toimijan identiteettiä, toimija-asemaa, toiminnan tilaa, rutiineja ja toiminnan rajautumista. Selvitän, millaista toimintaa kukin pitää mahdollisena itselleen ja muille tietyssä tilanteessa ja toimintaympäristössä. Tarkastelen ammatiryhmien toiminnan tiloja määrittäviä diskursseja. Miten ja minkälaisia toiminnan tiloja avautuu, ja miten ne rajautuvat? Toimijat voivat omaksua ammatti-identiteettinsä ja roolinsa sellaisinaan tai

uusintaa niitä. Se, mitkä jäteasiat kuuluvat toimijan toimenkuvaan, määrittää hänen toimintatilaansa jätepolitiikassa.

7.1 Avainhenkilöt

Rehtori ja vahtimestari edustavat laajaa toiminnan tilaa, joka levittäytyy koko koulun alueelle. Jätepolitiikassa rehtori ja vahtimestari ovat suurimpia vastuunkantajia. Periaatteessa he ovat yhteistyössä kaikkien koulun toimijoiden kanssa. Käytännössä vahtimestari on se henkilö, johon muut toimijat ottavat yhteyttä apua tarvitessaan. Vahtimestarin hoitaessa suurimman osan käytännön jäteasioista rehtori kantaa niistä vastuun.

Rehtorin toimijuus avautuu koko koulun vastuuhenkilönä ja johtajana. Rehtori johtaa opetus- ja kasvatustyötä ja valvoo, että koulu toteuttaa opetussuunnitelman mukaista perustehtäväänsä. Hänen toiminnan diskurssinsa koostuu juridisesta, kasvatuksellisesta ja hallinnollisesta vastuusta. Vastuu on ennen kaikkea juridinen. Rehtori hoitaa koulun hallinnollisia rutiineja ja käytäntöjä, joista osa on delegoitu apulaisrehtorille. Hänen roolinsa on selkeä ja kaikkien sisäistämä: koulun johtaja, joka viime kädessä vastaa kaikista koulun asioista ja päätöksistä. ”-- jos kukaan muu ei tee, niin sitte rehtori tekee.” (Apulaisrehtori).

Johtajan ammatti-identiteetti ja roolitus ovat selkeitä ja antavat rehtorille laajat toimintamahdollisuudet. Tämä yleinen johtajuuden diskurssi on kunkin rehtorin helposti omaksuttavissa. Ottaessaan diskurssin edellyttämän johtajan roolinsa yksittäinen rehtori ylläpitää peruskoulujärjestelmän rakennetta (vrt. Hall 1999/2002, 99). Toisaalta johtaminen ja hallinnointi näyttäytyvät hyvin epämääräisenä, kaiken kattavana mahdollisuuksien avaruutena (vrt. Åkerman 2006, 16–17), jolloin yksityiskohdat saattavat hämärtyä. Muut hoitavat käytännön jäteasiat, joista monet hoituvat ilman rehtorin väliintuloa. Johtajuuden diskurssi antaa sekä täyden vapauden ja vastuun että jättää rehtorin irralliseksi käytännön jäteasioista.

Rehtori on keskeinen avainhenkilö koulun kehittämisessä ja linkki yhteistyölle eri toimijoiden, kuten koulun toimintaan liittyvien kaupungin hallintokuntien ja yhteistyökumppaneiden, välillä. Rehtori tekee jäteasioissa hallinnollista yhteistyötä esimerkiksi tilakeskuksen huoltoteknikon ja hallintopalvelukeskuksen kiinteistötyönjohtajan kanssa. Kuten hän itse toteaa, yksi johtajuuden elementti on rajalla kulkeminen.

Kun koulu on tällöinen kehyksen sisällä toimiva juttu, niin toisaalta täytyy sen sisällä kaikkien asioiden toimia, mut sitten on paljon niitä rajapintoja, rajafunktioita siinä ulkopuolella. Ja sen rehtorin täytyy kulkea siinä välissä justinsa. Ottaa riittävästi huomioon sitä, mitä siellä ulkopuolella tapahtuu, mutta niin, että se sisäinen malli toimii, tai sisäinen idea pelaa. Molemmat on tärkeitä.

Suhteessa muihin toimijoihin rehtori toimii myös portinvartijana. Jos esimerkiksi ympäristöagenttioppilaat haluavat vaikuttaa päätöksentekoon, heidän ainoa keinonsa on kerätä adressi, ja antaa se rehtorin arvioitavaksi.

Rehtorin mukaan hänen tulee johtajana olla ensimmäisenä tietoinen koulun jätepolitiikkaan vaikuttavista muutoksista. Jos koko koulun mittakaavassa on puutteita tai ongelmia jäteasioissa, hän reagoi asiaan koulun edustajana. *”Pienimmillään rehtori saattaa kuuluttaa, että muistetaanpas olla roskaamatta.” (Rehtori).* Jäteasioissa rehtori on eniten tekemisissä koulun budjetin mukaisten varusteiden, kalusteiden ja laitteiden hankinnoissa. *”-- kukaan muu siellä ei hanki mitään kuin rehtori, koulun toimintaan liittyen” (Rehtori).* Rehtori muistaa hyvin 2000-luvulla luokkahuoneisiin ostetut punaiset, muoviset paperinkeräysastiat, jotka mahdollistivat paperin lajittelun myös luokissa.

Rehtori on vahvemmin osa opettajahenkilökuntaa kuin koulun muita toimijaryhmiä. Rehtorin käyttäytymisen vapausasteet ja valintavaihtoehdot (vrt. Lehtonen 1990, 25) ovat laajemmat kuin koulun muilla toimijoilla. Toisaalta rehtorikaan ei voi sanoa muiden yksiköiden palkkalistoilla toimiville siivoojille tai keittiöhenkilökunnalle, mitä näiden tulee tehdä, kuten haastatteluissa tuli ilmi opettajanhuoneen biojätteen tyhjentämisen ja ruokalan appelsiininkuorien lajittelun kohdalla.

Rehtori on dialogissa ennen kaikkea opettajakunnan kanssa. Muun opetushenkilökunnan ja oppilaiden roolit eroavat selkeästi rehtorin johtajan roolista ja vahvistavat näin tämän toimija-asemaa. Muihin koulun toimijoihin hänen suhteensa on epämääräisempi, joskin selkeästi johtaja-alainen -asetelmaan perustuva.

Hallintopalvelukeskuksen alaisena toimiva vahtimestari näyttäytyy rehtorin tavoin tietynlaisena portinvartijana ja avainhenkilönä niin koulun jäteasioissa kuin muissakin käytännön asioissa. Kuten hän itse sanoo, *”työtehtävään kuuluu talon pystyssä pitäminen”*. Vahtimestarin palvelukuvauksessa eli toimenkuvassa on lueteltu yhteensä 85 eri tehtävää 14 tehtäväkokonaisuuden alla. Tehtäväkokonaisuuksia ovat mm. sähkö-, vesi-, viemäri- ja lämmitysjärjestelmät, koneet ja laitteet, rakennuksen ylläpito, kalusto, ulkoalueiden puhtaanapito ja jätehuolto. (Tampereen kaupunki 2006b.)

Vahtimestari vastaa ongelmajätteiden varastoinnista, jätteenkeräysastioiden kunnosta ja ulkoalueen siisteydestä. Yksi tehtävä on oppilaiden kasvatuksellinen ohjaaminen, mikä tarkoittaa oheiskasvat-
tajana ja aikuisen mallina toimimista. (Tampereen kaupunki 2006b.) Vahtimestari voi muiden ai-
kuisten tavoin näyttää oppilaille esimerkkiä jäteasioissa, kuten vaikkapa jätteen synnyn ehkäisyssä
tai lajittelussa. Valmiiksi määriteltujen tehtävien lisäksi yksittäisillä kouluilla voi olla myös muita
tehtäviä. Amurissa tällainen ylimääräinen tehtävä on kotitalous- ja fysiikka-kemian luokkien lasijät-
teen vieminen kerran vuodessa hyötyjätekeräykseen.

Toteuttamalla annettuja tehtäviä vahtimestarina toimiva henkilö vahvistaa ammatti-identiteettiään ja
asemoi itsensä vahtimestari-diskurssiin. Näin yksittäisestä vahtimestarista tulee osa peruskoulujär-
jestelmää, jota hän uusintaa toimimalla ”vahtimestarin tavoin”. Haastattelun perusteella vahtimesta-
rin on helppo ottaa diskurssin hänelle tarjoama rooli. Ammatti-identiteetti antaa hänelle hyvin laajat
toimintamahdollisuudet.

Vahtimestari tekee yhteistyötä kaikkien kanssa. *”Me ollaan päivittäin jokainen tekemisissä. Siis
mää oon niin kun kaikkien kanssa yleensä, ja mää liikun sen verran paljon, et mä nään kaikkia, ja
meillä yhteys toimii ja kaikki muukin.”* Muista haastateltavista hän ei ole ollut tekemisissä ainoas-
taan nykyisten ympäristöagenttien kanssa. Aikaisempien agenttien kanssa hän on keskustellut ym-
päristöasioista ja tuntee siten ympäristöagenttitoiminnan.

Vahtimestarille koulu näyttäytyy ratkaistavien ongelmien ja laajan yhteistyön diskurssina. Jäteasi-
oihin liittyvissä pulmatilanteissa ylivoimaisesti eniten ja ensisijaisesti muut koulun toimijat ottavat
yhteyttä vahtimestariin. *”Yleensä vahtimestarin tai rehtorin kautta nämä asiat etenee parhaiten.”*
(Ympäristöagentti). *”Et luulisin, että vahtimestari on se, johonka ensimmäiseks ottais yhteyttä.”*
(Kotitalousopettajan sijainen). Samaa sanovat melkein kaikki haastateltavat. Vahtimestarin täy-
tyy *”singahtaa paikalle”*, kun piirtoheittimestä palaa lamppu kesken tunnin, kopiokone menee rik-
ki, siivoojat eivät yllä vaihtamaan lamppua tai ruokalan väki huomaa, ettei jätetilan biojäteastiaa ole
käyty tyhjentämässä sopimuksen edellyttämällä tavalla. *”Mää oon semmonen hätäapu, joka liikkuu
täällä. -- mää oon ainoa, joka talossa korjaa kaiken.”*

Vahtimestari osallistuu aktiivisesti opettajien viikoittaisiin kokouksiin, joissa edistetään myös tava-
roiden ja laitteiden kierrätystä. Viimeistään siellä tulee esille, jos joku tarvitsee jotakin tai haluaa
päästä eroon vaikkapa ylimääräisestä kirjahyllystä. Vahtimestari joko varastoi kyseisen tavar-
an tai toimittaa sen mahdollisimman pian sinne, missä sitä tarvitaan. Vahtimestari on koettanut keksiä
yhdessä opettajien kanssa, miten oppilaiden lajittelutaitoa ulkoastioilla saataisiin parannettua, mutta

pätevää keinoa ei ole vielä löytynyt. Valvontaan ei riitä resursseja muilta töiltä. *”Mähän joutusin seisoon tuolla roskapönttöjen vieressä päivästä toiseen, jos mää rupeisin valvoon sitä.”* (Vahtimestari).

Jäteasioissa vahtimestari toimii koulun yhteyshenkilönä. Uuden jätelajikeräyksen aloittamisen, astiamuutokset, ilmoitukset rikkinäisistä astioista tai puhdistustarpeesta vahtimestari hoitaa aina tilakeskuksen kautta. *”Elikä puhelimitse vahtimestari on tänne paljon yhteydessä tietenkin meihin --. Ja sitten taas toisaalta päinvaston. Et tota me soitellaan täältä sinne vahtimestarille ja kysytään vähän sitä tilannetta siellä koululla.”* (Huoltoteknikko.) Tarvittaessa vahtimestari ottaa yhteyttä suoraan koulun ulkopuolisiin toimijoihin. Ylimääräinen jäteastian tyhjennys tai epäselvyys tyhjennyksissä hoituu suoraan Pirkanmaan Jätehuollon tai yksityisen paperinkerääjän kautta. Laitteiden ja tavaroiden kierrätyksessä vahtimestari on koulun ja hallintopalvelukeskuksen välissä toimiva käytännön toteuttaja.

Vahtimestarin rooli ja toiminnan tila ei juuri muutu tilanteen tai muiden toimijoiden mukaan. Vahtimestarin toiminnan tilaan liittyvä mahdollisuuksien avaruus pysyy siis vakiona eli laajana. Vahtimestari käy aitoa dialogia muiden toimijoiden kanssa. Toiset vahvistavat hänen asemaansa palautteen, avunpyyntöjen ja yhteistyön kautta (vrt. Hämäläinen 1999, 63 ja 70). Jo vahtimestarin palvelukuvauksessa (Tampereen kaupunki 2006b) laajaksi määritelty toiminnan tila konkretisoituu vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa.

Vahtimestari näkee ammattikuntansa toimija-aseman laajana, koko koulun kattavana, eikä koe sitä juurikaan rajoitettavan. Hän yrittää itse korjata mahdollisimman paljon, koska työn siirtäminen eteenpäin huoltomiehelle tai -liikkeelle vie aikaa. Vahtimestarin toiminta on toisaalta hyvin rutinoitunutta, samoja käytäntöjä toistavaa, mutta eteen voi tulla yllättäviäkin tilanteita. Voisi kuvitella, että vahtimestarille annetaan aivan erityisiä vapauksia ja valinnan vaihtoehtoja, koska hän huolehtii niin monesta käytännön asiasta. Vahtimestari samaistuu voimakkaasti rooliinsa: *”Tää on mun koulu, ja mä pidän tästä tästä huolen”*.

Vaikka rehtorin ja vahtimestarin rooleille on yhteistä laaja-alaisuus ja koko koulun kattava vastuu, vahtimestarin rooli on rehtoria selkeämpi, koska se ankkuroituu käytäntöön. Rehtorin juridinen ja kasvatuksellinen vastuu konkretisoituvat, jos jotakin menee pieleen ja koulun on otettava vastuu, mutta muuna aikana vastuu roikkuu ikään kuin ilmassa. Vahtimestarilla on käytännön tietämys koulun jäteasioista, rehtorilla lopullinen päätäntävalta ja vastuu. *”Eli se on aina, minä päätän tai sitten*

rehtori. *Mutta yleensä mun täytys tietää aina, mihinkä ongelmajätteet ja kaikki muut menee. Ku määhän ne yleensä siivoon pois sitte --.*” (Vahtimestari.)

7.2 Puitteiden ylläpitäjät

Tilakeskuksen palkkalistoilla työskentelevät siivoojat, tekninen isännöitsijä ja huoltoteknikko huolehtivat kukin ”omasta tontistaan” ylläpitämällä koulun jätehuoltojärjestelmää. Siivoojat tyhjentävät roskakorit ja vievät kuivajätteet jätetilan jäteastioille, jotka huoltoteknikko ja tekninen isännöitsijä ovat järjestäneet koulun pihalle. Vaikka heidän ammattiryhmilleen avautuva toiminnan tila jättepolitiikassa ei ole kovin laaja, ilman heidän panostaan koulun jätehuolto ei toimisi. Seuraavassa analysoin tarkemmin kunkin toimija-asemaa.

Siivoojien pääasiallisena tehtävänä on huolehtia koulun siisteydestä. Koulu näyttäytyy heille sarjana siivottavia kohteita. Siivoustyö on hyvin selkeää ja rutinoitunutta. Toimintavaihtoehtoja ei juuri näytä olevan. Siivoojan toimija-asema ja ammatti-identiteetti ovat selkeitä eivätkä ne rajaudu uudenlaisissa vuorovaikutussuhteissa (vrt. Häikiö 2005, 41–43). Siivottavia kohteita on lisätty vuosien varrella. Siivoustehtävään sisältyy kuivajäteastioiden tyhjentäminen noin 45 luokkahuoneesta, käytäviltä, opettajanhuoneesta ja muista henkilökunnan tiloista sekä näin kerääntyvien jätteiden kuljettaminen piha-alueen kuivajäteastiaan. Siivoojat huolehtivat ruokalan siivoamisesta, mutta eivät sen jätteistä. Varsinaisen lajittelun kanssa siivoojat eivät ole tekemisissä. ”-- *me laiteetaan vaan jätessäkkeihin, mitä siellä on roskakoreissa. Me tyhjennetään vaan ne, mehän ei katota, mitä siellä on. Ne menee kaikki samaan säkkiin.*” (Siivooja 1). Toimintojen totunnaistuminen ja muuttuminen rutiineiksi edesauttavat tehtävien suorittamista.

Siivoojat hankkivat itse siivousaineita ja -välineitä. Yksittäisellä siivoojalla ei ole valinnanvaraa eri tuotteiden välillä, sillä hankintavaihtoehdot on keskitetty. Jätteen synnyn ehkäisystä kysyttäessä he tuovat esille kertakäyttöisen käsipaperin suuren määrän ja ehdottavat sille jätteenkäyttöä vaihtoehtoa: kangaspyyhkeitä, joita on haastatteluhetkellä käytössä ainoastaan koulun ulkowc-tiloissa. Siivoojat eivät koe pystyvänsä itse vaikuttamaan jätteen synnyn ehkäisyyn tai hankinnoista syntyviin jätteisiin. Eniten toimintamahdollisuuksia heillä on siivoustuotantoyksikön laitekierrätyksessä. Siivoojat ilmoittavat ylimääräisistä laitteista tai koulun tarpeista. Välinepörssi on lisännyt vuorovaikutusta kaupungin laajuisen siivoustuotantoyksikön eri kohteiden välillä. Toisaalta pörssi ei olisi mahdollinen ilman toimivaa vuorovaikutusverkostoa.

Siivoojat kokevat oman toimijuutensa kapea-alaisena rutiinina, jota painaa lisääntyvä työmäärä henkilökunnan määrän pysyessä samana. Siivoojien mielestä se, joka jätettä tuottaa, on vastuullinen huolehtimaan myös jätteen hävittämisestä. Mahdollisen lisätyön eli muiden jätelajien kuin kuivajäteastioiden tyhjentämisen he kokevat hankalaksi: ”-- pitäis olla sit ihan erimalliset kärryt, et mahtuu erinäkösiä jätteitä. Et siinä ei hirveesti tällä hetkellä mahu kyllä, ku vaan se iso jätepussi --.” (Siivooja 2).

Vaikka siivoojien toimenkuvaan on perinteisesti kuulunut huolehtia vain kuivajäteastioiden tyhjentämisestä, ei tilakeskukselta ole annettu tähän erityisiä ohjeistuksia. ”Se on ihan varmaan niin ku paikkakohtasta, missä on töissä, niin mitenkä toimitaan siellä --. Kohdekohtanen juttu.” (Siivooja 2). Periaatteessa siivoojat siis voisivat poiketa kapea-alaisesta toimenkuvastaan ja osallistua laajemmin koulun jäteasioihin. He tuntuvat tiedostavan muutospaineen, sillä haastattelutilanteessa he ottivat itse puheeksi opettajanhuoneen biojätteen.

Siivoustuotantopäällikkö korostaa siivoojien omaa vastuuta muutoksen mahdollistamisessa – tai estämisessä. Siivoojan tehtävänä on raportoida koulunsa ongelmista ja puutteista esimiehelleen tai siivoustuotantopäällikölle.

Että tietynlaisia astioita, ja miten niitä tyhjennetään, ja miten on kulku sinne jäteastioille, ja onko ne hyvässä kunnossa, ja kuinka sinne saadaan tavara vietyä. Näissä ois semmosta kehittämisen paikkaa, ja se työntekijä on siellä ite, niin on avainasemassa siinä, kun ei me täältä voida tajuta sitä jokapäivästä, kaikkia juttuja yhdeltä kiinteistöltä, että mitä siellä on väärin tai mitä on hyvin asioita. Jos haluaa nopeesti kehittää, niin silloin -- täytyis olla siellä -- valveutunu se henkilö, joka on paikan päällä. (Siivoustuotantopäällikkö.)

Siivoustuotantopäällikkö asettaa opettajanhuoneen biojäteastian tyhjentämisen lisäksi muitakin uusia vaatimuksia siivoojaan rooliin. Päällikön mukaan siivoojat voisivat opastaa muita työntekijöitä lajittelemaan oikein. Hän kertoo toisesta tamperelaisesta peruskoulusta, jossa yksittäinen siivooja on erityisen innostunut ympäristöasioista. Tämä on edistänyt oma-aloitteisesti koulun lajittelua ja perehdyttänyt siihen muita koulun toimijoita. Valmiiksi määriteltyn kapeaan ammattirooliin ja työnjakoon ei siis tarvitse tyytyä. Tämänkaltaisen roolin muutos edellyttää kuitenkin todellista halua muutokseen, rohkeaa ja avointa keskustelua, sopivia puitteita ja muutokseen rohkaisevaa ympäristöä. Muutokseen kannustavat tai sitä jarruttavat merkitykselliset toiset ovat avainasemassa.

Kuivajäteastioista saattaa löytyä paperia, joka lisää jätessäkin painoa. ”-- se painavan säkin kantaaminen ei ole herkkuhommaa” (Siivoustuotantopäällikkö). Päällikön mielestä siivooja voisi vaikuttaa asiaan itse.

-- hän voi olla se, joka informoi siellä laitoksessa, että esimerkiksi, jos on kauheesti paperia roskiksessa, niin ei tarvi tyhjentää sitä sekajätteeseen, vaan vois kertoa, et hei tiedätkö, kuinka täällä pitäis toimia, ja mihin tää paperi pitäis kerätä, ja mihin se pitäis tyhjentää. Ja samanlailla, kun tulee uusia työntekijöitä, niin kun ei ne oo varmaan niitä asioita, mitä rehtori ensimmäisenä esimerkiksi opettajalle kertoo, että täällä on tämmönen ja tämmönen lajittelu, niin se vois olla se siivoojan rooli kertoa, että kuinka täällä talossa toimitaan. -- Että ei tarvi hyväksyä sitä, että toinen ei lajittele. Että siitä voi käynnistää sitä keskusteluakin. Et ei me ketään pakottaa voida, mutta mä jotenki uskon, että se on monasti siitä kiinni, että henkilö ei tiedä, mitä pitää tehdä. (Siivoustuotantopäällikkö.)

Päällikkö visioi, että siivooja voisi lisätä yhteistyötä muun koulun kanssa esimerkiksi piirtämällä taululle hymynaaman, jos luokassa on ollut siistiä sinne tultaessa. Tällöin oppilaat tiedostaisivat siivoojan roolin ja kiinnittäisivät huomiota omaan käytökseensä siisteyden edistämisessä.

Vaikka todellinen toimenkuva näyttäytyykin kapeana, Amurin siivoojat ovat tehneet myös jotakin perustehtävästään poikkeavaa koulun lajittelun edistämiseksi. He ovat huolehtineet luokkiin pahvisia paperinkeräyslaatikoita, jos luokan muovinen keräysastia on rikkoutunut. Haastatteluista ei käy ilmi, ovatko opettajat pyytäneet siivoojia hankkimaan laatikoita, vai ovatko nämä edistäneet lajittelua oma-aloitteisesti.

Siivoojat työskentelevät pareittain. He samaistuvat vahvasti toisiinsa ja omaan ammatti-identiteettiinsä. Siivoojilla on eniten yhteistyötä muiden siivoojien ja vahtimestarin kanssa. Muilla toimijoilla ei ole juurikaan vaikutusta siivoojien käsitykseen itsestään. Jäteasioissa siivoojien toiminnallinen yhteys koulukiinteistön muihin toimijoihin rajoittuu kuivajäteastioiden tyhjentämiseen lukuun ottamatta yhteistyötä vahtimestarin kanssa. Siivoojat jäävät näin muun kouluyhteisön ulkopuolelle. Tilannetta korostaa se, että siivoojat tekevät työtään silloin, kun muut toimijat ovat poissa. ”Luokka on tyhjä siinä vaiheessa, kun me mennään sinne.” (Siivooja 2). Siivooja tuntuukin olevan toisille toimijoille kasvoton, näkymätön työntekijä. Siivoojien yhteinen käsitys työnkuvastaan vahvistaa rakenteen pysymistä ennallaan (vrt. Heiskala 2000, 187; Hall 1999/2002, 22 ja 99). Samaistumalla vahvasti ammatti-identiteettiinsä he tulevat rajanneeksi myös omaa toimija-asemaansa.

Siivoojien toiminnan tila ja eri valintavaihtoehtoja sisältävä mahdollisuuksien avaruus ei juuri muutu tilanteen mukaan, vaan pysyy aina samana. ”Toimitaan kuten aina ennenkin” -diskurssi on pitä-

nyt heidän toimintamahdollisuutensa rajallisina, vaikka painetta esimerkiksi opettajanhuoneen biojätteen tyhjentämiseen olisi. Oman kokemuksensa mukaan siivoojilla ei ole valinnanvaihtoehtoja tai vapautta toimia toisin, vaikka he paradoksaalisesti uusintavat itse vanhoja rutiineja ja siivouskäytäntöjä ja pitävät niitä itsestään selvinä toimintamalleina.

Dialogisuus on edellytys sille, että toimijat tulevat tietoisiksi itsestään ja suhteistaan yhteisöön (Ranne 2002, 139). Koska siivoojilla ei ole aitoa dialogia muiden kuin vahtimestarin kanssa, muiden palaute ei ole päässyt vaikuttamaan ja luomaan paineita siivoojan toimija-aseman muuttumiseen. Koulun muut toimijat ja siivoustuotantopäällikkö jäävät toimenkuvan laajentamisvaatimuksiin siivoojilta huomaamatta, sillä heille itselleen toimenkuva on selvä ja rutiininomainen. Amurin siivoojien ammatti-identiteetti on pysynyt siten kapea-alaisena ja selkeänä jäteasioissa, ja ainakin haastateltujen siivoojien on ollut helppo ottaa diskurssin tarjoama rooli vastaan.

Kuten Berger ja Luckmann (1966/1994, 168) ovat todenneet, yksilön vuorovaikutus toisten kanssa uusintaa jatkuvasti jokapäiväisen elämän todellisuutta. Merkitykselliset toiset ylläpitävät yksilön subjektiivista identiteettiä. Vaikka sekundääriryhmän toiset vahvistaisivat toisenlaista todellisuutta, yksilön vakaa suhde primaariryhmäänsä vahvistaa jatkuvasti yhtä todellisuutta muiden todellisuuksien kustannuksella. (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168–180.) Siivoojat eivät itse koe tarvetta laajentaa toimenkuvaansa ”jätteiden lajittelijoiksi”, vaikka muut toimijat sitä vaatisivatkin, sillä he samaistuvat hyvin voimakkaasti toisiinsa ja perinteiseen ammatti-identiteettiinsä roskakorien tyhjentäjinä. Kuten Peltola (2001a, 167) toteaa, sama asia voi olla yhdelle este ja toiselle mahdollisuus. Yhteisöllisyys syntyy yhteisön jäsenten vuorovaikutuksen ja konkreettisen toiminnan kautta (Lehtonen 1990, 23–24). Siivoojat jäävät jäteasioissa ilman tätä yhteisyyden tunnetta. Siivoojien työnkuva on haastanut koulun muut toimijat ottamaan vastuuta jätteiden lajittelusta.

Jotta siivoojan rooli voisi todella muuttua siivoustuotantopäällikön ja opettajien toivomusten mukaiseksi, siivoojien tulisi käydä läpi uudelleensosiaalistumisprosessi. Yksilö voi samaistua itseensä tärkeänä henkilönä vain ympäristössä, joka vahvistaa tätä samaistumista. Prosessin käynnistyminen edellyttää, että toimijat ovat dialogissa keskenään ja keskustelevat roolista avoimesti ilmapiirissä. Tällainen muutos edellyttää myös toimintatapojen muuttumista siivoustuotantoyksikön sisällä, eli uuden legitimaatiokoneiston käyttöönottoa. On legitimoitava sekä uusi todellisuus että vaiheet, joiden kautta se omaksutaan. Yhtä tärkeää on vaihtoehtoisten todellisuuksien hylkääminen. (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168–180.) Siivoustuotantoyksikkö on jo laajentanut siivoojan työnkuvaa koskemaan myös opettajanhuoneen biojätteen keräystä, mutta sillä edellytyksellä, että kukin koulu on itse asiassa aktiivinen. Pirkanmaan Jätehuollon ja siivoustuotantoyksikön suunnittelema koulutus

voisi olla yksi mahdollinen legitimaatiokoneisto, joka mullistaa siivoojan roolin siivoustuotantopäällikön visioimaan suuntaan.

Tilakeskuksen hallinnossa koulujen jätehuollon järjestäminen on jaettu huoltoteknikon ja isännöitsijöiden kesken. Tekninen isännöitsijä järjestää koulun pihalla tai erillisessä rakennuksessa sijaitsevan jätetilan käyttöön, ja hankkii sinne tarvittaessa jätekatoksen tai -aitauksen. Isännöitsijä vastaa myös kouluille tehtävistä kiinteistä hankinnoista. Huoltoteknikko organisoii kiinteistöjen jäteasioita ja tyhjennyksiä.

Yleensä koulun vahtimestari tai ruokalan asioissa ruokapalveluesimies ottavat yhteyttä huoltoteknikkoon jätehuoltoon tai lajitteluun liittyvissä ongelmissa. Yleisimmät yhteydenotot koskevat astian rikkoutumista tai tyhjentämättä jättämistä. Lisäksi huoltoteknikko on tekemisissä Pirkanmaan Jätehuollon ja yksityisten paperin- ja pahvinkerääjien kanssa. Yhteistyö on hänen mukaansa sujunut moitteettomasti.

Tekninen isännöitsijä tekee yhteistyötä erityisesti vahtimestarin ja Tampereen Aterian kanssa. *”Vahtimestari ottaa yhteyttä, kun on asiaa, ja pyritään ratkaseen, jos ongelmia tulee.”* (Tekninen isännöitsijä). Hän ei osallistu hankintojen valintaan, vaan käytännössä koulut päättävät itse, millaisen liitutaulun tai naulakon ne haluavat. Teknisen isännöitsijän tehtävänä on tilata halutut kalusteet ja asettaa ne työmiehineen paikoilleen.

Varsinaiseen lajittelun toteutumiseen huoltoteknikko ja tekninen isännöitsijä eivät voi vaikuttaa – siitä huolehtivat koululla työskentelevät ja toimivat ihmiset. Huoltoteknikko on kuitenkin hyvin perillä siitä, mitä kouluilla lajitellaan, ja kuka koulun toimija vastaa mistäkin jätelajista. Isännöitsijällä ei ole tietoa kouluun liittyvien tavaroiden ja laitteiden uudelleenkäytöstä, ja sen hän mieltääkin koulun sisäiseksi toiminnaksi. Huoltoteknikko kokee koulujen välisen tavaroiden ja laitteiden vaihdon hankalaksi järjestää.

Huoltoteknikon mukaan tilakeskuksella ei ole ollut tapana tiedottaa kouluille jäteasioista muutamaa kertaluontoista tilaisuutta lukuun ottamatta. Kestävän kehityksen ohjelmien lanseeraamisen yhteydessä 1990-luvun loppupuolella huoltoteknikko luennoi erilaisissa tiedotustilaisuuksissa myös koulujen edustajille lajittelumahdollisuuksista, rajoituksista ja jätehuollon järjestämisestä. Kesällä 2004 toteutettuun kyselytutkimukseen pohjaavat jätekartoitus ja lajitteluohjeistus olivat huoltoteknikon mukaan eräänlaista tiedotusta (kts. luku 3.2). Hän näkee, että jäte- ja ympäristöasioista tiedottamisen voisi keskittää ympäristötietokeskus Moreeniaan. *”Sillonhan tietenkin, jos me muutetaan omia*

toimintatapojamme tai jotain, totta kai meidän täytyy sillon tiedottaa. Mutta jos aatellaan, että se on tämmöstä lajitteluun tiedottamista, niin se ei oo mielestäni ihan meidän tehtävä.” (Huoltoteknikko)

Koulujen jätepolitiikassa huoltoteknikon ja teknisen isännöitsijän toimenkuvat ja ammatti-identiteetit ovat hyvin selkeitä ja toimija-asemat kapeita. Heidän on helppo astua rooleihinsa. Vuodesta toiseen samanlaisena toistuva toiminta on muodostunut rutiiniksi. Jäteasioissa huoltoteknikko ja tekninen isännöitsijä eivät juuri kohtaa sellaisia vaihtuvia tilanteita, jotka rajaisivat tai asemoisivat uudelleen heidän toimija-asemiaan. Mahdollisuuksien avaruuden sisältämät erilaiset toimintavaihtoehdot ovat siis vähäisiä ainakin toimijoiden itsensä kokemana.

Kuten Hämäläinen (1999, 70) toteaa, ihminen rakentaa identiteettiään vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Huoltoteknikon ja teknisen isännöitsijän ammatti-identiteettiin ovat koulun toimijoista vaikuttaneet lähinnä vahtimestareilta ja ruokalan henkilökunnalta saatu palaute. Lisäksi teknisellä isännöitsijällä on yhteistyötä koulun opetushenkilökunnan kanssa hankintojen yhteydessä. Tilakeskuksen työntekijät eivät ole osa kouluyhteisöä vaan tilakeskusta, joka palvelee kaikki tamperelaisia kouluja ja muita kaupungin kiinteistöjä. Tällöin yksittäinen koulu on yksi monista työkohteista eikä siihen luonnollisesti synny samanlaista suhdetta kuin koulun omilla työntekijöillä. On vaikea erottaa huoltoteknikon ja teknisen isännöitsijän merkityksellisiä toisia käsitteen varsinaisessa, yksilön identiteettiä ylläpitävässä merkityksessä.

7.3 Kasvattajat

Opettajakunnan rooli on selkeästi kasvatuksellinen ja opetuksellinen. Heterogeenisessä 60 opettajan ryhmässä kosketus koulun jätepolitiikkaan vaihtelee suuresti. Jotkut toteuttavat kierrätyksen ideologiaa kaikessa toiminnassaan; toisia jäte- ja ympäristöasiat eivät juuri koske.

Opettajat asemoivat itsensä ensisijaisesti opettajiksi, toissijaisesti vaikkapa biojäteastian tyhjentäjiksi. Rehtori johtaa koulua, ja opettajat hoitavat käytännön opetus- ja kasvatustyön. Koulu tarkoittaa opettajille ennen muuta opetuksen tuottamista oppilaille. Jäteasioitakin edistetään nimenomaan opetuksen avulla. Yläluokilla biologiassa ja maantiedossa ja alaluokilla ympäristö- ja luonnontiedossa ympäristöasiat tulevat muita aineita luonnollisemmin esille jo oppiaineiden sisällöissä. Opettaja

päättää itse, miten hän tuo ympäristö- ja jäteasioita esille tunneillaan ja miten hän tiedottaa ajankoh-
taisista jäteasioista oppilaille.

Luokissa lajittelu kuiva- ja paperijätteeseen on luokanopettajan ja oppilaiden yhteisellä vastuulla. Kun paperinkeräys ulotettiin luokahuoneisiin, uudesta käytännöstä tiedotettiin kaikille oppilaille. Opettajat voivat vaikuttaa jäteasioiden sujumiseen myös omalla esimerkillään ja välittämällä tietoa oppilaille ja muulle koulun henkilökunnalle. Muut kääntyvät opettajien puoleen ongelmatilanteissa, joissa on kyse koulun toimintamallista.

Opettajanhuoneessa on kerran viikossa välituntipalaveri, joka on avoin kaikille koulun työntekijöil-
le. Kokouksissa käyvät lähinnä opettajat, joille ne ovat pakollisia. Välitunti-infoista ilmoitetaan
muulle henkilökunnalle, jotka tulevat paikalle, jos töiltään ehtivät. Haastateltavista vahtimestari oli
ainoa, joka toi kokoontumiset esille kysyessäni yhteistyöstä muun koulun henkilökunnan kanssa.
Palaverimuistiot kootaan opettajanhuoneen seinälle, ja sähköiset muistiot lähetetään kaikille opetta-
jille. Käsitellyistä asioista tiedotetaan siistijöille, keittiöhenkilökunnalle ja vahtimestarille, jos ne
koskevat myös heitä.

Opettajien keskinäiset tiimit vastaavat eri tilojen, kuten opettajanhuoneen ja joidenkin luokkien ja
kerrosten, järjestyksestä ja huolto- ja lajittelukäytännöistä. Alaluokilla peräkkäisten luokkien opetta-
jat tekevät kirjatilaukset yhdessä. Opetushenkilökunnan kesken yhteistyö toimii hyvin, mutta on-
gelmia ja katkoksia voi syntyä henkilökunnan vaihtuessa. Kaikki tieto ei välttämättä tavoita sijaisia,
eivätkä uudet työntekijät pääse helposti sisälle koulun käytäntöihin. Jotta tavaroita ja opetusmateri-
aalia voi kierrättää, täytyy tuntea toiset opettajat ja tietää, mitä ainetta he opettavat, jolloin osaa ky-
syä tarvitsemaansa oikeilta henkilöiltä.

Opettajien ympäristöteemaryhmä kokoontuu tarpeen mukaan tiistaisin ja pitää välillä palavereja
välituntisin. Toinen ympäristövastaava kertoi 31.5.2006 sähköpostitse, että *”ympäristöryhmä on
kokoontunut [kevään 2006 aikana] ehkä noin viitisen kertaa plus välituntitapaamiset”*. Ryhmä pyr-
kii nimensä mukaisesti vaikuttamaan koulun ympäristöasioihin. Koululla toimii useita muitakin
teemaryhmiä, kuten virkistysryhmä, viihtyvyysryhmä ja kansainvälisyys- ja kulttuuriryhmä. Ryh-
män vaikutusmahdollisuudet eivät ole ympäristövastaavien mielestä kovin suuret. *”Se, kuinka pal-
jon pystymme vaikuttamaan, vaihtelee! Olemme esimerkiksi yrittäneet saada katosta jäteastioille,
mutta emme ole onnistuneet! Lähinnä tänä vuonna järjestimme keväisen ympäristötapahtuman,
joka ymmärtääkseni sujui hyvin!”* (Ympäristövastaava 1, 2006.)

Ympäristövastaaopettajien päätehtävänä on järjestää yhdessä ympäristöryhmän kanssa jokakeväinen ympäristöteemaviikko, josta on syntynyt perinteinen, jo rutiiniksi käynyt tapahtuma. Pitkään ympäristövastaavana toiminut maantiedon ja biologian opettaja on aikaisemmin luonut yhdessä ympäristöryhmän kanssa koulun kestävän kehityksen ohjelman ja jätteidenlajitteluohjeen, jossa erilaisten jätteiden lajittelu on vastuutettu. Ympäristövastaavat tiedottavat ajankohtaisista asioista ja käyvät kaupungin järjestämissä kestävän kehityksen koulutuksissa, joita ei kuitenkaan lukuvuonna 2005–2006 järjestetty kertaakaan. Koulutuksissa voisi tavata muiden koulujen vastaavia, joten nyt oma toiminta ei ole saanut vahvistusta sitä kautta.

Yläluokkien ympäristövastaavaopettaja on ympäristöagenttioppilaiden ohjaaja ja yhteyshenkilö. Hän käy avaamassa agenteille oven näiden kokoontumisia varten, mutta ei osallistu kokouksiin eikä juuri muutenkaan puutu näiden toimintaan. Kertomalla agenttitoiminnasta biologian ja maantiedon oppitunneillaan hän saa monen oppilaan kiinnostumaan toiminnasta.

Ympäristövastaavat kokevat, että hankinnoissa heillä ei ole mahdollisuuksia valita esimerkiksi vähäjätteisiä tai ympäristöystävällisiä tuotteita, sillä tuotteet on valmiiksi kilpailutettu. Kalusteiden ja tavaroiden – ennen kaikkea kirjojen – kierrätys on sitä vastoin ahkeraa ja tehokasta. Rehtori korostaa, että yksittäisen opettajan vaikutusmahdollisuus jätepolitiikkaan on rajallinen. Toimintatapoja on hänen mukaansa kehitettävä yhteistyössä muun henkilökunnan kanssa.

Ympäristövastaavat identifioivat itsensä ennen kaikkea opettajiksi ja toissijaisesti ympäristövastaaviksi tai ympäristöryhmäläisiksi. Opettajuuden ammatti-identiteetti on aina hyvin vahvasti läsnä. Ympäristövastaavat ovat ympäristövastaavia silloin, kun he osallistuvat kestävän kehityksen koulutukseen tai järjestävät teemaviikkoa. Toimija-asetat siis muuttuvat tilanteen mukaan. Yhteistyötä on lähinnä muiden opettajien ja rehtorin kanssa.

Ympäristövastaavan toimintamahdollisuudet ovat periaatteessa rajattomat, vain mielikuvituksen ollessa rajana. Vastaavat korostavat kuitenkin, että opettajantyöhön olennaisesti liittyvä kiire ei anna mahdollisuutta edistää ympäristöasioita juuri perinteistä teemaviikkoa enempää. Heillä on siitä huono omatunto. Ympäristövastaavuus on ylimääräinen työ, jonka vastaavaopettajat ovat omaksuneet osaksi ammatti-identiteettiään, mutta tehneet siitä kiireisen työn keskellä helposti hallittavaa rutiinia. Opettajat kertovat, että heille lisätään ”*kaikennäkösiä hienoja ideoita: kierrätystä, kestävää kehitystä*”, mutta näistä ylimääräisistä tehtävistä ei makseta erikseen, ja ne täytyisi toteuttaa työtuntien aikana. Toisaalta ympäristövastaavat kokevat, että ympäristö- ja jäteasioista on jo tullut osa

koulun rutiinia ja totunnaistunutta toimintaa. Näin osittain onkin. Monet kestävän kehityksen ohjelman tavoitteista ovat muuttuneet käytännöiksi (kts. luku 6.1).

Kukaan muu opettaja ei ole suostunut ottamaan ympäristövastaavan tehtävää vastaan sitä pitkään hoitaneen maantiedon ja biologian opettajan pyynnöistä huolimatta. Tässä mielessä hän on jäänyt yksin. Vapaaehtoinen, ilmainen ja ylimääräinen tehtävä kiireellisen opettajan työn lisäksi ei herätä kiinnostusta. Keväällä 2006 vastuu jakautui vihdoinkin 1.–2. luokkien luokanopettajan kanssa. Useilla kouluilla tehtävä lankeaa maantiedon ja biologian opettajalle. Seuraavana lukuvuonna 2006–2007 koululla aiottiin harkita, josko joku muu opettaja ryhtyisi yläluokkien vastaavaksi. Kukin opettaja voisi vastata ympäristöasioista vuorollaan 2–3 vuoden välein.

Apulaisrehtori on ”rehtorin oikea käsi”, jolle kuuluu monia hallinnollisia tehtäviä. Niiden lisäksi hän opettaa matematiikkaa 3 tuntia viikossa. Aikaisemmin opetusta oli enemmän. Hän on ammatti-identiteetiltään edelleen vahvasti osa opettajakuntaa, vaikka onkin vähitellen siirtynyt yhä enemmän osaksi kouluhallintoa. Koska hän katselee koulua sekä hallinnon että opettajan silmin, hänen toimija-asemansa muuttuu työtehtävien vaihtuessa. Apulaisrehtorille merkityksellisiä toisia ovat sekä opetushenkilökunta että kouluhallinto ja sitä johtava rehtori.

Jätepolitiikassa apulaisrehtori korostaa yksilön oman esimerkin tärkeyttä ja toimijoiden välistä yhteistyötä. Hän kokee voivansa toimia roolimallina niin oppilaille kuin muulle henkilökunnalle. Apulaisrehtori vastaa yläluokkien hankinnoista. Hän on hankkinut yksityiseltä yritykseltä kansioita opettajille ja työtakkeja puukäsityöluokkaan ja fysiikka-kemian töihin. Tulostaessaan hän käyttää tehokkaasti vanhojen kopioiden toiset puolet. Biojätteet apulaisrehtori lajittelee tarkasti. Näin hän viestii kollegoilleen kierrättämisen tärkeyttä ja koettaa vahvistaa muiden positiivista suhtautumista siihen. Vaikka monet opettajat ovatkin hyvin ympäristötietoisia, apulaisrehtori näkee parantamisen varaa esimerkiksi paperia tuhlaavissa kopiointikäytännöissä.

Apulaisrehtorin identiteetin voi nähdä rajoja rikkovana. Hän profiloi itsensä ennen kaikkea kierrättäjäksi: *”mä oon ite kaiken kierrättäjä”*. Hänelle kierrättäminen on rutiinia: luonnollistunut toiminnan tapa ja elämänasenne, jonka hän toivoisi vielä lisääntyvän kouluorganisaatiossa. Apulaisrehtori tekee jäteasioissa enemmän kuin ammatti-identiteetti vaatisi, koska kokee lajittelun ja tavaroiden kierrätyksen tärkeiksi. Ammatti-identiteetti ja rooli eivät rajoita, vaan suorastaan velvoittavat häntä toimimaan esimerkkinä ja todellisenä kasvattajana. Jäteasioissa apulaisrehtorin henkilökohtaiset toimintamahdollisuudet ovat laajat. Koulun tasolla hän toimii esimerkkinä ja viestinviejänä.

Kotitalouden opettajalle koulu näyttäytyy ennen kaikkea omana luokkana. Opettajalla on ollut äitiysloman sijainen kevästä 2006. Sijainen näkee oman vastuunsa ja vaikutusmahdollisuutensa luokan jätepolitiikkaan suurena. Tärkeää on se, ”mitä itse jaksaa kerätä ja kierrättää. Eli kyllähän meki periaatteessa voitais laittaa kaikki vaan tonne sekajätteeseen eikä puhuttais mitään.” Koska oppilasryhmät, oppilaiden työvaiheet ja lajittelutaidot vaihtelevat, opettaja joutuu olemaan koko ajan valppaana ja totunnaistumaan tarkkaavaiseen olotilaan, jotta sekä ruoanlaitto että jätteiden lajittelu sujuvat eikä ruokatarpeita tuhlata. Ruokaa tehtäessä jätettä syntyy koko ajan. Jäteasiat ovat osa kotitalouden opetussuunnitelmaa. Tunneilla puhutaan paljon tuotteiden pakkauksista ja jätteen synnyn ehkäisemisestä.

-- oppilaitten kans puhuttiin niistä jätteistä, että kannattais suosia sellasia tuotteita tai tavaroita, mitkä ei oo pakattu pahvilaatikoon, muovipussiin, kelmuun. Eli moninkertaisesti. Et jos on vaan sellanen vaihtoehto olemassa, että voi ottaa vähän vähemmän pakatun, niin sellasta kannattais suosia. (Kotitalousopettajan sijainen.)

Puhelimitse tehtävässä ruokatarviketilauksessa kotitalousopettaja ei kuitenkaan koe itse pystyvänsä vaikuttamaan jätteen synnyn ehkäisyyn, vaan etupäässä hintaan ja määrään. Jätteen synnyn ehkäisyä on toisaalta sekin, ettei ruokaa tilaa liikaa. Tuhlailevasta hankinnasta yli jäävät ruokatavarat saattavat pilaantua.

Uudelle työntekijälle ja sijaiselle voi tuottaa hankaluuksia päästä sisälle koulun yhteisiin rutiineihin ja käytäntöihin varsinkin silloin, kun oma työ ei suuresti kosketa muita koulun toimijoita. Kotitalousopettajan sijaisen yhteistyö koulun muun henkilökunnan kanssa on vähäistä. Hän ei ole täysin selvillä koulun lajittelukäytännöistä, vaikka onkin innokas lajittelija ja kierrättäjä.

Sijainen kertoo oppilaiden huolehtivan tunnin lopuksi lajitellut hyötyjätteet ulkoastioille. Hän olettaa koululla kerättävän lasia erilliseen ulkona sijaitsevaan lasinkeräysastiaan, mitä siellä ei kuitenkaan ole. Amurin koulu ei ole tehnyt Pirkanmaan Jätehuollon kanssa jätehuoltosopimusta lasinkeräyksestä. Vahtimestarin mukaan lasia kerätään erikseen kotitalousluokassa ja fysiikka-kemian luokassa. Nämä lasijätteet vahtimestari toimittaa kerran vuodessa hyötyjätepisteeseen.

Mihin oppilaat vievät kotitalousluokan lasin, kun he huomaavat, ettei ulkona ole lasinkeräysastiaa? Eivätkö he kerro sijaiselle tilanteesta ja laittavat lasin kuivajätteeseen? Tietämättään sijainen on synnyttänyt toimimattoman käytännön. Juuri hankittu uusi lajittelulokerikko saattaa myös sekoittaa tilannetta (kts. luku 5.1.). Haastatteluhetkellä sijainen oli ollut töissä kevään ajan, joten vahtimestari ei ollut välttämättä huomannut koko asiaa, koska toimittaa lasin eteenpäin kerran vuodessa.

Kotitalousluokan sijainen on huolissaan siitä, että luokista tulee paljon paperia, jota ei lajitella. Hän ei siis ilmeisesti tiedä, että jokaisessa luokkahuoneessa on paperinkeräyslaatikot. On mahdollista, että niissä luokkahuoneissa, joissa hän on vieraillut, ei olekaan erillistä paperinkeräystä, tai sitten joku on juuri sillä hetkellä ollut tyhjentämässä laatikkoa jätetilaan. Sijainen ei ole nähnyt esittelemääni jätteidenlajitteluohjetta, vaikka sen pitäisi olla jaettuna kaikille koulun työntekijöille. Sijaisen ulkopuolisuutta korostaa se, että hän asuu toisella paikkakunnalla Pirkanmaan ulkopuolella. Hän ei esimerkiksi tiedä, mikä yhtiö tai taho huolehtii Tampereen seudun jätehuollosta, ja mitä jätelajeja Pirkanmaalla kerätään.

Muu opettajakunta jää sijaiselle etäiseksi, ja suhde omiin oppilaisiin nousee opettajia tärkeämmäksi. Sijaisen on helppo ottaa kotitalousopettajan rooli, koska hän voi itse määritellä tehtävänsä ja roolinsa luokan sisällä. Erillisyyys kuitenkin rajoittaa.

Opetushenkilökunnan vastuu välittyy ennen kaikkea jäteasioiden opettamisena oppilaille. Opettajat voivat toimia esimerkkinä niin oppilaille, toisille opettajille kuin muille koululla toimiville aikuisille. Seuraavaksi tarkastelen oppilaita.

7.4 Aktiiviset kerholaiset

Lukuvuonna 2005–2006 Amurissa oli 4–5 yläluokkalaista ympäristöagenttia. Agentit kokoontuvat perjantaisin biologian luokkaan kello 12 ruokavälitunnilla. Kokoontumisiin ovat tervetulleita kaikki toiminnasta kiinnostuneet. Haastatteleman agentin mukaan paikalla on yleensä noin 10–11 seitsemäs- ja kahdeksasluokkalaista oppilasta agenttien lisäksi.

Ympäristöagenttiryhmä vaihtuu tietyin väliajoin osan siirtyessä lukioon tai lopettaessa toiminnan kesken. Toiminta vaihtelee kulloisenkin ryhmädynamiikan, yksilöiden, ympäristöagenttikoulutuksen vuosittaisten teemojen ja agenttien omien ideoiden mukaan. Jotkut tempauksista ajoittuvat keväiselle ympäristötemaviikolle.

Ympäristöagenteilla on agenttikoulutuksessa hankittu tietämys ympäristö- ja jäteasioista. Monipuolinen koulutus antaa vahvistusta sille, että agentit voivat muuttaa asioita omalla toiminnallaan. Koulu näyttäytyy paikkana, jossa he voivat soveltaa tietotaitoaan. Rehtori muistaa, että agenttitoiminnan käynnistymisvaiheessa ympäristövastaava ”näiden ympäristöagenttien kanssa järjesteli, junaili,

ideoi yhdessä, tekivät semmosia interventioita eri aiheista.” Kun Amurin koululle luotiin oma kestävän kehityksen ohjelma, ympäristöagentit tekivät selvityksiä ja aloitteita ympäristöasioiden huomioonottamiseksi. ” ’Maailma pelastuu, kun kopioit kakspuoleisesti’ oli ainakin yks niitten semmonen juliste” (Rehtori).

Amurin agentit ovat pyytäneet rehtoria muistuttamaan keskusradiossa luokkien paperinkeräyslaatikoiden tyhjentämisestä, ja he ovat käyneet tarkistamassa, että luokissa on lajitteluastiat. Agentit ovat pitäneet ympäristöaiheisia aamunavauksia, jätteenlajitteluvisoja ja tietoiskuja esimerkiksi paperin käytön vähentämisestä.

Esimerkiksi näitä paperipyyhkeitä, mitä on, kuivaat kätes, niin ne on ollu sellasia, että ’älä tuhlaa liikaa paperia, ota yksi kappale’. Sitten sellanen, mikä oli ehkä puolivitsillä, niin oli vessoissa jokaisessa paperi, ja tehty aito juliste, jossa oli ihmisellä vessapaperi kädessä, ja siin paperissa luki: ’pyyhi molemmin puolin’. (Ympäristöagentti.)

Lukuvuonna 2005–2006 agentit keräsivät rehtorille adressin roskakorien lisäämisestä, koska he olivat huolissaan koulun käytäville ja kerrosten väleihin kertyvistä paperiroskista ja karkkipapereista. Roskakoreja hankittiinkin joka käytävään. Samana lukuvuonna agenteilla oli biojätekampanja. Agentit järjestivät koulun käytäville kolmen tavallisen roskakorin viereen biojäteastiat, ja tyhjensivät ne itse jätetilaan kerran viikossa. ”-- kun koululla on kumminkin biojäteastia, niin meillä oli julisteita, et ’älä pistä banaaninkuoria roskikseen, vaan vie ne biojätteeseen’ ”. Kokeilu kesti puoli vuotta, ja se aiottiin uusia seuraavana lukuvuonna.

Agentit ovat suunnitelleet myös kotitalousluokan lajittelun. ”No köksän luokkaan tehtiin jätteitten lajittelusuunnitelma. Et sinne hankittiin ihan kaikille asioille eri, siellon lasi, biojäte, normaali kuivaroska, sit siellä on paperiroskat ja pienmetalli. -- On se siellä ehkä 2 vai 3 vuotta ollu. -- Siellä meni kaikki ennen samaan, mut tän jälkeen tuli erilleen.”

Kaikki agenttien kampanjat eivät ole menneet läpi. Koulun hankintoihin ympäristöagenttien on vaikea vaikuttaa. ”-- ainoa tapa, mikä oikeestaan on, niin kerätä nimet listaan ja sitten toivoo, että se rehtori ottais sen huomioon päätöstä tehdessä. Mut ei meillä oikeestaan kauheesti oo koulun hankintoihin mitään sanomista.” Amurin koulun agentit ovat tehneet aloitteita muun muassa kankaisten käsipyyhkeiden käyttöönotosta, omien sanojensa mukaan yhdessä siivoojien kanssa. Kangaspyyhkeitä ei sillä kertaa hankittu, mutta yläluokkien kerrokseen ne ovat harkinnassa (katso luku 5.4).

Muiden haastateltavien tietämys ympäristöagenteista vaihtelee. Opetushenkilökunnalle ympäristöagenttitoiminta on tuttua. Toinen ympäristövastaavaopettaja avaa agenteille oven kokoontumisista varten ja antaa heille tarvittaessa tarvikkeita, mutta muuten hän ei ole ”puuttunut” agenttitoimintaan. Kotitalousopettajan sijainen kertoo, että on ”*ehkä sillain vilaukselta kuullu tollasen nimen, mutta jos multa kysyttäis, että kuka on meidän koulun ympäristöagenttioppilas, niin en osais kyllä sanoa.*” Sijainen ei tuo esille agenttien tekemää kotitalousluokan jätesuunnitelmaa. Tämä voi selittyä sillä, että sijaisuus on alkanut vuonna 2006, ja agentit ovat tehneet suunnitelman jo vuosien 2003–2004 paikkeilla.

Tampereen Aterian asiakasvastaavalle ympäristöagenttitoiminta on tuttua, sillä hän on muutamaa vuotta aikaisemmin täyttänyt ympäristöagenttien tekemän ympäristöaiheisen kyselyn. Ruokalan työntekijöille, tekniselle isännöitsijälle ja siivoojille ympäristöagentit ovat aivan vieras asia. Siivoustuotantopäällikkö kuuli agenteista ensimmäisen kerran *Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistöissä* -koulutustilaisuudessa, ja on hyvin innostunut näiden toiminnasta. Koulutustilaisuus toi ympäristöagenttitoiminnan myös siivoojien, huoltomiesten ja vahtimestarien tietoisuuteen. Huoltoteknikko ja kiinteistötyönjohtaja tietävät, että kouluilla on ympäristöagentteja, mutta he eivät ole olleet näiden kanssa tekemisissä. Vahtimestari on keskustellut aikaisempien agenttien kanssa kierrätysasioista ja vastannut heidän kyselyihinsä, mutta tämänhetkisiä agentteja hän ei tunne.

Rehtori näkee oppilaiden roolin merkittävänä ympäristöasioiden edistämisessä. ”-- *miten oppilaiden omaa aktiivisuutta voi tukea, niin siinähan ei varmaan koskaan olla tarpeeksi pitkällä, että siellä on äärettömän suuria voimavaroja noissa oppilaissa, jos ne saadaan innostumaan johonkin aiheeseen.*” Kasvattajaa kuitenkin mietityttää, kuinka syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti nuoret todella omaksuvat ympäristöasioita.

-- kuinka paljon ja pitkälle se semmonen ihan aito ja vilpitön kiinnostus ja aktiivisuus -- näkyy sitten taas jossain muussa yhteydessä, kun siihen projektiin liittyen. Meillähän on joskus selvitetty, että miten ne samat ympäristöaktiivit menee hampurilaisbaariin ja ostaa sellofaanikääreeseen käärityn hampurilaisen. Että se, miten totaalinen tai kokonaisvaltanen tää juttu on, ettei se liittyis vaan semmoseen yhteen projektiin tai pienempään osa-alueeseen. Mutta se on ikuinen haaste totta kai, kun ollaan kasvavien nuorten kans tekemisissä. Ajattelu kehittyy pikkuhiljaa. (Rehtori.)

Aikuiset suhtautuvat agenttien toimintaan positiivisesti, mutta heidän on vaikea asemoida ja määrittellä näiden identiteettiä, kuten seuraavista opettajakunnan edustajien sitaateista voi päätellä.

Meillon kauheen aktiivisia ympäristöagentteja, mut ne niin ku toimii keskenään hirmu kivasti. Ne on aika nuoria, ne on nyt vasta seiskaluokkalaista, niin katotaan nyt mitä

ne saa aikaseksi, ku tuossa ne vähän kasvaa. Ne pitää ympäristökerhoa, mut se taitaa nyt olla vähä niin, että ei siellä oikeen muut käy ku he. Mut he on hirveen innokkaita, ja he sitte laittaa jotain tuonne, saattavat tehdä julisteita tai just keksii jonku kilpailun, missä kisataan jotain jostakin ympäristöön liittyvästä teemasta.

*-- lähinnä se on semmonen kerho, jota ne pitää tuolla kahdentoista ruokavälitunnilla
-- biologian luokassa perjantaisin. Kokoontuu siellä. Ei ne nyt varmaan mitään niin näkyvää oo tänä vuonna kyllä saaneet aikaseksi.*

Vaikka suurin osa agenteista olikin haastatteluhetkellä uusia, agenttien toiminnan kuvaaminen keskinäiseksi kerhoksi kertoo toisaalta jotakin opettajien ajattelutavasta, toisaalta itse ympäristöagenttitoiminnasta. Kuten Lehtonen (1990, 25) toteaa, yksilön käyttäytymisen vapausasteet ja valintavaihtoehdot vaihtelevat siinä, missä määrin yhteisössä siedetään poikkeavaa käyttäytymistä. Ympäristöagenttikoulutus tähtää oppilaiden omatoimisuuteen ja itsenäiseen toimintaan. Ympäristöagentit ovat osittain eri asemassa muihin oppilaisiin nähden saadessaan järjestää erilaisia tempauksia ja tapahutumia. Toimijoiden asemoiminen ja vahva roolijako kuuluvat kuitenkin koulumaailman perinteeseen. Koululla ympäristöagentit nähdään ennen kaikkea oppilaina ja lapsina, joita aikuiset opettavat ja opastavat. Päätöksenteossa heidät nähdään oppilaina muiden joukossa. Oppilaan toimija-asemasta käsin agenteilla ei ole täyttä oikeutusta vuorovaikutukselle muiden aikuisten kanssa.

Eri vuorovaikutussuhteissa vaihtuvat rajat ja muuttuvat erot tuottavat yksilöille erilaisia identiteettejä. Kiinnitymme tilapäisesti niihin subjektiasemiin, joita diskursiiviset käytänteet meille rakentavat. (Hall 1999/2002, 26, 251–253; kts. myös Häikiö 2005, 40.) Hallia ja Häikiötä mukaillen Amurin koulun agenttien asema on erilainen eri tilanteissa. Asiantuntijuus ja erityisasema korostuvat, kun he kokoontuvat suunnittelemaan kampanjoita ja aloitteita, osallistuvat agenttikoulutukseen ja tapaavat muita agentteja koulun ja koulutuksen ulkopuolella. Erityisasema törmää kuitenkin rajoitteisiin ja päätöksenteon kankeuteen koulun arjessa. Hankittu tietotaito jää osittain käyttämättä. Ympäristöagentit näyttäytyvät mielenkiintoisina ei-identiteetteinä, perinteiseen oppilaan määritelmään kuulumattomina. Agenttien voi nähdä edustavan uutta, erilaista, omaa paikkaansa ja toimintatilaansa vielä hakevaa, postmodernia identiteettiä. Agenttien on itsensäkin vaikea asemoida itseään.

Hallin (1999/2002, 267) mukaan toimija saattaa olla jatkuvassa ja ahdistavassa prosessissa, jossa hän kamppailee itseään säänteleviä normatiivisia sääntöjä vastaan. Tätä voisi verrata ympäristöagenttien epäselvään rooliin kouluyhteisössä, jossa heidän toimintaansa rajaavat erilaiset säännöt ja rooliasetelmat. Samalla ympäristöagenttitoiminnan luonne kääntää toimintaa sisäänpäin. Vastakaisten roolien ristipaineessa ympäristöagenttien toimintamahdollisuudet rajautuvat, ja he jäävät häilyvään, epävarmaan asemaan.

Oppilaiden ja agenttien asemaan vaikuttaa myös se, ettei oppilaille tiedoteta asioista samassa mittakaavassa kuin aikuisille. Ympäristöagenteille ei ole jaettu jätteidenlajitteluohjetta, joten he eivät ole tietoisia kaikista lajittelukäytännöistä. Haastattelemani agentti kommentoikin: *”Ei koulu mitään kauheen isoo kierrätysuunnitelmaa oo tehny.”* Hän ei ole tyytyväinen koulun jätehuoltoon ja jätteen synnyn ehkäisyyn. *”Meiän koulu ei oo kauheen edelläkävijä tässä jätteitten huollossa. -- et ne [tavarat ja laitteet] menee aika suurelta osin, et jos ne on rikki, niin niitä ei yritetä huoltaa tai korjata, vaan ne menee suoraan roskeen.”* Ympäristöagentin pessimistinen suhtautuminen koulun toimintaan voi johtua tiedon puutteesta, jolloin hän on omien käsitystensä ja mutu-tuntumansa varassa.

Ympäristöagentit ovat ehdottaneet koulun piha-alueelle ongelmajätetolppaa, eli punaista, jalallista paristojen ja pienakkujen keräysastiaa, joka tyhjennettäisiin kerran kuukaudessa. *”-- ku koulussa käytetään kummiski aika paljon kaikkea pattereilla toimivaa, niin niitä ei pistettä roskikseen, vaan ne kerättäs ja vietäs kerran vuodessa sitten ongelmajätteeseen.”* (Ympäristöagentti). Opettajanhuoneessa on kuitenkin jo nykyisellään paristonkeräys, ja koululla varastoidaan ongelmajätteitä, jotka tilakeskuksen kevätkierrös hakee kerran vuodessa. Opettajakunta saattaa olettaa, ettei oppilailta kerry tietynlaisia jätteitä, eikä siksi tiedota näille lajittelukäytännöistä. Oppilaiden aloite oli keväällä 2006 kaupungin harkinnassa.

Toisaalta agenteilla saattaa koulutuksensa pohjalta olla erilainen kuva jäteasioista kuin aikuisilla. Agenttioppilaat haluaisivat lisätä keräyspaperin ja pienmetallin lajittelua. Haastattelemani ympäristöagentin mukaan ne päätyvät usein *”normaaliin roskikseen”*. Agentti tarkoittanee nimenomaan oppilailta syntyviä jätteitä. Siinä, missä muut haastateltavat mainitsevat alaluokkien oppilaiden tyhjentävän paperin, pahvin ja kuivajätteen väärin jäteastioihin, ympäristöagentin mielestä oppilaat lajittelevat oikein. Agentti toivoo, että oppilaille tiedotettaisiin jäteasioista muutenkin kuin jokavuotisen ympäristöteemaviikon yhteydessä, ja oppilaat voisi ottaa mukaan käyttökelpoisten tavaroiden kierrätykseen ja korjaamiseen. Agentti ehdottaa, että opettajat voisivat valvoa nykyistä tarkemmin oppilaiden materiaalinkäyttöä, ja kertoa oppilaille jätteen vähentämiskeinoista.

Vuorovaikutuksen, dialogin ja kasvokkaisen kommunikaation puutteesta, agenttiuden määrittelyvaikeudesta ja kouluyhteisön sosiaalisten asemien lukkiutumisesta (vrt. Anthias 2002, 277–278; Häikiö 2005, 42) johtuen aikuiset eivät ole täysin perillä kaikista agenttien toimista ja pyrkimyksistä. Osa niistä jääkin agenttien sisäiseksi kerhotoiminnaksi vailla mahdollisuutta toteutua. Osa toteutuu, mutta aikuiset eivät välttämättä muista koko asiaa tai tiedä, että sen takana ovat ympäristöagentit. Haastatteluissa aikuiset eivät mainitse agenttien järjestämää biojätteen keräilykokeilua, ongel-

majätetolppa-aloitetta, kangaspyyhealoitetta tai kotitalousluokan lajittelusuunnitelmaa. Ympäristö-agentit eivät ole siivoojille lainkaan tuttuja, vaikka haastattelemani agentti kertoo, että kankaisia pyyhkeitä oli koetettu hankkia nimenomaan yhdessä siivoojien kanssa.

Kuten Berger ja Luckmann (1966/1994, 168) ovat todenneet, yksilön vuorovaikutus toisten kanssa uusintaa jatkuvasti jokapäiväisen elämän todellisuutta. Merkitykselliset toiset ylläpitävät yksilön subjektiivista identiteettiä. Vaikka sekundääriryhmän toiset vahvistaisivat toisenlaista todellisuutta, yksilön vakaa suhde primaariryhmäänsä vahvistaa jatkuvasti yhtä todellisuutta muiden todellisuuksien kustannuksella. (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168–180.) Ympäristöagenttien kohdalla tämä teoria kääntyy pääläelleen. Merkityksellisiksi toisiksi nousevat koulun tasolla toiset ympäristöagentit ja kokoontumisissa käyvät oppilaat. Agenttikoulutuksessa tärkeitä toisia ovat muiden koulujen agentit ja koulutuksia vetävä opettaja. Näiden kautta Amurin agentit saavat vahvistusta ajatuksilleen ja toiminnalleen. Toiminta luo ja tukee osallistujien keskinäistä yhteisöllisyyttä (vrt. Pyykkinen ym. 2005, 35–36).

Säännöllistä ja pitkäjänteistä yhteistyötä koulun muuhun henkilökuntaan tarvittaisiin, jotta agenttien tietotaito saataisiin todella käyttöön. ”-- aika paljonki pitäis lisätä, koko koulun kanssa sitä yhteistyötä. Et se lisääntys meidän tietämys niille kaikille muilleki, oppilaille ja opettajille.” Voimaantuminen on vaihtunut turhautumiseen käyttämättömistä resursseista ja ideoista. Agentit kokevat, ettei heitä oteta toimijoina vakavasti. Moni haastateltava kuitenkin kannattaa yhteistyön lisäämistä agenttioppilaiden kanssa. Kotitalousopettajan sijaisen mielestä ympäristöagenttien vierailu luokassa toisi vaihtelua opettajan työhön. Siivoojien on vaikea nähdä tarvetta yhteistyölle – ilmeisesti siksi, että heidän toimenkuvansa ja toimintatilansa jäteasioissa rajoittuu pelkästään kuivajätteisiin.

7.5 Toimintojen järjestäjät

Linkkeinä koulun ja kaupungin hallinnon välillä toimivat tilakeskuksen siivoustuotantopäällikkö, hallintopalvelukeskuksen kiinteistötyönjohtaja ja Tampereen Aterian asiakasvastaava. Heidän toimintamahdollisuutensa yksittäisessä koulukiinteistössä on suppea, sillä he hallinnoivat kaikkia tai suurta osaa tamperelaisista kouluista. Siivoustuotantopäälliköllä ja kiinteistötyönjohtajalla ei ole tarkkaa kuvaa juuri Amurin koulun jätehuollosta. Asiakasvastaava sen sijaan tuntee Amurin ruokalan käytännöt hyvin. Toimintojen järjestäjiä yhdistää innokkuus tavaroiden ja laitteiden kierrätykseen koulujen ja päiväkotien välillä.

Siivoustuotantopäällikkö suunnittelee ja kehittää kaikkien kaupungin yksiköiden siivousta. ”-- *että miten me saadaan se työ tehtyä niin, että se vastaa tän päivän odotuksia.*” Päällikkö toimii hallinnon tasolla, linjoja rajaten. Hänen toimialueensa on laaja, joten kaikkien yksiköiden käytännöt eivät ole hänelle tuttuja. Päällikkö on ollut mukana käynnistämässä raatia, joka arvioisi sopivan käsienkuivaustavan verrattaessa kertakäyttöistä käsipyyhepaperia, kankaista kuivauspyyhettä ja puhallinta (kts. luku 5.4.). Siivoustuotantopäällikkö pyrkii vaikuttamaan siivoojan roolin laajentamiseen ja näkee tulevaisuuden siivoojan muiden kiinteistössä toimivien valistajana ja opastajana. Siivoustuotantopäällikkö on visionääri, mutta tämän tutkimuksen perusteella kaikki hänen hienot ideansa eivät ole realistisia. Ainakaan Amurissa siivoojan nykyinen rooli ja päällikön esittelemä uusi rooli eivät kohtaa.

Tampereen Aterian asiakasvastaava toimii yhteyshenkilönä 17 koulun ruokalan ja Aterian hallinnon välillä. Lähinnä henkilöstöasioita hoitava asiakasvastaava tuo viestiä ”kentältä” Aterian kehityspäällikölle, joka taas kertoo asian eteenpäin esimerkiksi tavarantoimittajille. Konkreettisimmin yhteistyö koulujen kanssa näkyy laajassa tavaroiden ja laitteiden kierrättämisessä. 134 toimipisteen kesken tavara kiertää tehokkaasti. Aterialla prosesseista ja laitteista vastaava henkilö hallinnoi kierrätystä. Asiakasvastaava on ollut tekemisissä erityisesti Amurin ruokalan kanssa, koska siellä alkoi vuodenvaihteessa 2005–2006 uusi käytäntö, ruoankuljetus kolmeen päiväkotiin. Hän on perillä myös ruokalan arkisista käytännöistä, kuten biojätteen palautuksesta keittiön puolelle.

Kiinteistötyönjohtaja on kaikkien kaupungin kiinteistöjen vahtimestarien esimies. Hän vastaa kaupungin kiinteistöistä vuokralaisen asemassa tilakeskuksen toimiessa vuokranantajana. Kiinteistötyönjohtajan toimi on ollut olemassa vuodesta 2003. Tätä ennen kouluilta oltiin yhteydessä suoraan tilakeskukseen. Vielä keväällä 2006 vahtimestarit ja rehtorit ottivat ongelmatilanteissa yhteyttä kiinteistötyönjohtajaan, joka useimmiten hoiti asiaa eteenpäin tilakeskuksen huoltoteknikon kanssa. Joissakin asioissa vahtimestari ja rehtori ottavat suoraan yhteyttä tilakeskukseen. Nytemmin kuvio on jälleen muuttunut, mutta tämä tutkimus tarkastelee kevään 2006 tilannetta.

Hallintopalvelukeskuksen kiinteistötyönjohtajalle koulu näyttäytyy vahtimestarin työnkuvan kautta kokonaisuutena, josta vahtimestari pitää huolta. Esimies ei tunne yksittäisten koulujen toimintakäytäntöjä, koska vastaa niistä kaikista yleisesti. Jäteasiat on keskitetty hallinnollisesti tilakeskuksen kiinteistöpitoyksikölle. Kiinteistötyönjohtaja hallinnoi kalusteiden kierrätystä toimien yhteyshenkilönä muiden toimijoiden, kuten rehtorin, vahtimestarin ja hallintopalvelukeskuksen varaston, välil-

lä. Kiinteistötyönjohtaja hoitaa mahdollisia ongelmia hallinnollisesti viemällä tietoa eteenpäin asiaa vastaavalle henkilölle. Amurin koululla esimiehellä ei ole erityistä asemaa.

7.6 Yhteisö yhteisön sisällä

Ruokalassa on ruokapalveluesimiehen lisäksi yksi kokki ja kolme ruokapalvelutyöntekijää. Ruokala toimii osana muusta koulusta erillistä organisaatiota, Tampereen Ateriaa. Ateria kilpailuttaa ruokalan hankintapaikat. Tampereen Aterian asiakasvastaava on kouluruokaloiden yhteyshenkilö. Jätteisiin liittyviä hätätilanteita, kuten jäteastioiden rikkoontumista tai täyttymistä, varten ruokalalla on tiedossa tilakeskuksen kiinteistöpitoyksikön puhelinnumerot.

Kouluruokala on selkeästi oma yksikkönsä eikä sillä ole kovin paljon yhteistyötä muun koulun kanssa. Lukuun ottamatta vahtimestaria henkilökunta on enemmän yhteydessä Tampereen Ateriaan kuin koulun toimijoihin. Henkilökunnan mukaan Amurin koulu ei ole erityisesti tiedottanut jäteasioista ruokalalle. Ohjeistukset ovat tulleet työnantajalta, ennen Tampereen Ateriaa koulutoimelta, joka tunnetaan nykyisin kasvatus- ja opetuspalvelukeskuksena. Jätehuolto ja lajittelu määräytyvät myös puitteiden, eli jätetilaan valittujen astioiden, mukaan.

Koulun toiminta näyttäytyy työntekijöille ruoantuotannon ja siitä syntyvän jätehuollon kautta. Ruokapalveluesimies tekee ruokalan hankinnat osittain muiden kokoaman puutelistan avulla. Työntekijät ovat toisilleen merkityksellisiä toisia, ja heillä on vahva ammatti-identiteetti. Vahtimestari on tärkein yhteyshenkilö koululla. Haastattelemieni ruokapalveluesimiehen ja -työntekijän toiminnan vapaus on pienimmillään valmiiksi keskitetyissä hankinnoissa, suurimmillaan lajittelussa ja laitteiden kierrättämisessä. Laitteita ja tavaroita kierrätetään Tampereen Aterian yksiköissä hyvin ja rutinoituneesti. Myös jätteen synnyn ehkäisyyn pystytään vaikuttamaan tavarantoimittajien mahdollistamissa rajoissa.

7.7 Meidän koulu

Kaikki toimivat yhdessä jäteasioiden hyväksi, mutta eri tavalla. Opettajat hoitavat kasvatuksellisen puolen. Vahtimestari huolehtii käytännön jätehuollosta. Rehtori ja toisaalta kaupungin hallintotaso vastaavat kokonaisuudesta. Tilakeskus mahdollistaa jätehuollon jätetilalla ja -astioilla. Kouluavusta-

jat tyhjentävät opettajanhuoneen biojäteastian, oppilaat luokkien paperinkeräysastiat ja kotitalousluokan jätteet, ja siivoojat huolehtivat roskakoreista. Ruokalan väki vastaa ruokalan jätteiden lajittelusta. Ympäristöagentit kehittävät ympäristöasioita kampanjoilla ja tietoisuuksilla.

Kukaan ei toimi yksin, vaan muiden toimijoiden ympäröimänä. Muut vaikuttavat yksittäiseen toimijaan; jos eivät kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, niin välillisesti. Siivoojat tulevat luokkaan, kun muut ovat sieltä poissa. Jos muita toimijoita ei olisi, ei olisi mitään siivottavaa. Opettaja on tekemisissä ensisijaisesti opettamansa luokan oppilaiden kanssa. Hänen toimintansa ei kuitenkaan olisi mahdollista, jos muut toimijat eivät loisi hänen opetustehtävälleen puitteita siivoamalla, korjaamalla ja tarjoamalla lounaan. Ruokala pyörii omillaan muusta koulusta riippumatta, mutta se ei voisi olla olemassa ilman muuta koulun väkeä, jolle se ruoan tarjoaa. Ilman ruokailijoita se menettäisi merkityksensä. Jätteiden lajittelua vaikeuttaa se, etteivät kaikki alaluokkalaiset erota pahvia, paperia ja kuivajätettä toisistaan, mutta ilman oppilaita koulua ei voisi olla olemassa. Toisaalta oppilaiden lajittelua voivat vaikeuttaa epäselvät ja puutteelliset tarramerkinnot.

Amurin koulussa voi nähdä sekä symbolisen että toiminnallisen yhteisön piirteitä (kts. Lehtonen 1990, 23). Symbolisella tasolla puhutaan ”meidän koulusta”, koulusta toimijana ja subjektina. Esimerkiksi ilmaisu ”koulu haluaa” viittaa siihen, että puhuja samaistuu kouluun ja näkee sen yhtenäisenä toimijana. Koulun voi määritellä eri tavoin eri näkökulmista. Haastattelujen perusteella kouluksi mielletään lähinnä opetushenkilökunta ja rehtori. Vaikka useimmissa jäteasioihin liittyvissä ongelmatilanteissa käännytäänkin vahtimestarin puoleen, on myös tilanteita, jolloin vastuussa ovat kaikki, toisin sanoen koko koulu. Jos oppilaat lajittelevat väärin tai käyttäytyvät huonosti roskamalla, on kaikkien aikuisten asia puuttua tilanteeseen ja pohtia yhdessä ratkaisukeinoja. Viime kädessä vastuun tilanteesta ottaa rehtori koko koulun edustajana.

Vuosittainen ympäristöviikko koetaan hyväksi tavaksi palauttaa ympäristö- ja jäteasiat kerralla koko koulun väen mieliin. Monissa haastatteluissa korostettiin, että ympäristöasioita ei kannata tarjota oppilaille liian usein, koska ”tuputtamisesta” syntyy vastarintaa. Teemaviikon lyhyillä, napakoilla tietoisuuksilla asia jää kytämään oppilaiden mieliin. Perinne tukee ja luo yhteisöllisyyttä. Tärkeäksi tapahtumassa nousee koko kouluyhteisön laajuinen yhteistoiminnallisuus (vrt. Seinä, 1996, 88). Kuten Pyykkinen ym. (2005, 35–36) ovat todenneet, ”toiminnallisuus, esimerkiksi erilaiset tapahtumat ja tempaukset, kerhotoiminta ja välituntitoiminta, luovat ja tukevat yhteisöllisyyttä”.

Toisaalta voidaan kysyä, osallistuvatko kaikki ympäristöteemaviikkoon? Opetushenkilökunnalle ”kaikki” tarkoittaa kasvatukselliseen toimintaan kuuluvia henkilöitä, eli opettajia ja oppilaita. Sii-

voojat, ruokalan henkilökunta ja vahtimestari taas tekevät ympäristöteemaviikolla samaa työtä kuin aina ennenkin. Toinen keino tiedottaa jäteasioista ja luoda me-henkeä on ammattiryhmien kouluttaminen.

Johanneksen koulun energiansäästökäytäntöjä tutkinut Satu Routa-Lindroos (2007) osoittaa omassa pro gradu -tutkielmassaan, että perusopetuksen lisäksi Johanneksen koulun toimintakulttuuriin kuuluu melko vähän energia- ja ympäristövastuullisuutta edistäviä käytäntöjä. Koulussa ei järjestetä Amurin kaltaista vuosittaista ympäristöteemaviikkoa. Amurissa teemaviikolle keskitetty ympäristökasvatus toimii, mutta yhtäältä puutteellinen tiedotus ja toisaalta byrokraattinen töiden jakaminen vaikeuttavat joidenkin jäteasioiden hoitamista. Routa-Lindroosin (2007) mukaan tarvittaisiin koko henkilökunnan yhteistoimintaa, jotta energiavastuullisesta toiminnasta tulisi osa toimintakulttuuria. Keskeisessä asemassa on avoin vuorovaikutus ja yhteistyö.

Routa-Lindroosin (2007) tutkimuksessa tilakeskuksen tiedottava rooli korostuu, mutta vuorovaikutus koulun ja tilakeskuksen kanssa on yhdensuuntaista. Amurissa tilakeskus ei nouse yhtä tärkeään asemaan. Yhteistyö kaupunkihallinnon kanssa jää yleiselle tasolle. Hallinto tarjoaa puitteet, ja kouluyhteisö luo omat käytäntönsä kaupungin ympäristöpolitiikan pohjalta.

Johannekseen kouluun verrattuna Amurissa on monia jätepoliittisia käytäntöjä. Yksi keino lanseerata jokin käytäntö oppilaille tai kenelle tahansa toimijalle on ryhmäpakko. ” *Noikin lajittelee, miks me ei?* ” *Tai toisinpäin. Eli sillon kaikki tekee. Meiänki luokassa lajitellaan, niin tietenki teiänki luokassa lajitellaan.* ” (Apulaisrehtori.) Tällainen ajattelu vahvistaa koulun me-henkeä, ja vähitellen lajittelukäytännöstä tulee rutiinia: itsestään selvä, yhteinen asia.

Vuosia sitten kaikki jätteet laitettiin samaan kuivajäteastiaan. Nykyään lajitellaan hyötyjätteiden lisäksi myös muut käyttökelpoiset tavarat, ja monia tavaroita pyritään käyttämään mahdollisimman pitkään uudelleen. Koko koulukulttuuri on tässä mielessä muuttunut, ja monista jäteasioista on tullut standardeja.

Koulun henki ja toimintakulttuuri vaikuttavat kaikkien toimintaan. Hyvässä hengessä byrokratian rajat jäävät taka-alalle.

”-- se, -- miten -- siellä toimitaan niin, että voidaan vaikuttaa johonkin jätteiden syntyyn, niin siinä on kysymys aika vahvasti semmosesta toimintakulttuurisesta ilmiöstä. Siis semmosesta, miten asioita tehdään ja toimitaan. Ne ei oo aina suoraan missään teksteissä vaan sitä, että miten se käytäntö siellä pyörii, ja minkälaiset ideat ja ajatuk-

set ja tämmöset kulttuuriset mallit siellä vaikuttaa siihen, mitkä on tärkeitä ja mitkä on vähemmän tärkeitä asioita. -- Sitä on joskus sitä toimintakulttuuria sanottu, että koulun henki. Ja henkimaailman asioihin on vaikee tarttua.” (Rehtori.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten hallinnollinen ohjaus ja toimijoiden verkosto määrittävät Amurin koulun jätepolitiikkaa ja siihen liittyviä valintoja. Ennakko-olettamuksena oli, että toimijaverkosto nousee hallinnollista ohjausta tärkeämmäksi jätepolitiikkaa rajaavaksi tekijäksi. Oletamus näyttää pitävän osittain paikkansa. Toimijoiden asemat, vuorovaikutussuhteet, yhteistyö ja tiedottaminen ovat perusedellytyksiä niin jätepolitiikan kuin hallinnollisen ohjauksen toteutumiselle. Koulun työntekijät ja oppilaat luovat käytäntöjä ja muuntavat hallinnollista ohjausta todellisuudeksi.

Toisaalta ympäristöpolitiikka ja opetussuunnitelma määrittävät vahvasti koulun toimintaa. Opetussuunnitelma vaikuttaa ennen kaikkea opetuksen sisältöön ja opetuskäytäntöihin, ympäristöpolitiikka taas suoraan jäteasioihin. Hallinto tarjoaa puitteet, ja kouluyhteisö luo omat käytäntönsä kaupungin ympäristöpolitiikan pohjalta. Sosiaalisen verkoston ja hallinnollisen ohjauksen lisäksi jätepolitiikkaa määrittävät toimintakulttuuri ja fyysiset puitteet.

Jätepolitiikkaa ja yhteistyötä vaikeuttavat toimintojen jakautuminen eri kaupungin sektoreihin, eri ammattiryhmien tarkat työnkuvat ja aukot vuorovaikutuksessa. Kaikki eivät tiedä, minkä yksikön alaisuudessa muut toimivat. Yhteistyö ei toimi kaikkien yksiköiden kesken. Vaikka byrokratian rajat estävät vuorovaikutusta ja hidastavat asioiden etenemistä, koulun arjessa ne saattavat hävitä. Vastaantulo, asenne ja tieto eri yksiköiden toiminnasta helpottaisivat tilannetta, jolloin kankeista raja-aidoista voitaisiin joustaa kohti yhteisiä päämääriä.

Amurin koululla on niin ydinryhmiä, vahvoja ja laajoja yhteistyökuvioita kuin toimijoita, jotka jäävät toiminnan tasolla yksin, yhteisön ulkopuolelle tai reunamille. Yhteistyökuviot noudattavat pääosin sektorijakoa. Opettajat, rehtori ja koulun hallinto tekevät keskenään tiivistä yhteistyötä. Opetushenkilökunnalle koulu on kasvatuksellinen maailma, jossa opettajat välittävät tietämystään oppilaille. Opettajat muodostavat kiinteän yhteisön, jolla on paljon yhteistyötä keskenään. Ympäristövastaavaopettajien ja ympäristöteemaryhmän toiminta rajoittuu vuosittaiseen, rutinoituneeseen ympäristöteemaviikkoon. Kiireinen opetustyö ei mahdollista ympäristöasioiden edistämistä juuri tee-

maviikkoa enempää. Ympäristövastaavien yhteistyötä muiden kuin opettajien kanssa voisi laajentaa.

Sijaiset ja erityisaineiden opettajat voivat jäädä ydinryhmän ja tiedotuksen ulkopuolelle. Kotitalousopettajan sijainen, ruokalan työntekijät, siivoojat ja ympäristöagentit keskittyvät omaan toimintaansa suurelta osin muista erillään. He eivät ole tietoisia kaikista koulun käytännöistä. Kotitalousopettajalle koulu näyttäytyy ennen kaikkea omana luokkana ja vaihtuvina oppilasryhminä. Suhde oppilaisiin nousee opettajia tärkeämmäksi. Kotitalousopettajan sijainen on tietämättään luonut toimimattoman lasinkeräyskäytännön.

Vahtimestari ja rehtori ylittävät kaikkien yksiköiden rajat. He ovat koulun jätepolitiikan avainhenkilöitä, joiden toimintamahdollisuudet ovat laajat ja avoimet. Rehtori tekee hallinnollista yhteistyötä koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa, ja vahtimestari sopii näiden kanssa käytännön asioista. Rehtorin tärkeimpiä yhteistyökumppaineita ovat opettajat, ja tärkein toimintaa ohjaava tekijä opetussuunnitelma. Vahtimestarille koulu näyttäytyy ratkaistavien ongelmien ja laajan yhteistyön diskurssina. Hän on tekemisissä kaikkien kanssa.

Apulaisrehtori katselee koulua sekä hallinnon että opettajan silmin, ja hänen toimija-asemansa muuttuu työtehtävien vaihtuessa. Apulaisrehtorin identiteetin voi nähdä rajoja rikkovana. Hän tekee jäteasioissa enemmän kuin ammatti-identiteetti vaatisi, koska pitää jätteiden lajittelua ja tavaroiden kierrätystä tärkeinä.

Vahtimestari, siivoojat ja ruokalan väki liikkuvat oppilaiden joukossa toisenlaisessa kasvatusroolissa kuin selkeästi auktoriteetteina toimivat opettajat. Siivoojille koulu näyttäytyy siivottavina kohteina ja jätepolitiikka kuivajäteastioina. Heidän toimija-asemansa pysyy samana tilanteesta riippumatta. Koulun ruokala on oma yksikkönsä eikä sillä ole kovin paljon yhteistyötä muiden kuin vahtimestarin kanssa. Ruokalan työntekijät huolehtivat itse ruokalan jäteasioista.

Hallinnon tason toimijat ovat yhteydessä omiin alaisiinsa tai näiden lähimpiin esimiehiin, ja muista koulun toimijoista tiettyihin vakiintuneisiin yhteistyökumppaneihin. Huoltoteknikko ja tekninen isännöitsijä mahdollistavat koulun jätehuollon ja lajittelun. Koulun jätepolitiikka näyttäytyy huoltoteknikolle jäteastioina ja tekniselle isännöitsijälle jätetilana. Heidän toimija-asemansa pysyvät aina samoina. Linkkeinä koulun ja kaupungin hallinnon välillä toimivat siivoustuotantopäällikkö, kiinteistötyönjohtaja ja Tampereen Aterian asiakasvastaava. Heidän toiminnan tilansa on linjojen ra-

jaamisessa ja toimintojen järjestämisessä. Kaupunkihallinnon työntekijät ovat osa omaa yksikköään, joka palvelee kaikki kaupungin kiinteistöjä. Amurin koulu on yksi monista työkohteista.

Ympäristöagenteille koulu näyttäytyy opinahjona ja paikkana, jossa he voivat soveltaa ympäristö-agenttikoulutuksessa saamaansa tietotaitoa. Vaikutusmahdollisuuksia rajoittavat oppilaan rooli ja ympäristöagenttikoulutuksen luonne. Agenttitoiminta jää osittain irralliseksi koulun muusta toiminnasta. Ympäristöagenttius muodostaa peruskoulumaailmassa aivan uudenlaista, vaikeasti määriteltävää identiteettiä. Voisi puhua myös kaksinaisroolista.

Agenttien toiminta on kampanjamuotoista. Pitkäjänteistä yhteistyötä muiden koulutoimijoiden, esimerkiksi opettajien ympäristöemaryhmän, kanssa voisi lisätä. Tämä tarkoittaisi ympäristö-agenttikoulutuksen luonteen muuttamista. Pystyäkseen vaikuttamaan koulun asioihin ympäristö-agentit tarvitsisivat muiden toimijoiden tukea ja vahvistusta. Muilla haastateltavilla ei ole tietoa kaikista agenttien aloitteista ja projekteista.

Yhteistyö toimii hyvin siivoojien ja vahtimestarin välillä, mutta opettajien ja siivoojien kesken hierarkia ja vastuunjako ovat paikoitellen epäselviä ja ristiriitaisia. Opettajakunta, siivoustuotantopäällikkö ja osa muista haastateltavista odottavat siivoojien laajentavan toimenkuvaansa, mitä nämä eivät kuitenkaan ole valmiita tekemään. On jouduttu turvautumaan väliaikaisratkaisuihin. Rutinoituneet käytännöt ja byrokraattinen työnjako lukkiuttavat toimijoiden asemia eivätkä nämä kohtaa. Konflikti vaikuttaa kytevä pinnan alla, ja ongelmasta keskustellaan oman toimijaryhmän sisällä.

Yliammattillisilla palaverilla ja kaikkia koskevalla ilmoitustaululla yhteistyötä ja tiedonkulkua voitaisiin lisätä. Nykyisellään opettajien viikoittaiset palaverit ja opettajien ympäristöryhmän kokoontumiset vahvistavat kokoontumisiin osallistuvien keskinäistä suhdetta, mutta niissä eivät käy siivoojat, ympäristöagentit ja ruokalan työntekijät, jotka sulkeutuvat näin päätöksenteon piirin ulkopuolelle. Myös koulujen välisessä yhteistyössä on puutteita.

Toimijoiden ammatti-identiteetit ja roolit määrittävät heidän toimintamahdollisuuksiaan ja tapaansa nähdä koulu. Yksittäinen toimija voi toimia toisinkin, mutta muutos vaatii ylimääräisiä ponnisteluja, irtautumista omasta ammatti-identiteetistä ja rutinoituneesta työnkuvasta. On vaikea nähdä, että koulun siivoojat alkaisivat omatoimisesti huolehtia koulun jätteiden lajittelusta. Vaatimukset ja toiveet uusista käytännöistä edellyttävät toimijoiden vuorovaikutusta, kohtaamista ja uusista pelisäännöistä sopimista, kenties uuden siivouskaluston hankkimista. Nähtäväksi jää, muuttuuko siivoojien

rooli, vai pysykö se kaikesta huolimatta käytännössä ennallaan. Keväällä 2008 siivoustuotantoyksikkö tulee järjestämään yhdessä Pirkanmaan Jätehuollon kanssa koulutuksen siivoojille.

Kaupungin ympäristöpoliittisista keinoista Amurin koulun jäteasioiden kannalta keskeisimmiksi nousevat kestävän kehityksen ohjelmat, ympäristöstrategia, tilakeskuksen teettämä jätekartoitus ja sen pohjalta laaditut koulujen lajitteluohjeet. Yleissivistävän koulutuksen kestävän kehityksen ohjelma on ollut selvästi taustalla raamittamassa Amurin ympäristötoimintaa ja lajittelukäytäntöjä. Ympäristöstrategia on taustatekijänä hankinnoissa, lajittelussa ja jätteen synnyn ehkäisyssä. Ympäristöstrategiassa ja kestävän kehityksen ohjelmissa mainittu tavoite ehkäistä jätteen syntyä koetaan usein vaikeaksi toteuttaa käytännössä. Amurissa toimivat yksiköt ja koulun väki ovat kuitenkin löytäneet konkreettisia keinoja vähentää syntyvän jätteen määrää.

Ympäristöpoliittinen ohjelma on ollut luomassa perustaa kaupungin yksiköiden jätehuollolle. Amurin koulun omasta ohjeistuksesta jätteidenlajitteluohje on useammille toimijoille koulun kestävän kehityksen ohjelmaa tutumpi. Molemmat ovat vaikuttaneet koulun lajittelukäytäntöjen rutinoitumiseen. Ne eivät kuitenkaan ole tavoittaneet kaikkia toimijoita, ja on syntynyt joitakin turhia, päällekkäisiä käytäntöjä ja aloitteita. Jos tieto lajittelukäytännöistä ei tavoita kaikkia, ei lajittelu voi toimia parhaalla mahdollisella tavalla.

Kaupungin ympäristöpolitiikka on vaikuttanut vahvasti Amurin koulun jätekäytäntöjen muodostumiseen, mutta varsinaisen käytännön luovat koululla toimivat työntekijät ja oppilaat. Opetussuunnitelma rajoittaa opetusta ja vaikuttaa vahvasti opettajien työhön, mutta ei niinkään muiden toimijoiden toimenkuvaan. Opettaja päättää itse, missä määrin ja miten hän tuo jäteasioita esille opetuksessaan.

Jäteasioita ohjaavat ennen kaikkea tiedotus, yhteistyö ja toimintojen totunnaistuminen. Ryhmäpakko ohjaa lajittelemaan. Tavaroiden kierrätystä edistävät hyvä oppilasaines ja tehokas organisointi. Tavara- ja laitekierrätys on muodostunut eri yksiköiden omista tarpeista saada hyväkuntoiset tavarat kiertoon. Uudelleenkäyttö edistää ympäristöstrategian ja kestävän kehityksen ohjelmien tavoitetta, jätteen synnyn ehkäisyä.

Jätteen synnyn ehkäisyä hidastavat koulun suuri koko ja ihmismäärä sekä tiukat oma-valvontamääräykset. Edistäviä tekijöitä ovat kekseliäisyys, sosiaalinen paine ja turhien hankintojen karsinta. Routa-Lindroosin (2007) tutkimuksen tavoin Amurin koulussa toimintamahdollisuuksia rajoittavat myös työntekijöiden kiire, tiedonkulun ongelmat, fyysiset reunaehdot ja raha. Omassa

tutkimuksessani eivät nousseet esille Routa-Lindroosin mainitsemat toimintaympäristön jatkuvat muutokset tai epävarmuus omista vaikutusmahdollisuuksista.

Vuosittainen ympäristöteemaviikko koetaan hyväksi tavaksi palauttaa kerralla ympäristö- ja jäteasiat koko koulun väen mieliin. Uusista, ajankohtaisista asioista ja käytännöistä tiedotetaan teemaviikon ulkopuolellakin. Toisaalta tiedottaminen on valikoivaa eikä se tavoita kaikkia. Lajittelusta, tavaroiden kierrätyksestä ja jätteen synnyn ehkäisystä on tullut vähitellen rutiinia. Niistä on silti hyvä muistuttaa, paitsi oppilaita, myös aikuisten toinen toisiaan. Amurin koululla on monia itse luotuja, hyvin toimivia lajittelu-, kierrätys- ja jätteenvähentämiskäytäntöjä. Valistus ja uusien käytäntöjen opettaminen on tärkeää, jotta jätteen synnyn ehkäisystä tulisi rutinoitunut, luontainen tapa. Koska kaikista jäteasioista ei tiedoteta oppilaille, heillä saattaa olla niistä erilainen kuva kuin aikuisilla. Jotta erilaisia jätteen vähentämiskeinoja osaa käyttää, niistä täytyy tulla tietoiseksi, ja oppia samalla eroon vanhoista, rutinoituneista toimintatavoista. Tärkeintä olisi, että jätepolitiikkaa edistettäisiin koulun arjessa.

Jäteasioita tulee edistää paitsi teemapäivillä, myös koulun arjessa. ©: Tanja Juvani.

LÄHTEET

Painetut lähteet

Alasuutari, Pertti 2001. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Anthias, Floya 2002. Beyond feminism and multiculturalism: locating difference and politics of location. *Women's Studies International Forum* 25:3, 275–286. Teoksessa Häikiö, Liisa 2005. Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Berger, Peter L. ja Luckmann, Thomas 1966/1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.

Giddens, Anthony, 1976/1977. New rules of sociological method. A positive critique of interpretative sociologies. Uusintapainos. Lontoo: Hutchinson & Co Ltd.

Hall, Stuart 1999/2002. Identiteetti. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Uusintapainos. Tampere: Tammerpaino Oy.

Heiskala, Risto 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka 1983/1992. Kasvatustieteiden käsitteistö. 3. painos. Helsinki: Otava.

Häikiö, Liisa 2001. Valta kyläläisten yhteistoiminnassa. Teoksessa Häikiö, Liisa, Koskiahon, Briitta & Leino, Helena 2001. Paikallinen valta. *Civil society papers* 4. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Häikiö, Liisa 2005. Osallistumisen rajat. Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Hämäläinen, Juha 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Kananen P., Lehtinen S., Lindqvist T., Nylund M., Palojarvi H. & Hakkarainen P. 1994. Aloitteellisuus ja osallistuminen yhteiskunnan uudistamisessa. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus 1994:7. Ehkäisevän sosiaali- ja terveyspolitiikan osasto. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Kiuru, Leena 2000. Tampereen kaupungin ympäristöpolitiikan ja ympäristöhallintajärjestelmän auditointi. Pirkanmaan ympäristökeskuksen monistesarja 7. Tampere: Pirkanmaan ympäristökeskus.

Lehtonen, Heikki 1990. Yhteisö. Jyväskylä: Gummerus.

Leino, Helena 2006. Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun dynamiikka. Tutkimus Tampereen Vuoreksesta. Akateeminen väitöskirja. *Acta Universitatis Tamperensis* 1134. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

- Lähde, Ville 2001. Sanasto. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino. 302–310.
- Murto, Kari 1992. Prosessin johtaminen: kohti prosessikeskeistä työyhteisön kehittämistä. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus.
- Mönkkönen, Kaarina 2002. Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 94. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Nurmio, Harri 2001. Arkielämäänsä elävä yksilö ympäristöpoliittisena toimijana. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino. 141–148.
- Peltola, Taru 2001a. Puun ja kuoren välissä? Toimijan ja yhteiskunnan rakenteiden vuorovaikutus. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino. 165–168.
- Peltola, Taru 2001b. Verkostosuhteet ja toiminnan muotoutuminen. Teoksessa Haila, Yrjö & Jokinen Pekka (toim.) Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka. Tampere: Vastapaino. 182–197.
- Ranne, Kaarina 2002. Sosiaalipedagogiikan ydintä etsimässä. Sosiaalipedagogiikka suomalaisten ja ruotsalaisten asiantuntijahaastattelujen sekä dokumenttien valossa. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 189. Scripta Lingua Fennica Edit. Turku: Painosalama Oy.
- Rautiainen, Asta (toim.) 2005. Koulu yhteisöllisenä toimijana. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian julkaisuja. Sarja B: Oppimateriaalit 4. Helsinki: Yliopistopaino.
- Seinä, Seppo 1996. Kehittämishanke työyhteisössä: tutkimus kouluorganisaatiossa tapahtuneesta 2-vuotisesta kehittämishankkeesta. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Siitonen, Juha 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto.
- Tilly, Charles 2002. Stories, Identities, and Political Change. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Valve, Helena 2003. Social Learning Potentials Provided by EU Rural Development Programmes. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Wiio, Osmo A. 1970. Yritysdemokratia ja muuttuva organisaatio. Helsinki: Weilin+Göös.
- Åkerman, Maria 2006. Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1139. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Elektroniset lähteet

Amurin koulu 2004/2006. Amurin koulun perusopetuksen opetussuunnitelma. Koulutuslautakunnan 15.4.2004 (50 §) hyväksymän Tampereen kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelman mukaisesti tehty. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 17.8.2006, luettu 26.11.2006.

<<http://www.tampere.fi/tiedostot/59ItQoTQJ/amuriops.pdf>>

Peltola, Taru ja Åkerman, Maria 1999. Toimijuus, verkostot ja valta toimijaverkkoteoriassa. Tampereen yliopisto, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitoksen verkkojulkaisu. Päivitetty 20.10.1999. Luettu 13.4.2008. <http://www.uta.fi/laitokset/yhdt/artikkelit/1999_toimijuus.pdf>

Pirkanmaan Jätehuolto Oy 2008. WWW-sivut. Päivitetty 20.7.2007, luettu 26.3.2008.

<<http://www.pirkanmaan-jatehuolto.fi>>

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ry. 2006. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 2.11.2007, luettu 19.11.2007. <<http://www.sykse.net/vihrealippu/>>

Tampereen kaupunki 2001. Yleissivistävän koulutuksen kestävä kehityksen ohjelma, Koulutus-toimialan raporttisarja 4/2001. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007.

<<http://www.tampere.fi/tiedostot/4SLrdubMd/keke.pdf>>

Tampereen kaupunki 2002. Kestävä kehityksen raportti. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007. <<http://www.tampere.fi/tiedostot/56P9QcmQ9/kekeraportti2002.pdf>>

Tampereen kaupunki 2003. Yhteistyöllä ympäristön ykköseksi. Tampereen kaupungin ympäristö-strategia vuosiksi 2003–2012. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007.

<<http://www.tampere.fi/tiedostot/50io8Gh73/ystrategia0503.pdf>>

Tampereen kaupunki 2004a. Kestävä kehityksen raportti. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007.

<http://www.tampere.fi/tiedostot/5r73R2Cjn/Kestavan_kehityksen_raportti2004.pdf>

Tampereen kaupunki 2004c. Yhteistyöllä ympäristön ykköseksi. Tampereen kaupungin ympäristö-strategia vuosiksi 2004–2012. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007.

<<http://www.tampere.fi/tiedostot/50ii7V9W1/ystrategia2004.pdf>>

Tampereen kaupunki 2004/2006. Tampereen kaupungin perusopetuksen opetussuunnitelma. Tampereen kaupungin koulutuslautakunnan hyväksymä 15.4.2004, 50 §. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 17.8.2006, luettu 26.11.2006. http://www.tampere.fi/tiedostot/56XX83kml/ops_08_2006.pdf>

Tampereen kaupunki 2005a. Yhteistyöllä ympäristön ykköseksi. Tampereen kaupungin ympäristö-strategian kriittiset menestystekijät, arviointikriteerit ja tavoitetasot vuodelle 2005. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007. <<http://www.tampere.fi/tiedostot/55DQCgPVT/ystrategia2005.pdf>>

Tampereen kaupunki 2005b. Yhteistyöllä ympäristön ykköseksi. Tampereen kaupungin ympäristö-strategian tulokortit 2005, toteutumaraportti. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007.

<http://www.tampere.fi/tiedostot/5eH0573zr/ymparistostrategian_tulokortit2005-_toteutumaraportti.pdf>

Tampereen kaupunki 2005c. Vihreä lippu -koulut ja -päiväkodit. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 9.9.2005, luettu 29.4.2007.

<<http://www.tampere.fi/kestavakehitys/raportointi/indikaattorit/kulutusjakasvatus/vihrealippu.html>>

Tampereen kaupunki 2005d. Kasvatus- ja opetuspalvelukeskus. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 26.8.2005, luettu 5.2.2006. <<http://www.tampere.fi/hallinto/kasvatusjaopetustoimiala/kopake/>>

Tampereen kaupunki 2006a. Hallintopalvelukeskus. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 21.2.2007, luettu 20.7.2007. <http://www.tampere.fi/hallinto/konsernihallinto/hallintopalvelukeskus/index.html>

Tampereen kaupunki 2006b. Hallintopalvelukeskus. Vahtimestarien palvelukuvaus, yleissivistävä koulutus alkaen 1.4.2004. Tiedonanto sähköpostitse kiinteistöyönjohtajalta 2.5.2006.

Tampereen kaupunki 2006c. Tilakeskus. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 14.5.2007, luettu 20.7.2007. <<http://www.tampere.fi/tilakeskus/index.html>>

Tampereen kaupunki 2006d. Yhdyskuntaohjelma. Kaupunkistrategiaa toteuttava kaupunginhallituksen toteutusohjelma vuosille 2006–2016. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007. <http://www.tampere.fi/tiedostot/5dz6lS6sp/yhdyskuntaohjelma2006-2008_kh300106.pdf>

Tampereen kaupunki 2007a. Tampereen Ateria. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 6.11.2007, luettu 18.11.2007 <<http://www.tampere.fi/asiointi/ateriapalvelut/tampereenateria/>>

Tampereen kaupunki 2007b. Tilakeskus. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 2.11.2007, luettu 18.11.2007. <<http://www.tampere.fi/tilakeskus/esittely/kiinteistoliiketoiminta/kiinteistonpito.html>>

Tampereen kaupunki 2007c. Tampereen kaupungin kestävän kehityksen raportti 2006. Sähköinen dokumentti. Luettu 22.11.2007. <http://www.tampere.fi/tiedostot/5r71KSPjb/KEKE_raportti06.pdf>

Tampereen luontokoulu 2006. Ympäristöagenttikoulutukset. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 24.8.2006, luettu 29.4.2007. <<http://www.info.tampere.fi/luontokoulu/ymparistoagentit.htm>>

Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy. Sähköinen dokumentti. Päivitetty 16.1.2004, luettu 26.11.2006. <http://www.oph.fi/info/ops/pops_web.pdf>

Painamattomat lähteet

Alanen, Johanna 2002. Kestävän kehityksen toteutuminen Tampereen peruskouluissa ja lukioissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Amurin koulu 2001a. Amurin koulun kestävän kehityksen ohjelma.

Amurin koulu 2001b. Amurin koulun jätteidenlajitteluohje.

Kaksonen, Anna 1998. Summary of the results of the environmental inquiry conducted in the schools of Tampere and the fruits of their environmental programs. (Yhteenvedo koulujen ympäristökyselyn tuloksista ja ympäristöohjelmien annista). Tampereen kaupunki.

Karppi, Leena 2007. Ympäristöpolitiikka kunnallisessa energiantuotannossa - tapaustutkimus Tampereen Sähkölaitoksesta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Koskela, Lotta 2004. Yhteinen ympäristömme? – Tampereen kaupungin työntekijöiden ympäristöasenteet. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Limnologian ja ympäristönsuojelun laitos. Tampereen kaupunki, ympäristövalvonta.

Kujansuu, Johanna 2008. "Tampereella ei oo yhtään kesää, ettei Hämeenkatu olisi auki." – Tapaus-tutkimus ympäristöasioista osana katusaneeraamisen materiaalihankintoja. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Mykrä, Niina 2006. VS: Amurin koulun agenttikoulutus? [henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Tanja Juvani. Lähetetty 18.12.2006.

Pirkanmaan Jätehuolto 2006a. Amurin koulun, Tampereen kaupungin tilakeskuksen ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n jätehuoltosopimus N:O 01–1040040-00 kuivajätteestä. Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n asiakasrekisteri.

Pirkanmaan Jätehuolto 2006b. Amurin koulun, Tampereen kaupungin tilakeskuksen ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n jätehuoltosopimus N:O 01–1040040–01 keräyskartongista. Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n asiakasrekisteri.

Pirkanmaan Jätehuolto 2006c. Amurin koulun, Tampereen kaupungin tilakeskuksen ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n jätehuoltosopimus N:O 01–1040040–02 biojätteestä. Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n asiakasrekisteri.

Pirkanmaan Jätehuolto 2006d. Amurin koulun, Tampereen kaupungin tilakeskuksen ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n jätehuoltosopimus N:O 01–1040040–03 pienmetallista. Pirkanmaan Jätehuolto Oy:n asiakasrekisteri.

Pyykkinen, Teija, Rantanen, Heidi, Rautelin, Sini, Rousku, Paula 2005. ”Se on ihan uskomatonta, mikä voimavara se on...” Oppilashuoltoryhmän jäsenten kokemuksia sosionomin työskentelystä Myllypuron peruskoulussa. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Routa-Lindroos, Satu 2007. Tampereen ympäristöpolitiikan merkitys energiansäästötyön arkikäytäntöihin Johanneksen koulussa ja tilakeskuksessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Tampereen kaupunki 1994. Tampereen kaupungin ympäristöpoliittinen ohjelma.

Tampereen kaupunki 2004b. Tampereen kaupungin jätestrategia, luonnos 31.8.2004.

Tampereen Logistiikka 2008. VL: Muutama kysymys hankinnoista gradua varten. [henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Tanja Juvani. Lähetetty 25.3.2008.

Teittinen, Samuli 2004a. Jäteraportti 2004, Tampereen kaupungin yksiköiden jätehuollon kartoitus. Tampereen kaupungin tilakeskus.

Teittinen, Samuli 2004b. Kysely jätteiden keruusta ja lajittelusta Tampereen kouluissa. Kysymykset ja Amurin koulun vastaukset. Tampereen kaupungin tilakeskus.

Teittinen, Samuli 2004c. Tampereen koulujen lajitteluohjeet – Eri jätelajien lajittelu- ja kierrätysohjeet Tampereen kouluille. Tampereen kaupungin tilakeskus.

Terhelä, Jonna 2001. Koulujen materiaalien toimintojen järjestäminen ja oppilaiden ympäristötietoisuus Pirkanmaan ala-asteilla: ympäristökoulujen ja muiden koulujen vertailu. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhdyskuntatieteiden laitos. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.

Volanto, Katja 1997. Tampereen kaupungin koulujen jätehuoltoselvitys. Tampereen kaupungin tilakeskus ja Pirkanmaan Jätehuolto Oy.

Ympäristövastaava 1, 2006. Ympäristöryhmä. [henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja Tanja Juvani. Lähetetty 31.5.2006.

LIITTEET

LIITE 1: Haastattelurunko

Haastattelutyypinä käytin puolistrukturoitua haastattelua. Koska kyseessä on hyvin heterogeeninen, eri ammattiryhmiä edustava haastateltavien joukko, kävin kysymykset läpi ennen jokaista haastattelua ja tein tarvittavat muutokset ja kohdistukset juuri kyseessä olevalle henkilölle sopiviksi. Silti kysymyspatteristo on hyvin samanlainen kautta linjan.

Haastattelurunko, vahtimestari 20.3.2006

Opiskelen Tampereen yliopistossa ympäristöpolitiikkaa ja teen gradua Amurin koulun jäteasioista. Kyseessä on tilaustutkimus Tampereen kaupungin ympäristövalvonnalle. Tarkastelun kohteena ei ole vain tämä hetki, vaan 2000-luku. Eli asioita tulee peilata myös lähimenneisyyteen: onko jokin muuttunut 2000-luvulla.

Yleiskysymykset:

- Voitko esiintyä tutkimuksessa omalla nimelläsi? (Tittelillä tai lyhenteelläkin onnistuu.)
- Kuinka kauan olet ollut Amurin koulun vahtimestarina? Työhistoria ja toimenkuva kaupungilla lyhyesti.

Koulun jäteasiat:

1. Jätehuolto ja lajittelu

- Millä tavalla ja missä määrin jäteasiat liittyvät työhösi?
- Miten koulun jätehuolto ja lajittelu toimii?
- Mitkä asiat ovat mahdollistaneet jätehuollon ja lajittelun sujumisen? Mitkä ovat vaikeuttaneet sitä?
- Miten jätehuoltoon ja lajitteluun liittyvä yhteistyö eri toimijoiden välillä toimii? (Koulun sisällä ja ulkopuolisten toimijoiden kanssa?)
- Miten jätehuoltoon ja lajitteluun liittyvä tiedotus toimii? Ketkä tiedotus tavoittaa? Onko tarvetta lisäkoulutukselle? (Lajittelu suunnitelma, ympäristöohjelma?)
- Mitkä jätelaadut ovat helpoimpia lajittelun kannalta? Mitkä ongelmallisimpia? Mitä jätettä tulee eniten?
- Miten lajittelua voisi vielä parantaa? Minkä jätteen lajittelua voisi erityisesti tehostaa ja miten?
- Onko koululla tarpeeksi jäteastioita? Ovatko ne sopivan kokoisia ja toimivia? Ovatko tyhjennysvälit sopivia?
- Onko syntynyt koulun omia käytänteitä ratkaisemaan jätehuolto- ja lajitteluasioita? Millaisia?
- (Millä tavalla opetussuunnitelma näkyy vahtimestarin työssä, eritoten jäteasioissa?)
- Muutokset 2000-luvulla? Millaisia valintatilanteita on ollut?

2. Laitteiden ja tavaroiden uudelleenkäyttö ja kierrätys

- Missä määrin koululla on tavaroiden ja laitteiden uudelleenkäyttöä ja kierrätystä? Miten se sujuu? Vahtimestarin rooli siinä?
- Millaisissa tilanteissa uudelleenkäytön ja kierrätyksen mahdollisuus on ollut hankintaratkaisun kriteerinä?
- Miten tavaroiden kierrätykseen liittyvä yhteistyö eri toimijoiden välillä toimii? (Koulun sisällä ja ulkopuolisten toimijoiden kanssa?)

(jatkuu)

(jatkuu)

- Onko syntynyt koulun omia käytänteitä ratkaisemaan kierrätysasioita?
- Mitkä asiat ovat mahdollistaneet uudelleenkäyttöä ja kierrätystä koululla? Mitkä ovat vaikeuttaneet sitä? (Mitkä laitteet ja tavarat ovat helpoimpia uudelleenkäytön ja kierrätyksen kannalta? Mitkä ongelmallisimpia?)
- Miten kierrätystä voisi vielä parantaa? Minkä tavaran kierrätystä erityisesti?
- Muutokset 2000-luvulla? Millaisia valintatilanteita on ollut?

3. Jätteen synnyn ehkäisy

- Millaisissa tilanteissa koululla voi ottaa huomioon jätteen synnyn ehkäisyyn? Vahtimestarin rooli?
- Minkä jätteen syntyä kannattaisi/voisi ehkäistä vielä enemmän?
- Mitkä asiat mahdollistavat jätteen synnyn ehkäisyyn? Mitkä vaikeuttavat sen toteutumista?
- Onko kaikilla toimijoilla tarpeeksi tietoa jätteen synnyn ehkäisystä? Onko tarvetta lisäkoulutukselle?
- Onko syntynyt koulun omia käytänteitä jätteen synnyn ehkäisyyn liittyen?
- Miten jätteen synnyn ehkäisyyn liittyvä yhteistyö eri toimijoiden välillä toimii? (Koulun sisällä ja ulkopuolisten toimijoiden kanssa?)
- Muutokset 2000-luvulla? Millaisia valintatilanteita on ollut?

Hankinnat

- Onko vahtimestari mitenkään mukana tekemässä koulun hankintoja? Millaisia konkreettisia valintoja vahtimestari voi tehdä?
- Millaiset tekijät ja kriteerit hankintoja valittaessa vaikuttavat? Mitkä eniten (tärkeysjärjestys)?
- Ovatko kriteerit tai niiden tärkeysjärjestys muuttuneet 2000-luvulla? Jos, niin miten ja miksi?
- Millainen painoarvo hankintoja tehtäessä on ympäristö- ja jäteasioilla?
- Mitkä tekijät ovat kannustaneet tai mahdollistaneet ympäristö- ja jäteasioiden huomioimisen? Entä mitkä tekijät ovat hankaloittaneet tai estäneet sitä?

Yleisesti jäteasioista

- Miten asia yleensä etenee, jos koululla tulee jäteasioihin liittyviä pulmatilanteita?
- Miten koulun monikulttuurisuus vaikuttaa jäteasioihin?
- Miten oppilaiden ympäristöagenttitoiminta vaikuttaa koulun jäteasioihin?
- Onko ympäristöagenteilla yhteistyötä vahtimestarin kanssa? Pitäisikö olla?
- Millä tavoin ja missä muodoissa kaupungin ympäristöstrategiat ovat olleet vaikuttamassa koulun jäteasioihin ja sinun työhösi 2000-luvulla? Voitko nimetä konkreettisia päätöksiä, joihin strategia olisi vaikuttanut?
- Mitä mieltä olet Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistöissä -koulutustilaisuudesta?

Tuleeko mieleen muita sopivia haastateltavia? (Huoltomiesten ja siivoojien yhteystiedot?)

LIITE 2: Analyysikysymykset

Toimijat, toimija-asetat

- Millaisena koulu toimijalle näyttäytyy? (eri maailmat ja diskurssit)
- Muutama esimerkki, miten tekemisissä jätiesioiden kanssa? (toimintatila)
- Onko toiminta rutinoitunutta? Millaisia rutiineja ja käytäntöjä on syntynyt? (tavat, rutiinit, käytännöt, totunnaistunut toiminta) Berger ja Luckmann (1966/1994, 65–66)
- Miten yksittäiset toimijat pitävät yllä rakenteita? (Heiskala 2000, 187; Hall 1999/2002, 22 ja 99)
- Miten diskurssit luovat ja rajoittavat toimijoiden toimintamahdollisuuksia? (Häikiö 2005, 39)
- Onko yksilön helppo ottaa diskurssin tarjoama rooli? (Hall 1999/2002, 99)
- Millainen identiteetti ja rooli toimijalle on syntynyt? (identiteetti, toimija-asetat) (Lähde 2001, 303.) Onko toimija portinvartija tai avainhenkilö? (Häikiö 2001, 75)
- Miten ammatti-identiteetti ja rooli vaikuttavat toimijan asemaan ja mahdollisuuksiin toimia? (ammatti-identiteetti) (Lähde 2001, 303.)
- Onko eheitä ja selkeitä ja toisaalta vähemmän eheitä ja häilyviä identiteettejä?
- Muuttuvatko toimija-asetat, identiteetit ja niiden rajat eri tilanteissa? (Häikiö 2005, 41–43).
- Millaisia toiminnan tiloja toimijoille eri tilanteissa rakentuu ja miten tilat rajautuvat? (mahdollisuuksien avaruus) Åkerman (2006, 16–17)
- Onko toimija ahdistavassa, sääntöjen rajaamassa identiteetissä, johon ei samaistu? (1999/2002, 267)
- Millainen on toimijan kokemus omasta omasta toimijuudestaan (Nurmio 2001, 143 → osana kollektiivista toimintaa)?
- Millaista toimintaa toimijat pitävät mahdollisena itselleen ja muille tietyssä tilanteessa ja toimintaympäristössä? (Häikiö 2005, 38)
- Millaisia käyttäytymisen vapausasteita ja valintavaihtoehtoja yksittäisellä toimijalla on (poikkeavan käyttäytymisen sieto) (Lehtonen 1990, 25)?
- Miten identiteetti on rakentunut suhteessa toisiin, yhteisöön, toisten antamaan palautteeseen ja toisiin verrattuna? (Hämäläinen 1999, 63 ja 70) (vuorovaikutus, yhteistyö, dialogi, osallistaminen, vahvistaminen → Hämäläinen & Kurki 1997)
- Onko toimijoilla merkityksellisiä ja vähemmän merkityksellisiä toisia ja miten nämä vaikuttavat toimijaan? (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168)

Yhteistyö ja vuorovaikutussuhteet

- Millaista yhteistoiminta on, millaista konkreettista toimintaa ja vuorovaikutusta?
- Onko yhteistoiminta rutinoitunutta, vakiintunutta? Millaisia rutiineja ja käytäntöjä on syntynyt? (tavat, rutiinit, käytännöt, totunnaistunut toiminta, josta tulee rutiini)
- Ketkä toimivat yhdessä? Millaisia ydinryhmiä (Murto 1992, 12–16) ja yksinäisiä toimijoita? Millaisia yhteenliittymiä ja verkostoja on syntynyt?
- Millaisia jaettuja käyttäytymis- ja toimintasääntöjä toimijaverkostoilla on (Lähde 2001, 308)?
- Onko dialogia yhteisön jäsenten ja eri verkostojen välillä? Millaista dialogi on (aitoa ymmärrystä, uuden, yhteisen alueen löytymistä, vastakkaisten näkökulmien tutkimista, liiallista yhteisymmärrystä, muutoksen mahdollisuus) (Mönkkönen 2002, 56–57) (avoimuus uudelle ja väärässä olemiselle) (Ranne 2002, 112)?
- Onko mahdollisuutta dialogiin, jolloin tullaan tietoisiksi itsestä ja suhteesta yhteisöön? (Ranne 2002, 139) → aito muutos, valintojen pohdinta, keskustelu

(jatkuu)

(jatkuu)

- Onko kasvokkaista vuorovaikutusta, dialogisuutta (Berger ja Luckmann 1966/1994, 39)?
- Onko tilanteita, jolloin vuorovaikutukselle ei ole oikeutusta? (Mönkkönen 2002, 58) (ymp. agenteilla ei ainakaan samanlaista mahdollisuutta aitoon dialogiin kuin aikuisilla toistensa kesken)
- (Millä tavalla jätteet ja koulun ymmärtäminen toimintana vaikuttavat toimintaan?)
- Millaista on jäsenten ja ei-jäsenten välinen vuorovaikutus ja onko sitä koskien erityisiä sääntöjä (jäseniä ja ”muukalaisia” koskevien käyttäytymisnormien ero) (Lehtonen 1990, 25)?
- Miten rakenteet vaikuttavat identiteettien toimintaan?
- Millaisia jäsenten väliset vuorovaikutussuhteet ovat (jäsenten keskinäiset käyttäytymissäännöt, moraaliset sitoumukset, normit, sanktiot, sisäinen hierarkia) (Lehtonen 1990, 25)?
- Onko yhteisöllisen dialogin edellytyksiä eli ajalliset, organisatoriset ja fyysiset puitteet sekä yhteinen suuntautuminen ja pyrkimys vuorovaikutukseen (Mönkkönen 2002, 45–47.)?
- Vaikeuttavatko toimijaryhmien erilaiset toimintakulttuurit ja ideologiat yhteisöllistä dialogia (Mönkkönen 2002, 45–47.)? (Luontevampaa, kun yhteisiä tehtäviä)
- Lisäävätkö tiimikokoukset vuorovaikutusta vai vahvistavatko vanhoja asemia (Mönkkönen 2002, 45–47.)?
- Onko osallistamista (Rautiainen 2005, 97) ja vahvistamista (Hämäläinen-Kurki 1997)?
- Millaisia rakenteita ja rutinoituneita käytäntöjä on? Ovatko ne muuttuneet? (Heiskala 2000, 187.)
- Onko jokin sama asia toiselle este, toiselle mahdollisuus? (Peltola 2001a, 167.)
- Onko uudelleensosiaalistuminen mahdollista eri toimijoille (samaistuminen uuteen uskottavuusrakenteeseen) (Berger ja Luckmann 1966/1994, 168–180.)?
- Koko koulun laajuinen yhteistoiminta = ympäristöteemaviikko
- Onko toimijoilla erilaisia tapahtumia ja tempauksia, kerhotoimintaa ja välituntitoimintaa, jotka luovat ja tukevat yhteisöllisyyttä?
- Onko kyse tyystin erilaisista maailmoista, jotka eivät kohtaa? Miksi erilaiset toimijayhteisöt eivät mahdollisesti kohtaa? Lopuksi koetan tuoda esille edellytyksiä, joiden avulla eri maailmat voisivat kohdata paremmin.

LIITE 3. Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistössä – koulutuksen ryhmätöiden yhteen- veto

Yhteistyön kehittäminen koulukiinteistöissä – koulutus järjestettiin kasvatus- ja opetustoimen sekä kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen hallintopalvelukeskuksen ja tilakeskuksen sekä ympäristövalvonnan ja Moreenian yhteistyönä. Koulutuksen tarkoituksena oli kehittää yhteistyötä lähinnä perusopetuksen ja lukiotoimen koulukiinteistöissä toimivien vahtimestareiden, huoltomiesten ja siivoojien välillä. Koulutukseen oli kutsuttu edustajia myös kulttuuri- ja vapaa-aikatoimesta sekä ammattiopistosta. Koulutus koostui kahdesta samansisältöisestä kahden iltapäivän jaksosta niin, että 1.2.2006 koolla olivat länsipuolen kouluilla toimivat ja 8.2.2006 itäpuolen kouluilla toimivat vahtimestarit, siivoojat ja huoltomiehet. Näiden iltapäivien ohjelma koostui luennoista ja ryhmätöistä. Ryhmätöiden aiheina olivat: 1. Toisten töiden arvostaminen, 2. Yhteistyö koulun sisällä ja 3. Yhteistyö eri koulujen välillä. Osallistujat jaettiin ryhmiin niin, että kahden lähikoulun vahtimestarit, siivoojat ja huoltomies muodostivat yhden ryhmän. Ryhmä pohti sitä kuinka yhteistyö koululla/kouluilla toimii ja kuinka sitä voitaisiin kehittää. Ryhmätöiden tulokset purettiin 8.3.2006 ja 9.3.2006 iltapäivien koulutuksissa. Ryhmätöiden tuloksista yhteenvetona seuraavaa:

Kohta 1. Toisten töiden arvostaminen (Mitä otettava huomioon arkipäivän työssä?)

- toisten ammattiryhmien työn arvostaminen päivittäisessä toiminnassa tärkeää
- lähtee oman työn arvostamisesta
- myönteisen palautteen antaminen/saaminen toisen ammattiryhmän jäsenelle/jäseneltä
- tiedonkulusta huolehtiminen eri ammattiryhmien välillä tärkeä osa arvostamista
- toisten huomioiminen/kuunteleminen, hyvät tavat
- hoitamalla omat työtehtävät hyvin osoittaa arvostusta myös toisille
- esimiesten taholta kaivataan myönteistä palautetta

Kohta 2. Yhteistyö koulun sisällä

- yhteistyö siivoojien, vahtimestareiden ja huoltomiesten välillä toimii
- em. ryhmien ja opettajien yhteistyössä parantamisen varaa
- tiedonkulkua koulun sisällä kehitettävä
- yhteistyötä voidaan kehittää moni ammatillisilla palaverilla, joissa käydään läpi koulun toimintaan liittyviä asioita viikoittain, asiat kirjataan ja seurataan, että sovitut toimenpiteet suoritetaan

Kohta 3. Yhteistyö eri koulujen välillä

- vahtimestareiden tiimityöstä hyviä kokemuksia eri koulujen välillä
- siivoojien tiimityö sairauslomien sattuessa voi lisätä työpainetta
- yhteiset koulutus- ym. tilaisuudet parantavat yhteistyötä
- tiedonkulussa koulujen välillä parantamisen varaa